

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

VIRGINIA WOOLF'UN *MRS. DALLOWAY* VE
ADALET AĞAOĞLU'NUN *ÖLMEYE YATMAK*
ESERLERİNDE TOPLUMSAL BİR GERÇEKLİĞİN
YANSIMASI OLARAK ÖLÜMÜN KİŞİSEL TEMSİLLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

746267

Didem ERTEN

DANIŞMANI : Yrd. Doç. Dr. Nevin Yıldırım KOYUNCU

146267

İZMİR-2004

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 15/09/2004 tarih ve 34/74 sayılı kararı ile oluşturulan jüri İngiliz Dili ve Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Didem Erten'in Virginia Woolf'un Mrs. Dalloway ve Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Eserlerinde Toplumsal Bir Gerçekliğin Yansıması Olarak Ölümün Kişisel Temsilleri başlıklı tezini incelemiş ve adayı 14/10/2004 Perşembe günü saat 10'da 70 dakika süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı olduğuna oybirliğiyle karar vermiştir.

BAŞKAN

Y. Doç. Dr. Nevin Yıldırım Koyuncu

Başarılı

Başarısız

ÜYE

Y.Doç.Dr. Rezzan Kocaöner Silkü

Başarılı

Başarısız

ÜYE

Y. Doç. Dr. Seçil Saraçlı

Başarılı

Başarısız

Not: Yüksek Lisans Tezi Savunma Süresi asgari 45 dakika - azami 90 dakikadır.

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Virginia Woolf’un *Mrs. Dalloway* ve Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* Eserlerinde Toplumsal bir Gerçekliğin Yansıması Olarak Ölümün Kişisel Temsilleri” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Didem ERTEN

TEŞEKKÜR	ii
Giriş	1
I. ELEŞTİREL YAKLAŞIM	8
1.1 MARKSİST KURAM	8
1.2 YABANCILAŞMA	13
1.3 ALTHUSSER'E GÖRE DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI	16
1.4 YENİ TARİHSELÇİLİK	23
1.5 KÜLTÜREL MATERYALİZM	28
II. TOPLUMSAL BİR OLGU OLARAK İNTİHAR	33
2.1 İNTİHARIN GEÇMİŞİ	33
2.2 ELCİL İNTİHAR	42
2.3 BENCİL İNTİHAR	46
2.4 KURALSIZLIK İNTİHARI	52
III. MRS. DALLOWAY: SAVAŞ SONRASININ BASTIRILMIŞ DUYGULARI	64
3.1 DÖNEMİN TARİHİNİN ESERE YANSIMALARI	64
3.2 TOPLUMSAL İDEOLOJİLERİN ESERDEKİ KARAKTERLER ÜZERİNDEKİ OYUNU	71
3.3 GÖRÜNMEZ KAHRAMANLAR	82
IV. ÖLMEME YATMAK: CUMHURİYET'İN DAR KAPISI	92
4.1 CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMÜN BİREYLERE ETKİSİ	92
4.2 RÜZGARA KARŞI UÇAN KUŞLAR	104
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	125

Teşekkür

Bu tezi yazmamda bana yönlendirmeleri ve üstün çabaları ile yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Nevin Yıldırım Koyuncu'ya, tezimi hazırlarken değerli bilgileriyle beni aydınlatan ve bana her şekilde çok yardımcı olan ve zaman ayıran sayın Prof. Dr. Lütfiye Oktar'a, bana her alanda olduğu gibi, bu çalışmamda da hiçbir desteğini eksik etmeyen fedakar ve anlayışlı anneme ve anneanneme; yazma aşamasında yönlendirmeleri ile bana çok yardımcı olan Gülden Hatipoğlu'na ve kaynak bulmamda benimle canla başla çalışan Selin Artun Erten' e, kaynak konusunda yardımcı olan ve ders saatlerimi yüksek lisans programıma göre ayarlama nezaketi gösteren Bornova Anadolu Lisesi'ne teşekkür ederim.

Giriş

Bu çalışmanın asıl amacı, bir Türk yazar olan Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* ve bir İngiliz yazar olan Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* adlı eserlerini ölümün bir temsili olan intihar çatısı altında yeni tarihselcilik ve kültürel materyalizm eleştirilerinin merceğinden incelemek ve bu eserlerdeki intiharların toplumsal nedenlerden kaynaklandığını ispat etmeye çalışmaktır. Bu tezin ulaşmaya çalışacağı fikrin çıkış noktası iki farklı kültürde, zamanda, yerde doğmuş ve farklı dillerde eser vermiş olan bu kadın yazarların eserlerinde yansıttıkları ortak bir nokta bulunmasıdır. Bu da, toplumsal dengenin savaş, ihtilal, ticari ve sanayi bunalımların yaşandığı zamanlarda bozulmasıyla beraber insanın üzerinde her nerede, nasıl ve ne zaman olursa olsun bıraktığı etkinin hep aynı yıkıcı sonu doğurmasıdır; yani, ölüm ve onun bir şekli olan intihar. Eserlerde intiharın yeni tarihselcilik ve kültürel materyalizm eleştirileri ele alınarak incelenecek olmasının sebebi, intihar her ne kadar bireysel bir eylem olsa da insanı intihara sürükleyen nedenlerin bireysel olmaktan çok toplumsal kaynaklı olmasıdır. İnsanlar doğayla ve toplumla paylaştığı ortama uyum sağlamak adına çevre, iklim, coğrafi konuma bağlı olarak hem kişisel hem de toplumsal ihtiyaçları doğrultusunda kurallar koyarak yaşar ve böylece de kültür dediğimiz olguyu meydana getirirler. Toplumlar kalabalıklaştıkça daha karmaşık yapılar haline gelirler ve bu karmaşık oluşumlar içerisinde hem toplumun hem de kendilerinin gelişimine kültür ve değerler yönünden katkıda bulunurlar. Ancak bireyler bu devinimin düzenini ve refahını kendi koydukları kurallara uydukları ve oluşturdukları yönetim mekanizmalarına itaat ettikleri sürece sağlar, böylece de o toplumu oluşturan tüm yapıların ayakta kalmasını olanaklı kılarlar.

Ancak toplum içersinde bireylerin yaşamlarının düzenlenmesi bir çok karmaşık yapı ve ideolojilerin bireylere aktarılmasıyla mümkündür. Bu aktarımın en etkili ve yaygın yapılabileceği yol ise kuşkusuz edebiyattır. Bu yüzden Barry'nin ifadesine göre “edebiyat sosyal gerçekliğin pasif bir yansıması” olarak önemlidir (166). Yani, toplumun işleyişinin, insan davranışlarının ve onların sorunlarının en iyi yansıtıldığı ve kurgulandığı ayrıca da o toplumun nasıl bir yapıya sahip olduğunu en iyi gözlemleyebileceğimiz yer edebiyattır. Edebiyat incelemesinde toplumu ve işleyişini temel alan Marksist kuramın 1930'lardan sonraki yaklaşımına göre diyebiliriz ki, huzuru sağlamak için bireyler tarafından kurulan düzen her zaman bireylerin tüm ihtiyaç ve isteklerine aynı oranda hizmet edemez ve toplumla birey, bireyle toplum arasında bir sürtüşme yaşanır. İşte edebiyat bu bağlamda hem sosyal gerçekliğin yansıtılması hem de kalabalıklaşan toplumda yalnızlığa itilen bireyin kendisinin ve içinde bulunduğu toplumla olan mücadelesinin en iyi ifade edildiği yerlerden biridir. Ama ilk önce “metin ve bağlamının edebiyatta incelenebilmesi için, metni hayatın temsil edildiği” yer olarak görmemiz gerekmektedir (Toplu 12).

Platon'a göre sanat “dünyaya bir ayna tutmaktır” ve “tragedya şairinin de yaptığı aynen budur aslında” (Moran 17). Çünkü sanat konularını doğadan, insandan ve hayattan almaktadır. Buna ek olarak insanın da hem doğa hem hayat hem de diğer insanlarla oldukça sıkı ve ayrılamaz bir bağı olduğu için sanat da, yukarıda saydığımız bütünlüğü yansıtan bir gerçekliktir. Ancak Platon'un bu kuramı için diyebiliriz ki, sanatçının gördüğümüz evreni, insanları mümkün olduğu kadar onların “özüne, gerçekliğine” (Moran 19) sadık kalarak yansıtması gerekmektedir. Fakat Platon'a göre eser, “yüzeysel gerçekliğin bir kopyasıdır” (19). Çünkü sürekli değişen ve devinim halinde olan “duyu” dünyası hakkında kesin bir yargıya varmamız mümkün değildir

(Moran 21). Zira, “gerçek bilgi” Platon’un *Devlet*’te ifade ettiği gibi, “duyularla kavranabilen değil ancak zihinle kavranan [‘idea’lar] dünyasıdır” ve “idea’lardan yola çıkılarak yaratılan sanat eseri gerçeklikten üç defa daha uzaktır” (Platon 283). Çünkü “idea benzetmenin benzetmesidir” (284). Platon, bu benzetmenin benzetmesinin de ancak “gerçekliğin yansıması” ya da “mimesis” olduğunu savunmaktadır (Moran 21). İşte, bu çalışmada temel alınacak nokta gerçekliğin ne şekilde ve nasıl yansıtıldığıdır. Gerçekliği ve gerçeği yansıtma aslında romantik akıma bir tepki olarak doğmuştur. Ve Moran’ın ifadesine göre, “masalvari olan, uzak diyarların çekiciliğinden medet uman, alegoriye, sembolizme başvuran bir akım” değildir (40). Ancak romantizme bir tepki olarak doğan bu akımda yazarın özellikle kendi duygu ve düşüncelerini eserde yansıtmasına hiçbir olanak yoktur çünkü, yazar yaşanan olayları bir gözlemci gibi hiç müdahale etmeden okuyucuya aktarmak durumundadır (Moran 41). Bunun en iyi örneklerini veren yazarlar kuşkusuz Emile Zola ve Gustav Flaubert’tir. Bununla beraber sanat eserinde yansıtılan gerçeklik aslında “insanlar için önemli olandır ve konuları gerçek hayattan alınmıştır” (Moran 41). Bundan başka “yazar sosyal gerçekliği yansıtmakla kalmaz” aynı zamanda “bunu açıklar ve yargılar da” (41). Sosyal gerçeklik bu anlamda kendini en iyi edebiyatta gösterir çünkü, edebiyat insanın doğayla, çevreyle ve diğer insanlarla ilişki ve iletişiminin en yaygın toplumsal şekillendirme aracı olan dilin kullanılmasıyla gerçek hayatın yansıtıldığı yerdir.

Eğer on dokuzuncu yüzyılın her şeyin bir neden-sonuç ilişkisine göre açıklanmaya çalışılan bir dönem olduğunu düşünürsek, gerçek ve gerçeğin sorgusu ve bunun ispatının her alanı olduğu gibi edebiyatı da etkilediğini söyleyebiliriz. Çünkü “fizik dünyasında bir determinizm olduğu gibi insanlar dünyasında da her şeyin bir nedeni” bulunmaktadır (Moran 40). Bu nedenleri bilmek “toplumsal yasaları” bilmek

anlamına gelmektedir (40). Dolayısıyla “olaylar rastlantılarla, mucizelerle” açıklanamayacağı gibi ancak “psikolojik ve sosyolojik” kanunlarla açıklanabilmektedir (40).

Bu yüzden sosyo-kültürel bir yaklaşımda eserin “yazarın içinde bulunduğu toplumsal koşulları göz önünde bulundurarak ve özellikle de cinsiyet, sınıflar arasındaki güç ilişkisi, ekonomi ve kültürü de” hesaba katılarak incelenmesi gerekmektedir (Toplu 11). Bunun sebebi ise Toplu’nun Bull’dan aktardığına göre, “hiçbir edebi eser gökten kendi kendine inmez” (11). Bu bakımdan yazarın yaşadığı zamandaki toplumsal olaylar, yaşadığı çevre ve içine doğduğu kültür, dili kullanma şekli ve kendi psikolojisi, yaratılan sanat eserini doğrudan etkilemektedir. Sonuç olarak, yazarlar yaşadıkları dönemlerdeki olaylardan etkilendiklerinden dolayı ister tarafsız olsunlar ister o dönemin ideolojilerinin birer destekçisi olsunlar, her şekilde içinde buldukları toplum tarafından şekillendirilmeye çalışılırlar. Yazarların gerek Marksist eleştirideki Devlet’in Baskı Aygıtları gerekse devlet ve tarihsel olayların doğurduğu koşullar tarafından biçimlendirildikleri kabul edilecek olursa, bu ideolojilerin ve toplumsal olguların da yazarların eserlerinde farklı teknik, üslup ve yöntemler kullanılarak yansıtıldığını söylemek doğru olur. Çünkü Toplu’nun da aktardığına göre, “her birim, ister bireysel olsun ister bir ailenin veya kasabanın sosyal gruplaşmalarından biri olsun, bütünü yansıtan küçük bir evrendir” (5). Bu evrenin içerisine dahil olanlar ise o dönemin tarihi koşulları, çevre, yazarın hayatı, cinsiyeti, ve toplumu meydana getiren kültürdür.

Bu anlamda tarihsel bir ekonomi teorisi olan Marksizm’in bu çalışmadaki yeri şudur; tarihsel döngü içerisinde bu kuram sınıf çatışmalarına ve bunların doğurduğu sonuçları ele almaktadır. *Mrs. Dalloway* ve *Ölmeye Yatmak* adlı eserlerde bu sınıf çatışması ve alt sınıf ile üst sınıf arasındaki farklılıklar oldukça belirgin bir şekilde göze

çarpmaktadır. Bu yüzden çalışmanın birinci bölümünde, Marksist eleştiriye ve onun edebiyatta bir yansıması olan yabancılaşmaya yer verilmiştir. Sınıflar arası çatışmanın bir ürünü olan yabancılaşma bireylerin toplumla olan mücadelelerinin sonucunda kişiye yalnızlığa iterek onun hayatla olan bağlarını koparan bir sorun haline gelmektedir. Buna ek olarak birinci bölümün ikinci kısmında, Althusser'in D.İ.A'larından bahsedilmiştir. Althusser'e göre Devlet'in İdeolojik Aygıtları da bir baskı unsurudur. Dolayısıyla, D.İ.A'lar, romanlardaki kahramanların hayatlarını sınırlandıran, şekillendiren ve onların özgürlüğünü kısıtlayan bu yüzden de yaşamlarını yine çekilmez haline getiren birer sosyal kontrol mekanizması haline dönüşmüştür. Ayrıca her iki romanda da özellikle yer tutan Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz ve Türk toplumu, savaşın etkilerini oldukça yoğun hisseden ülkelerdir. Savaş her iki ülkedeki insanların yaşayışlarını, sosyal yapılanmalarını, kültürlerini derinden etkilemiş ve bireylerin tutum ve davranışlarında değişikliklere yol açmıştır. O yüzden metinleri incelerken tarihsel olgular incelenmiş ve bunun içinde metnin dışındaki tarihi olaylara yer verilmiştir. Yeni Tarihselcilik kuramının birinci bölümün dördüncü konusu olarak incelenmesi bu yüzden. Ancak bu akımın metnin dışındaki eser ve olaylara çok fazla ağırlık vermesi ve metindeki söz sanatları, karakter analizleri ve bunun gibi metinle ilgili incelemeleri ikinci plana atmasından dolayı hem tarihi, hem politik söylemi, hem de metni ele aldığı ve daha kapsamlı bir bakış açısına yer verdiği için kültürel materyalizm birinci bölümün son konusu olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın kapsamını oluşturan ikinci bölüm ise Durkheim'ın yaklaşımları ışığında, intihar temasının irdelenmesine dayanmaktadır. Çünkü bu tezin esas üzerinde durduğu konu *Mrs. Dalloway* ve *Ölmeye Yatmak* isimli eserlerdeki intiharların temsilleridir. Bu yüzden intiharın neden ve nasıl kaynaklandığını irdeleyebilmek için Durkheim'ın

getirdiği intihar türleri ve şekilleri incelenmiştir. İntiharın incelenecek olmasının diğer bir sebebi de, Virginia Woolf'un da intihar ederek hayatına son vermiş olması ve yazarların da yaşadıkları toplumu yansıtan ve o toplumun bir şekillendirmesi olduğunun düşünülmesinden dolayıdır. Bu inceleme yapılırken intiharın tarihsel gelişimi, toplum tarafından nasıl görüldüğü ve toplumun intihara yaklaşımı ikinci bölümün başında, intihar türleri olan elcil, bencil, ve kuralsızlık intiharı da bu bölümün ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümünde ele alınmıştır.

Mrs. Dalloway ve *Ölmeye Yatmak* adlı eserlerin yeni tarihselcilik, kültürel materyalizm kuramlarına göre Durkeheim'ın intihar türlerinin ışığı altında irdelenmesi bu çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümünü oluşturmaktadır. Buna göre, yeni tarihselciliğin ve kültürel materyalizmin dayandığı tarih ve onun irdelemesi üçüncü bölümün ilk kısmını oluşturmuştur. Bu kuramların uygulanışı şu şekilde olmuştur:

İlk olarak eserlerde bahsi geçen Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı tarih kitaplarından araştırılmıştır. Daha sonra, bu tarihi olayların metinle olan paralelliği saptanmış ve ayrıca yazarların da kişisel olarak tecrübe ettikleri bu savaşların onların üzerinde bıraktığı etkiler de irdelenmiştir. İkinci olarak, savaş sonrası sendromun romandaki karakterler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Savaş ve onun gibi ağır bir bunalımı yaşayan toplumlardaki toplumsal değişimler, davranış değişiklikleri, hayata bakış açıları ve savaşın insanlar üzerinde bıraktığı etki ile bu etkinin hem alt sınıfa hem de üst sınıfa yansması ile politik söylem, sömürü , toplumsal roller ve cinsiyet rolleri ile bu sınırlandırmalar arasında sıkışıp kalan ve bunalım yaşayan karakterlerin irdelenmesine ise tezin üçüncü ve dördüncü bölümündeki alt başlıklarda incelenmiştir. Bu incelemenin sonucunda, savaş sonrasında toplumsal bir bunalım yaşayan ve kültürlerinde değişiklikler oluşan İngiliz ve Türk toplumunun birer

yansımaları olan roman karakterleri, Warren Smith, Aysel, Ertürk, giriştikleri intiharlar ve şekilleri ile Durkheim'ın intihar türlerine göre incelenmiştir. Sonuçta, kendilerini öldürmelerine ya da bu girişimde bulunmalarına neden olarak ortaya kuralsızlık intiharından kaynaklı intihar girişiminin yaşandığı çıkmıştır.

Mrs. Dalloway ve *Ölmeye Yatmak* kültürel materyalizmin ilk aşaması olan Marksist Teoriden yola çıkılarak ve onun yapı taşlarını oluşturan devletin ideolojik aygıtları, yabancılaşma, materyalizm, toplumsal tabakalaşma ele alınarak irdelenmiştir. Daha sonra bu veriler, hem metni hem de metnin dışındakileri yorumlama yöntemine göre, yeni tarihselcilik döngüsünün içine oturtulmuştur. Böylece, bunalım dönemlerinin insanların üzerinde yarattığı etkiyle bozulan dengelerin bireylerin üzerinde nasıl toplumsal bir baskı uyguladıkları ve bu baskıyla kültürde oluşan değişimlerin insanları nasıl bir sona zorladığı bu sayede incelenmiştir.

I. Eleştirel Yaklaşım

1.1 Marksist Kuram

Marksizm, ekonomik sistemlere (“üretim tarzları”na) dayanan ve bunalıma, devrime, süreksiz değişmelere varacak içsel çatışmalar (“çelişkiler”) içeren bir toplumlar sıralaşması (“toplumlar formasyonlar”) modeli ya da kuramı diye ifade edilebilir. (Burke 138) Bu toplumsal bütünlüğü irdelerken de kullandığı yöntem ise, toplumun ve onun işleyişine bir anlam kazandırmaya çalışmak, toplumun sorunlarına eğilmek ve “herkes tarafından ortak olarak paylaşılan, saygınlştırılan ve değiş-tokuşu yapılan ortak üretime dayalı sınıfsız, eşit bir toplum” meydana getirmeye çalışmaktır. (Barry 156) Bu kuramın ilk ve en önemli temsilcileri Alman filozof Karl Marx ve Frederick Engels’tir. Her ne kadar ekonomiye dayalı bir kuram olarak ortaya çıkmış olsa dahi edebiyatta Marksizm’in yansımaları ancak 1930 ve sonralarında kendini gösterebilmiştir.

1934 sonrasına kadar edebiyatın toplumsal gerçeklik yönünü bir edebiyat eleştirisi olarak, Marx ve Engels’in “sanat eseri ve ekonomik yapı arasındaki ilişkiyi” (Moran 42) henüz araştırdıkları ve sürgünlerle, mücadelelerle dolu bir hayat geçirdikleri için, tam oturtamadıkları görülmektedir (Anderson 22). Bu yüzden ancak 1930 ve sonrası Marksist estetiğin hem Rusya’da hem de Batı’da resmi bir nitelik kazandığı dönemdir diyebiliriz (Moran 42).

Marksizm tarihsel felsefeye dayalı bir ekonomi teorisidir. Bu bağlamda da materyalist bir bakış açısına sahiptir demek yerinde olur. Çünkü, etrafımızdaki doğal

dünyanın ve yaşadığımız toplumun ötesinde hiçbir dünyanın var olmadığını farz ederek materyalist dünyayı açıklamaya çalışır. Bu yüzden de daha çok somut verilere dayalı, bilimsel, dünyayı mantıkla kavramaya yönelik bir yöntem izler. (Barry 156)

Tarihselciliği de bu somut verilere ulaşabileceği ve bu sayede demek istediklerini en iyi şekilde aktarabileceği bir araç olarak kullanmaktadır. Çünkü, Tarihselcilik sadece ekonomik kanunlarla var olabileceği gibi, dış dünyanın kanunları da ancak tarihsel materyalizmin çerçevesi içerisinde açıklanabilirdi (Barry 157). Bunun nedeni ise etrafımızdaki doğal güçlerin kuvvetinin bizi daha mantıksal, somut ve bilimsel bir dünya yaratmaya zorlamış olmasıdır. Çünkü yeni olgular “geçmişin tümüyle incelenmesini” şart koşmaktadır. (Moran 42) Geçmiş incelenmeye alındığında ise Engels ortaya bütün geçmişin “sınıf çatışmalarından” ibaret olduğunu ve bu çatışmanın esas sebebinin ise “ekonomik” nedenlerden kaynaklandığını ileri sürmüştür (42). Bu toplumsal sınıf sıralaşması Marx’a göre ilk olarak kabile, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist ve en son olarak da komünist yapıdan meydana gelmektedir. (Burke 138)

Ekonomik nedene dayandırılan yukarıdaki oluşumların içerisindeki toplumsal biçimlendirmelerin çatışmaları Marksist kuramın temelini oluşturmaktadır. Kısaca Hegel ve Marx’a göre toplumun ekonomik yapısını ve onun diğer kurumlarla olan (adli, politik, dinsel vs.) ilişkilerini anlayabilirsek toplumu da anlamış olacağız. Toplumu daha iyi inceleyebilmek için Marx “her toplumun yapısını özgül bir belirlemeyle eklemlenmiş ‘düzey’ ya da ‘kerte’lerden oluşmuş biçimde tasarlandığını” (Althusser 160) savunmuş ve bu “düzey” e alt-yapı (infrastructure), “kerte”ye de üst-yapı (superstructure) demiştir (160). Alt-yapı yani, ekonomik temel bu anlamda (üretici güçler ile üretim ilişkilerinin birliği (160), üst-yapı ise kültürel dünyayı meydana getiren “çeşitli ideolojiler; ahlaki, dinsel, hukuki, siyasal, sanatsal vb.” oluşumlardır (Althusser

160). Bu bağlamda ekonomik temelde olanlar yani işveren, üst yapıyı belirlemektedir (161). Ancak bu belirleme her zaman için alt yapı ve üst yapı arasındaki bir çatışmanın sonucunda olacak ve dengeler bu çatışmanın galibine göre kurulacaktır. Bu da sınıf çatışmasını ve güçler arasındaki dengenin bozulacağı anlamına gelmektedir. Bu çatışma elbette bir tek yolla değil baskın sınıfın ideolojilerini ötekine aktarması ve kabul ettirebilmesiyle mümkün olabilecektir.

Bu yüzden Marksist Eleştiri'ye göre, "yazarın sosyal sınıfı ve sahip olduğu ideoloji(ler) dünya görüşü ve değerleri" bulunduğu sınıfa verdiği eseri "o sınıfın bir üyesi olarak" etkileyecektir (Barry 158). Diğer bir deyişle "yazar döneminin tipik olgularını fark ederek, bunları yazdığı kitabında/kitaplarında, karakterler, olaylar vs. ile dile getirebilmelidir (Moran 92). Çünkü ne kadar o döneme ait olayları ve karakterleri yaratırsa, o kadar sosyal gerçekliğe hizmet etmiş olacaktır. Aslında, doğanın kendisinin aksine, sanat daha somut örnekler üretebilmekte ve bunların yansımaları da sanatın rolünü daha bilimsel bir biçimde oynamasına neden olabilmektedir (Moran 93).

Marksist maddeciliğe göre, insanlar hayatlarını sürdürebilmek için üretim yapmak ve bu üretimi yineleyerek toplumun ihtiyaçlarını karşılamak durumundadırlar. Bu üretimden kastımız ise sadece toprağa dayalı bir üretim değil, toplumu meydana getiren her türlü kültürel, dinsel, hukuksal üst-yapı elementlerinin ve alt-yapıyı meydana getiren üretim araçlarının yeniden üretilmesidir (Althusser 154). Ancak bu üretimin yeniden yapılabilmesi için "emek gücüne kendini yeniden üretmesinin maddi aracı, yani ücret verilir" (156). Ama ücret emekçiye ürettiğinin 'koşulu' olarak değil 'el emeğinin' karşılığı olarak verilir (156). Böylece ücret karşılığında el emeğini satan işçi ücret alabilmek için kendisine işi veren kişi tarafından koşullandırılır ve "eğer arz talepten büyük ise, işçilerin bir bölümü ya dilenci durumuna düşer ya da açlıktan ölür"

(Marx 89). Bu şartlar altında, “işçinin var oluşu, herhangi bir metanın var oluşuna” bağımlı kılınmıştır (89). İşçinin bulunduğu işi sürdürebilmesi ve ücretini alabilmesi ise “zenginlerin ve kapitalistlerin istemine bağlıdır” (89). Kapitalistler bu bağlamda sermayeye sahip olan iş veren konumundadırlar ve bu anlamda da işçilerin yöneticileridirler. Berger’in Marx’tan aktardığına göre:

Her dönemde, yönetici sınıfın fikirleri, hakim olan düşüncelerdir. Toplumda başat olan sınıf aynı zamanda başat entelektüel güce de sahiptir. Kendinde yönetsel üretim araçlarını bulduran sınıf, aynı zamanda fikirsel üretim araçlarının da kontrolüne sahiptir. (46)

Bu koşullar altında diyebiliriz ki Marx’ın ortaya attığı sınıfsız ve eşit koşullara dayalı toplum modeli Engels’in de daha önce ifade ettiği gibi bir sınıf mücadelesinden ibarettir. Ancak Marx ve Engels’e göre, toplumdaki mücadele artık feodalizme karşı verilen bir savaş değil, burjuvazi ve işçi sınıfı arasındaki mücadeledir (Marx 336).

Sanayi ve ekonomideki gelişmelerin on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda teknolojik devrimle beraber hızlanmasının sonucu dünyada bir çok güç dengesi bozulmuş ve ekonomik devrimlerin, savaşların ve sınıf mücadelelerinin tarihte hiçbir zaman yaşanmadığı kadar sık bir şekilde yaşanmasına neden olmuştur. Sınıfsal mücadeleler ve ekonomik devrimler kapitalistlerin kendilerine daha çok sermaye edinmek adına hammaddeye ve toprağa yönelmesine ve elde ettikleriyle daha da büyüme ve kazanma hırsları sonucunda dünya ilk olarak Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1930’daki ekonomik bunalıma ve oradaki güçler dengesizliğinden dolayı da İkinci Dünya Savaşı’na sürüklenmiştir. Bu çok kısa dönem içerisinde yaşanan ani değişimler ve dengelerin alt üst oluşu bireylerde kendini, tutunacak bir dal olmayışı ve sürekli değişen kavramlar, coğrafyalar ve koşullar yüzünden bir bunalıma sürüklemiş ve

eski bildiği tüm değerlere yabancılaşarak kendini yeniden yaratma veya tamamen soyutlama yoluna gitmiştir (Zürcher 154-155).

1.2 Yabancılaşma

Marx'ın ekonomik kuramı içerisinde en çok üzerinde durduğu kavramlardan biri de yabancılaşmadır. Ekonomik bir kuram olmasına karşın Berger'in de ifade ettiği üzere Marksizm'in "en insancıl ve ahlaki yönlerini ortaya koyan" kavramdır (50).

'Yabancı' sözcüğü Webster İngilizce Sözlüğü'ne göre, "başka birine, yerine veya şeye ait olan" anlamındadır (70). Bu bağlamda refah sahibi olan yani yönetim sınıfında bulunan ve üretim araçlarını kontrol eden(ler), toplumda üreten sınıftan yani fakirden veya işçiden soyutlanmıştır. İşçiye ve fakire göre 'öteki' konumundadır (Berger 70). Aynı zamanda fakir de bu yabancılaşmanın kurbanıdır çünkü kendi ürettiği işten uzaktır ve bu yüzden de daha değersiz bir konuma itilmektedir (Marx 139). Marx bunu kısaca şöyle ifade eder, "insanlar dünyasının değersizleşmesi, nesnelere dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artar" (140). Bu yüzden yapılan iş ya da üretilen nesne ne kadar fazla veya büyükse "işçi o kadar az kendisidir" (141). Bunu biraz da açarak Marx yabancılaşmayı şu şekilde ifade eder:

İşçinin kendi ürünü içinde yabancılaşması, sadece emeğin kendi dışında, ondan bağımsız ona yabancı ve onun karşısında özerk bir erk durumuna gelen bir varlık olarak var olduğu ve nesneye geçirdiği yaşamın, hasım ve yabancı bir yaşam olarak ona karşı çıktığı anlamına da gelir. Çünkü, emeğin ürettiği nesne, onun ürünü, yabancı bir varlık olarak, üreticiden bağımsız bir erk olarak, ona karşı koyar. Emek ürünü, bir nesne içinde saptanmış, bir nesne içinde somutlaşmış emektir, emeğin nesnelleşmesidir. Emeğin edimleşmesi, onun nesnelleştirilmesidir. İktisat aşamasında emeğin bu

edimleşmesi, işçi için kendi gerçekliğinin yitirilmesi olarak, sahiplenme *yabancılaşma*, yoksunlaşma olarak görülür. (141)

Sonuç olarak üretim ne kadar kapitale ya da üst sınıfa hizmet ediyor ve üretilen mal ne kadar çok ise işçi kendinden, bulunduğu işten o kadar uzaklaşır ve kendisi için bu anlamda çalışmayan işçinin emeği “bir başkasına” ait olur (Berger 50). Yani başkasının üretip ötekinin sahiplendiği mal bir çeşit sömürüdür bu anlamda. Bu sömürü de ekonomik eşitsizliğin ve ondan kaynaklanan “ırkçılığın, cinsiyet ayrımcılığının, istismarın ve bunun gibi olguların doğmasına yol açarak, insanları yabancılaşmaya iter” (Berger 51).

Yukarıda ifade edilen sebeplerden dolayı yabancılaşan insan toplumdan kopar ve hem kendisi, hem çevresi, hem de ilişki kurduğu bütün nesnelere bir çatışma içerisine girerek uyumsuzlaşır ve bunun sonucunda, toplumsal neden kaynaklı olması dolayısıyla yabancılaşma sonucunda gerçekleştirilen intihar bireysel değil toplumsal içerikli bir davranıştır. Bu yüzden yabancılaşmanın getirdiği sorunlar özellikle Marksist teorinin 1930’lardan sonra eleştiri kuramı olarak gelişmesinden sonra, sadece edebiyatta değil kültürel eleştirilerin tüm alanına girmiştir (Berger 51). Eğer bir örnekle açıklamak gerekirse Berger’in de ifade ettiği üzere kapitalist toplumlarda burjuvanın eğlence ve kar etmek hem de kendi reklamını yapmak için sponsorluğunu yaptığı atletler veya sporcular kendilerini bir mal olarak gördüklerini, kendi emekleri karşılığında başkalarının para kazanması karşısında, ki kendileri de bir anlamda multi-milyoner olmuşlardır, kendilerini değersiz olarak gördüklerini ifade etmişlerdir (50). Ayrıca üretilen malların daha çok kar getirebilmesi için o ürünün reklamının ve tanıtımının yapılarak o mala sahip olan kişilerin diğerlerinden daha farklı ve özel olduklarının reklamlar sayesinde hissettirilmeye çalışılması da bizi medyanın da

yardımla kültürün bir parçası haline gelen tüketici toplumu olmaya itmiştir diyebiliriz (53). Böylece Berger'in de Marx'ın 1963 sonrasındaki bir makalesinden aktardığına göre, yabancılaşma, üretilen maddenin üretene değil, kar amacıyla başkasına satılması ve kişinin kendisinde olmayan bir şeyi edinerek kendini tatmin etme ve bu uğurda kendini feda etme olgusudur (54). Bu bağlamda kapitalizm, tüketici kültürü kuramcılarının yorumuna göre, "sadece basit bir ekonomik sistem değil aynı zamanda her şeyin tüketime dayandırıldığı bir kültürdür" (55).

Ancak yabancılaşma bireyin sonunu getiren tek olay değildir. Bireye toplum tarafından kültürün bir parçası olarak, üst sınıfın alt sınıfa benimsetmeye çalıştığı ideoloji(ler) ve bu ideolojileri üst sınıfın kendi amaçları doğrultusunda kullanarak alt sınıfı idare etmeye çalışması da Marksist Kuramın 1930'lardan sonra Louis Althusser tarafından ortaya atılan ve geliştirilen başka bir konusudur. Bu bağlamda üst yapı ve alt yapı ilişkisini Althusser Devletin İdeolojik Aygıtları olarak nitelendirip Marksist Kuramı biraz daha farklı bir şekilde yorumlamıştır. Ancak amacı yine de Marksist düşünceden kopmadan ideal yönetim şeklinin nasıl olması gerektiğini sorgulamaya çalışmaktır.

1.3 Althuss r'e göre Devletin İdeolojik Aygıtları

Marksist kuram edebiyatta çoğunlukla yukarıda ifade ettiğimiz sınıf mücadelelerinin daha çok sosyal bağlamda ifadesiyle mümkündür. Bu yüzden yazarın sosyal sınıfı, ideolojisi eserlerini yaratırken önemli bir rol oynamaktadır. Böylece “yazar bir şekilde bulunduğu toplumun ideolojisini yansıtan bir varlıktır” (Moran 92).

İdeoloji terimini ilk defa üreten Cabanis, Destutt de Tracy ve arkadaşlarıdır. “İdeolojiyi nesne olarak düşüncelerin genetik kuramı” olarak (Althusser 182) ifade etmelerinden elli yıl sonra Marx ideolojiyi, “bir insanın ya da toplumsal  beğin zihninde egemen olan düşünceler, tasarımlar sistemi” olarak nitelendirmiştir (182). Ancak daha geniş anlamda ideoloji, bir kişinin; kültürün, grubun ya da sınıfın, ortak çıkarlarını oluşturması amacıyla, bir çok inanç sistemini de içine alarak insanın toplumsal ve politik yaşamını açıklamaya çalışan bir dizi kapsamlı ve sistematik düşüncenin bir bileşkesidir (Newton 118). İdeolojiler bu anlamda bir Şeyin neden meydana geldiğini ve yapılan davranışlar sonucunda da “statükoyu oluşturmayı” ve bireylerin “sosyo-politik programını” oluşturarak, hakim ideolojiyi haklı çıkarmaya çalışır. Bu sayede egemen ideolojiye sahip olan kişi(ler), kurum(lar), insanların yerine düşünerek onlara hazır bir düşünceyi benimsetmeye çalışmakta ve bu sayede daha iyi bir yaşama ve refaha ulaşabileceklerini savunmaktadır(lar) (118).

Bu Şartlar altında diyebiliriz ki, ideolojinin baskın bir yapısı ve kendinden zayıf olan gruba kendi fikirlerini kabul ettirmek gibi bir çabası bulunmaktadır. Bu yüzden ideolojiye sahip olan kesim daha önce Marx'tan yaptığımız alıntıya göre üst-sınıftır. Yani, toplumu idare eden, ekonomik gücü elinde bulunduran ‘ zel’ ve bir şekilde yine toplumun refahı için bireyleri idare eden ‘devlet’ ve ‘kurum’ larıdır. Üst yapıyı

oluşturan bu kurumlar “Devletin Baskı Aygıtları”dır. Bunlar Marx’ta, “hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb.” kurumları kapsarken Althusser’in “Devletin İdeolojik Aygıtları”nda, “dinsel, öğrenimsel, aile, hukuki, siyasi, sendikal, ve kültürel” aygıtları kapsamaktadır (Althusser 168). Althusser’in bu ayrımı yapmasının sebebi ideolojiyi “bireylerin gerçek var oluş koşullarıyla kurdukları imgesel ilişkinin imgesel tasarımı” olarak görmesinden dolayıdır (89). Ancak hem Marx’ın Devletin Baskı Aygıtları hem de Althusser’in Devlet’in İdeolojik Aygıtları arasında önemli bir ayrım vardır ki o da, devletin baskı aygıtları olan hükümet, idare, ordu polis, vs. baskıcıdır. Yani, en uç noktada “zor kullanılabilir” olma özelliğine sahiptir (168). Ayrıca, bu aygıtların çoğu kamusal alanda yer almaktadır (169). Bununla beraber devlet baskı uygularken fiziki uygulamalara başvurduğu gibi ideolojileri de kullanabilmektedir (171). Diğer yandan DİA’lar “ideolojik olarak” işlerler (170). Bununla beraber, “devletin birleşik(baskı) aygıtının tümüyle kamu alanında yer almasına karşın, DİA’ların en büyük bölümünün özel alanda olduğunu saptayabiliriz” (169). Bunlar kiliseler, partiler, sendikalar, gazeteler, bazı okullar ve kültürel kuruluşların çoğudur (169). Ancak bu kurumların özel ya da kamusal olması pek önemli değildir. Çünkü esas olan bu kurumların “işleyişleridir. Özel kurumlar aynen DİA’lar gibi ‘işleyebilir’ler” (170). Ayrıca DİA’ların fiziksel zorlama kullanmaları gibi bir durumu söz konusu olmamasına karşın öncelikle ideolojiye ağırlık vererek görevlerini yerine getirmekte ve ikincil olarak “çok hafifletilmiş, gizlenmiş, hatta simgeleşmiş bile olsa” (171) baskı kullandıklarını Althusser ifade etmektedir. Çünkü Althusser’e göre “salt ideolojik aygıt” (171) bulunmamaktadır. Bu nedenle kilise, okul ve medya; afroz, ceza, sansür gibi dinsel, eğitimsel, kültürel baskı uygulamaktadır

diyebiliriz ve DİA'lar bu şekilde “yalnız kendi çobanlarını değil, sürülerini de yola getirirler” (171).

Böylece Marx'ın düşüncelerinden yola çıkarak Althusser “edebi eserlerin, sosyo ekonomik gerçekliği” yansıtmışından dolayı toplumu sosyal bir yapılanma olarak görmekte ve eserleri de “göreceliğe sahip ve tesadüfi olarak sosyo-ekonomik güçlerle sınırları çoktan çizilmiş” yapıtlar diye nitелеmektedir (Newton 103).

Althusser'in öne sürdüğü ve kendini Marksizm'den ayırdığı ideolojinin “imgesel tasarımılanması” tezi gündelik dilde dinsel, hukuki, ahlaki, siyasi vb. ideolojilerin birer “dünya görüşü” (Althusser 187) olmasına dayanmaktadır. Eğer Althusser'e göre bu dünya görüşlerinden birini bir hakikat gibi yaşamıyorsak yani, bunların soyut hallerini kabullenmiyorsak bunun nedeni, bu ideolojik görüşlerin “gerçeğe denk düşmediklerini” (187) düşünmemizden dolayıdır. Ama bu dünya görüşlerinin her birini bir yanılsama olarak kabul edersek eğer, bunların tasarımlarının yani, somut yansımaları olan din için kilise, eğitim için okul gibi uygulamaları yerine getirirsek bu eylemleri içselleştirmiş oluruz (188). Bu da, bu ideolojileri halka benimsetmeye çalışan kişilere “halk üzerindeki egemenliklerini” devam ettirme ve “halkı sömürerek” onların “imgelemelerine egemen olarak zihinlerini köleleştirme ve çarpıtılmış bir dünya yaratılması fırsatı” verir (Althusser 188).

Althusser'in bu düşüncesinden yola çıkarak diyebiliriz ki imgesel bir tasarıma sahip olan ideolojiler soyuttan somuta indirgenerek bireylere baskı, ceza veya o ideolojinin uygun gördüğü yaptırım araçlarıyla yani DİA'larla insanlara benimsettirilir. Somuta indirgenmiş bu pratikler ise Althusser'in ikinci tezi olan “ideolojinin maddi bir var oluşa” sahip olgusuna bizi götürür. Çünkü Althusser'e göre:

Birbirinden farklı bütün bu bölgesel ideolojilerin, yani dinsel, ahlaki, hukuki, siyasal, estetik vb. gibi ideolojilerin birliği ise, bu ideolojilerin devlet ideolojisine boyun eğmesiyle sağlanmakta ve bu yüzden de bir ideoloji, bir aygıtta ve bu aygıtın pratik ya da pratiklerinde var olabilmektedir. (191)

Burada bölgesel olarak nitelendirilen ideolojik kavramlar dinsel, ahlaki, hukuki, vb. yaptırımları bir aygıt olarak kullanan kurumlardır. Bu kurumların baskı aleti olarak kullandıkları ideolojik kavramlar bireylere görev, örf, adet, gelenek gibi mekanizmalar aracılığıyla sunulmaktadır. Ayrıca devletin de bu mekanizmaları onaylaması ve varlığını kabul etmesi hem ideolojik olarak bireyleri yönetmesini kolaylaştırmakta hem de onlara kendi düşüncelerini ve yaptırımlarını daha kolay benimsetebilmesini sağlamaktadır. Bu yüzden bireyler, gelenek, örf, adet, kurallar zincirine uydukları ve bunların gerektirdiği pratikleri yerine getirdikleri sürece toplum düzenine uymuş olarak kabul edilmekte ve hayatları kolaylaşmaktadır.

Bu da tamamıyla “ideolojinin maddi bir var oluş” (191) olduğunun kesin ispatıdır.

Bu bağlamda ideolojik analiz çalışması, Toplu'nun Althusser'in ideoloji görüşüne dayanarak ifade ettiği gibi, “bir çok farklı politik programla ilişkilendirilmiş, oluşturulmuş dönüştürülmüş, ‘yaşanmış ilişkiler’ ve ‘temsili sunumlar’ daki” olayları incelemektedir (25). Dolayısıyla edebiyat eseri, kültürel anlamda üretilmiş her şeyi, bir anlamda toplumun ideolojiyle olan bağına yansıtan bir yapıdır. Bu bağlamda edebiyat, Marksist kuramcılara göre ideolojinin nasıl ifade edildiğinin ve kullanıldığının en tipik şekilde gözlemlenebileceği yerdir ve ideoloji sorgusu bu anlamda, kendisi tamamen tarihi gerçeklerden bahsedemeyeceği, bir sürü karmaşık, rastlantısal olay örgüsünden meydana geldiği için bir edebi eserden ayıramamaktadır (25).

Ama Marksist bir kuramcı olan ve bu kuramı çoğunlukla edebiyata uyarlamaya çalışan Macherey ideolojinin ve bu bağlamda tarihin, eserde yansıtılmasının doğru olmadığını savunur ve “eğer yapıt tarihi gerçekliği yansıtan bir aynaysa, o ayna kısmi, seçici ve bu seçiciliğin de semptomatik” olduğunu düşünerek karşı çıkar (Newton 105).

Eleştiri bu düşüncelerin ışığı altında, Freud’un rüyaları deşifre ettiği gibi, aynadaki bu görüntüleri deşifre etmelidir. Tarih bu kapsamda Freud’un bilinçaltı kavramına denk düşmektedir. Bu tıpkı rüyaların da üstü kapalı ama orada olduğu bilinen ve bir türlü su yüzüne çıkarılmayan görüntüler gibi olmasıdır. Bu nedenle “edebiyat da ancak rüya fenomenlerinin yorumlandığı gibi”, tarihi olaylar nasıl cımbızla tek tek ayıklanarak çekip çıkartılıyorsa, o şekilde incelenerek yorumlanmalıdır (105). Bu koşullar altında diyebiliriz ki, eserdeki bölünmeler bilinçaltına eşdeğer olmaktadır. Bu bilinçaltı ise, tarihin ötesi ve onun sınırlarının en uç noktasıdır. Bu yüzden Macherey’ e göre bir edebi eser:

[K]ısmi yansıtımların sonucunun yükümlülüğünü ‘yansıtmayan’ ve aynı zamanda da yansıtması kesinlikle mümkün olmayan, bu sebeple de kendi kendine anlamı yetebilen bir özelliğe sahiptir. Eleştirinin esas fonksiyonu bu özelliği su yüzüne çıkartmaktır. (Macherey 128)

Buna ek olarak ‘edebi söylemi bir parodi’ olarak gören Macherey, bunun nedenini “açıklama adına, yorumu gözden çıkartması ve eleştiriye bir bilim olarak görmemesi[yle]” açıklanabilir (61). Bu yüzden esas anlamın metnin içerisinde değil, dışında olduğu ve orada sabit bulunduğunu ama ancak suskunluklar, boşluklar ve ifade edilmeyenlerle metnin ne demek istediğine ulaşılabileceğini savunmaktadır (155).

Bu bağlamda Amerikalı eleştirmen Terry Eagleton da daha çok boşluklar ve söylenilmemiş olgular üzerinde durmaktansa “[t]arihsel ve edebi metinler arasında

egemen olan ilişkilerdeki karmaşalar/çatışmalar üzerinde durulması gerektiğini savunmuş ve “metinlerin, tarihle arasında bir bağ olan ve kesinlikle sınırları daha önceden çizilmiş birer yapı” olduklarını iddia etmiştir (85).

Metinlerin tarihsel bir yöntemle ele alınması ve sadece metinle sınırlı kalınmaması bizi, daha sonraki metin araştırmalarının sadece metinde değil metnin de dışındaki diğer eserleri hem, o dönemin hem de eserin verildiği ve bahsedildiği tarihin de hesaba katılarak metnin bir bütün olarak yorumlanması gerekliliğine götürmektedir. Sadece metinle sınırlı kalınmaması gerektiğini savunan Amerikalı kuramcılar bu yüzden ortaya yeni tarihselcilik akımını çıkarmışlardır. Çünkü Marksist kuram, Raymond Williams’ın da dediği gibi, “kapitalizm kültürü için artık yeterli değildir” (262) ve de Marksizm artık daha az bilim adamını ve diğer alanlardaki araştırmacıyı bir araya getiren bir kuram olmuştur. Ayrıca kendini devam ettiren bir güç temsili olmamasından dolayı artık kültürün ve ilerlemenin taleplerine cevap verememektedir (262). Bununla beraber Marx’ın ve diğer kuramcılarının dillerinin çok ağır olması ve yaşanan baskılar, savaşlar ve sürgünler yüzünden sürekli kapalı bir dil kullanmaları her zaman Marksist kuramın zor anlaşılmasına neden olmuş ve çok uzun bir süre sonra Marx’ın eserleri farklı dillerde çevrilmeye başlanmıştır (Anderson 25). Bu da ayrıca bu kuramın uygulanmasında oldukça büyük zaman kaybına neden olmuştur. Değişen zaman ve kültürle Marksizm kendi ifadesini tarihselcilikte ve en son olarak da kültürel materyalizm’de bulmuştur. Marksist kuramın edebiyata yansımaları ise yabancılaşma, güç ilişkileri, toplumsal rol, cinsiyet, cinsel rol, sömürenler ve sömürülenler arasındaki ilişkiler ve sınıf çatışmaları gibi konuları kapsamaktadır.

Bütün bu düşüncelerin ışığı altında son olarak diyebiliriz ki Marksist Eleştiri, sadece metnin üzerinde duran kuramlara kıyasla, edebiyatın; sosyal, politik ve

ekonomik şekillendirilmesiyle daha çok ilgilenmektedir. Edebiyat bu koşullar altında insan aktivitelerinden ayrı bir kategori değildir ve tarih de aynı zamanda bunun bir parçası olmalıdır. Sebebi ise, insanın kendisinin sosyal bir yapı olmasıdır. Bu nedenle bahsedilen başat kültürde, tarihin içinde ve tarihle şekillenen insanın doğasını ne göz ardı edebiliriz ne de yok sayabiliriz. Bu koşullarda metnin esas anlamı sadece metnin kendisinde değil ama aynı zamanda metnin dışındadır da.

1.4 Yeni Tarihselcilik

Kültürel Materyalizm daha çok İngiltere’de Raymond Williams ve Alan Sinfield adındaki kuramcılar tarafından yorumlanıp tercih edilmişken, yeni tarihselcilik daha çok Amerika’da, öncüleri Stephen Greenblatt ve Louis Montrose olan kuramcılar tarafından tercih edilmiştir.

Tarihselcilik ilk olarak kendini Marksizm’in 1920’lerden sonraki gelişimini açıklamak ve “geçmişe dönük kurguları” (Anderson 113) daha iyi yorumlayabilmek adına ortaya çıkan bir eleştiri türüdür. Tarihselciliğin çıkış noktası bu anlamda:

Historisizm, toplumu, kendini döngüsel bir biçimde ‘dışa vuran’ bir bütünsellik; tarihi, doğrusal (linear) zamanın türdeş bir akışı; felsefeyi, tarihi sürecin bilincine varılması; sınıf mücadelesini, kolektif ‘özne’lerin savaşı;; kapitalizm, temeli yabancılaşma ile açıklanabilecek bir dünya; komünizmi de, yabancılaşmanın aşıldığı gerçek hümanist bir düzen olarak gören bir ideolojiydi. (Anderson 113)

Ancak yeni tarihselcilik ve tarihselcilik hem edebi hem de edebi olmayan metinlerin “paralel” (Barry 174) okuma yöntemine dayanmasına karşın edebi eserler tarihselcilik de ne yazık ki “dar” bir bakış açısıyla yani, daha tutucu “akılsal bir yaklaşım[a]” dayandığı ve “söz sanatlarına dayalı kalıplarla” (174) analiz edildiği için yeni tarihselcilerden ayrılmaktadır. Buna ek olarak Tarihselciliğin “arşivsel” ve arşiv sürekliliğinde” (175) esere yaklaşması da Yeni Tarihselcilerin Eski Tarihselcileri eleştirmesinin bir sebebidir. Çünkü Yeni Tarihselcilere göre Eski Tarihselciler tarihsel bir yaklaşımla esere bakmamakta ve bir tarihçi gibi esere yaklaştıkları, bu yüzden de dokümanları bir araya getirip bunları arşiv niteliğinden çıkarmayıp eleştiri gibi

sunmalarından dolayı yeni tarihselciler eski tarihselcilerin bu bakış açısına karşı çıkmışlardır (175). Başka bir deyişle, yeni tarihselciler eseri incelerken tarihi verilerin hiç yorumlanmadan olduğu gibi aktarılmasının gerçek bir edebi yaklaşım olmadığını savunmaktadırlar (175).

Ancak yeni tarihselcilerin kendilerini eski tarihselcilerden ayırarak kendilerine “yeni” demelerinin sebebi sadece eskiye karşı çıkışları değil aksine temellerini Marksist Eleştiriye dayandırdıkları bazı düşüncelere karşı çıkmalarından dolayıdır. Bu yüzden birçok yeni tarihselci kendisini, Marksist eleştirmenlerden ayrı tutar. Her ikisi de geçmişin tarihini iyileştirmeye, onu yeniden keşfedip anlamlandırmaya çalışır. Ama aralarındaki temel farklılıklar yeni tarihselciler toplumun üst yapısını oluşturan hiyerarşi (kilise, monarşi, üst tabaka) ile öncelikle ilgilenirken, kültürel materyalciler toplumun alt tabakasındaki sosyal hiyerarşi (alt-sınıf(lar), kadınlar ve diğer marjinal insanlar) ile ilgilenmektedirler (Newton 126).

Yeni Tarihselcilik açıkça Marksist Eleştiri’deki kültürel üst-yapı ve Materyalist alt-yapı arasındaki kuramsal zorluğu çözmeye çalışır. Onun kendisini ‘yeni’ olarak adlandırmasının esas sebebi de belki bu soruna bir çözüm bulduğunu iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. (Myers 26)

Bununla beraber yeni tarihselcilik, geçmiş zamanlarda yazılmış bir eserin, okuyucu tarafından tamamen anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi için “eseri[n] yazıldığı çağdaki koşullar[ın], inançlar[ın], dünya görüşü[nün], sanat anlayışı[nın] ve gelenekleri[nin] hakkında” okuyucunun bilgi sahibi olması gerektiğini savunmaktadır (Moran 78). Çünkü okuyucu bu sayede eserin geçmişe ait bilgileriyle, eseri o dönemin şartlarına göre değerlendirebilecek ve daha iyi kavrayabilecektir (79).

Ancak yeni tarihselcilerin bu anlamda üzerinde durdukları önemli bir nokta vardır ki o da ellerindeki metni iyi değerlendirebilmek için asıl metnin nüshaları ve o metin hakkında yazılmış diğer yazıların da bir araya getirilerek karşılaştırmalar yapılması ve ancak bunun sonucunda yazılı metin hakkında ortaya bir sentez çıkartılması gerekliliğidir (79). Buna ek olarak yeni tarihselciler doğru metnin bulunması için eserin yazıldığı tarihin saptanmasının da çok önemli olduğunu vurgularlar (79). Elbette ki eserin yazıldığı tarih göz önünde tutulursa, o metnin kendi koşulları, tarihi, o dönemin bakış açısına göre değerlendirilmesi için o dönemde kullanılan dilin de hesaba katılması gerekmektedir. Çünkü o dönemde kullanılan bir sözcük bu günkü anlamının tamamen dışında veya farklı bir anlam daralması ya da genişlemesi yaşayarak bu günkü anlamı tam olarak içermeyebilmektedir (79).

Bu yüzden yeni tarihselcilik, bir şekilde, tarihin akışı içerisinde edebi çalışmalarını biraz daha ikinci plana atar. Çünkü yeni tarihselcilik, kültürler arasındaki daha karmaşık ilişkiler içerisinde kendini bulur ve bu nedenle komün bir üretim olarak kabul edilebilir. Bunu biraz daha açarsak, bulunulan toplum içerisinde başat inanç ve düşünceler ne kadar zayıflatılmaya, çökertilmeye, yok edilmeye veya yıkılmaya mahkum ise, yeni tarihselcilik de o kadar bu değişimlerin arasında, bunların hepsini kapsayan ve “sosyal kodlar, gelenek-görenekler” içerisinde kendini ifade edebilen, “sistematik, sosyal ve kültürel bir bütündür” diyebiliriz (Newton 125).

Bu tür bir yaklaşım da bizim eseri belli bir sanat çerçevesi içerisine oturtmamızı sağlayarak o tarzda ve türde verilmiş eserlerdeki ortak amaçları bulmamızı ve esere hangi açıdan bakmamız gerektiği konusunda bize yol gösterir niteliktedir (Moran 79-80).

Yeni Tarihselciliğin önde gelen isimlerinden biri olan Stephen Greenblatt'ın *Renaissance and Self Fashioning* adlı eserinden Newton'un aktardığına göre, edebiyat kültür ve toplum içerisinde çok önemli bir işleve sahiptir. Çünkü toplum, bir yandan değişimin getirdikleriyle sabit kalmak ve olan değerleri korumak için çabalarken, bir taraftan da gelenek-görenek ve düşünüş şekillerini yıkmaya çalışacaktır (126). Edebiyat bir yandan, toplumun bu değişimini ve bunun gerekliliğini desteklerken, diğer yandan da olan şekli korumaya ve ifade etmeye yarayan ve bunu yansıtan bir aynadır. Bu yüzden, yeni tarihselcilikte hem marjinal metinlere, dergilere, gazetelere, hem de anekdotlara bakmamız gerekmektedir. Ayrıca cinsiyeti, o toplumda ikinci sınıf olarak görülenleri, sınıfı, yazarın hayatını etkileyen sömürgeci ilişkileri, yazılı tüm metinleri ve kültürün getirdiği inanç sistemlerini de hesaba katmamız gerekmektedir (126). Greenblatt'tın da ifade ettiği üzere:

. . . eğer kültürel poetik yorum olarak konumunun bilincindeyse, bu bilinç on altıncı yüzyılın kültürünü yeniden yapılandırmayı ve tamamıyla o dünyaya girmenin imkansızlığını kavramak ve kendi konumunu geride bırakmak durumundadır. Bu kitapta açıkça ortadadır ki (*Renaissance and Self Fashioning*), materyalizmi sorgularken, kendi kendime sorduğum sorularla, bu materyalin belirgin doğası şekillenmiştir. (5)

Greenblatt'ın da ifade ettiği üzere, tarihsel bir anlamın dışındaki hiçbir durumda başarılı olmak mümkün değildir ve bu koşullar ancak ve ancak kişinin kendi kültüründen edindiği kavramlarla mümkün olabilir (Newton 126).

Fakat yeni tarihselciliğin olumsuz bir tarafı bulunmaktadır. Yeni Tarihselciler “eğer eser çağındaki amaca ulaşabilmişse ve o çağın okurunun eserden beklediklerini yerine getirebilmişse” (Moran 82) o eseri başarılı bir eser saymışlardır. Çünkü yeni

tarihselciler “her çağın güzellik anlayışının farklı olduğunu” bu yüzden de eserlerin o zamanın “güzellik anlayışına göre” yorumlanması gerektiğini savunmuşlardır (82). Bunun nedeni olarak da “eseri kendi geleneği, kuralları içinde, aslında olduğu gibi görmenin” başka bir iş, aslında olduğu gibi görülen bir eserin “iyi veya kötü olmasının” tamamen başka bir iş olduğunu düşünmektedirler (82). René Wellek bu bağlamda eğer eseri kendi bakış açımıza ve güzellik, estetik anlayışımıza göre yorumlarsak “dar” bir anlayışa kapılabileceğimizi, diğer taraftan eseri sadece o dönemin güzellik anlayışına göre yorumlarsak da “tam bir göreceliğe” düşmemizin bu anlamda kaçınılmaz olacağını söylemektedir (51). Wellek “[g]eçmiş yargılamaya giriştiğimizde, bir yirminci yüzyıl insanı olmaktan sıyrılmak olarak dışıdır: Kendi dilimizin getirdiği çağrışımlar, yeni edinilen tutumlar, son yüzyılların etkisini ve önemini unutamayız” diye de ekler (51).

Sonuç olarak yeni tarihselcilik bu anlamda “edebiyatın özünden uzak düş[müş], ağırlığı eser hakkında bilgiye” vermiştir. Bundan dolayı edebi eserlerin çoğu birer tarihçi gibi incelenmiş ve bu incelemelerin çoğu da “tarihsel bilgiyle dolu” eleştiriler haline gelmiştir (Moran 92). Bu yüzden eserlerin “sanat değeri” üzerinde durulmaması ve estetik özellikleri hakkında fazla yorum yapılmaması yeni tarihselci yaklaşımın zayıf noktasıdır diyebiliriz.

Son olarak bu bölümün incelenişi için denilebilir ki, yeni tarihselcilik insan davranışlarını taklit etmemekte ama onu mercek altına alarak, gerçek dünya ile arasında bir bağ oluşturmaya çalışmaktadır. Bu yüzden yeni tarihselcilik “bir dönemin insan deneyimlerini, anlayışını ve potansiyelini ‘yansıtmaktansa’ onu ‘şekillendirmektedir’ (Myers 31). Bu yüzden bir edebiyat eserini hem kendi çağının özelliklerini göz önünde tutarak hem de bulunduğumuz ve kimliğini taşıdığımız çağa göre değerlendirmek Wellek’e göre en doğru yaklaşım olacaktır (52).

1.5 Kültürel Materyalizm

Kültürel Materyalizm daha çok İngiltere’de Raymond Williams ve Alan Sinfield adındaki kuramcılar tarafından yorumlanıp tercih edilen bir yaklaşımdır. Kültürel Materyalizm kuramının ilk öncülerinden olan Marksist eleştirmen Raymond Williams Marksist Edebiyat eleştirilerinin ana konusunun, edebiyat eserinde ifade edilen çoğunlukla toplumsal çatışmaları, güç ilişkilerini, sınıf farklılıklarını ve toplumda bunlardan doğan çatışmalar olduğunu ifade eder. Bu yüzden Marksist eleştiri de incelenecekler, alt sınıf ve üst sınıf arasındaki çatışmalar, sınıf farklılıkları, toplumsal roller, ve güç ilişkilerinin edebi eserdeki izdüşümleridir (Newton 120). Fakat bu bağlamda Williams materyalizm ve kapitalizmden yola çıkarak Marksist eleştirinin aslında yirminci yüzyılda kültür bağlamına oturtulması gerektiğini iddia eder (Williams 259). Çünkü üretim ve toplumun ekonomik yapısının üst-yapıyı meydana getirdiğini ve bu sayede de sosyal bir bilincin oluştuğunu söylemektedir (259). Bu sayede, eğer alt yapıda bir değişiklik olur ise bu aynı zamanda üst yapıyı da dolaylı veya doğrudan etkileyecektir. Bu yüzden toplumun en küçük yapısındaki, aile gibi, bir değişim bile, toplumun politik, hukuki, ekonomik yapısından soyutlanamamaktadır. Marksist eleştiri bu bağlamda alt-yapı ve üst-yapının kanunlarını ve kurumlarını; dini, eğitimi, aileyi, polis teşkilatını ele alıp onları değiştirmeyi hedeflemektedir. Diğer yandan kültürel materyalizm daha çok üst yapıyı ve alt yapıyı meydana getiren bütün kurum ve kuruluşların üstüne oturtulmuştur ancak bunları değiştirmek ve şekillendirmek gibi bir amacı bulunmamaktadır (Elwell 5). İlk olarak, toplumun farklı birimleri birbirine bağımlıdır. Bu nedenle bir birim-yapı değiştiğinde diğer bölümler de değişime uğrar (5). Mesela, ailenin ekonomik, dinsel, ya da politik değişimlerden etkilenmeyeceğini

savunmak yersiz olur. İkincisi ise, kültürel materyalizm'in fiziksel çevre ile de oldukça yakın bir ilişkisi vardır. Çünkü bütün insanlar yaşayabilmek için çevresel koşullara hem ihtiyaç duyarlar hem de ona zorunludurlar; Yani, insanlar yaşayabilmek için ham maddeye, yiyeceğe, havaya, hayvanlara, bitkilere, temel ihtiyaçlarını karşılamak adına ihtiyaç duymaktadırlar (Newton 121). Dolayısıyla bu ihtiyaçların karşılanması veya karşılanamaması durumunda ortaya çıkan çatışma, güç ilişkileri, üretim ve araçlarının insanlar üzerindeki etkisi ve üst sınıf ile alt sınıfın oluşumu ve dengelerin oluşturulabilmesi veya oluşturulamaması arasındaki ilişkiler kültürel materyalcilerin kendilerine baz aldıkları ana hatlardır diyebiliriz.

Ancak kültürel materyalizmin diğer öncüleri olan Alan Sinfield ve Jonathan Dollimore, 1985'ten sonra, bu kuramın eserlerdeki uygulanışını dört ana noktadan yola çıkarak incelemişlerdir (Barry 182). Bu noktalar: tarihi bağlam, kuramsal yöntem, politik söylem ve metin analizidir (182).

Tarihi inceleme Barry'e göre, eserlerin yeni tarihselciler gibi sadece buldukları zamana göre değerlendirilmemesi gerektiği düşüncesine dayanır. Çünkü bu gün hala Shakespeare gibi eserleri eğer okuyabiliyorsak bu, o eserlerin yazıldığı tarihten dolayı değil eserlerin "büyüklüğünden" yani, değişmez özelliklere sahip oluşundan kaynaklanmaktadır (182-183). Ayrıca tarihsel bir yaklaşım edebi eserlerdeki tarihsel olayları incelemek için değil o dönemlerden bu dönemlere denk düşen ortak, aynı ama farklı adlarla güncelleştirilen ancak, aynı amaçla günümüze yansıyan kurumların, karakteristik özellikler ve olaylar arasında bir bağ kurarak aslında "tarihi yeniden yapılandırmayı" amaçlamaktadır (Toplu 38). Sinfield'a göre, "yeni tarihselcilik güç ve ideoloji modellerindeki ilişkilerin yönlendirmelerle, sistemin daha iyi olacağını savunan görüşler sayesinde, güç ve ideoloji kavramlarının tuzağa düşürülmesidir"

(Sinfield 40). Buna örnek olarak monarşinin değişerek şu andaki yansımasının modern devletin ordu gücüne denk düşmesini verebiliriz (40). İkinci olarak kuramsal yöntem ise, 1970'lerden sonra liberal hümanizm ve yapısalcılığın ilerlemesiyle, yapısalcı öteciliğin ve diğer yaklaşımların da önem kazanmasıyla birlikte eserleri yapısalcı ve yapısalcı öteciliğin bir senteziyle incelemelerin yapılabileceğini ileri sürmektedir (Barry 183). Üçüncü nokta olan politik yaklaşım ise, eserleri daha çok Marksist ve feminist bakış açısına göre inceleyerek hem üst-yapı ve ilişkilerini, hem yabancılaşmayı hem de ideolojik söylemleri ve özellikle Marksist eleştirmenlerin 1970'lerden sonra üzerinde durdukları toplumun dışında kalanları ve onların özelliklerini inceleme yoluna gidilebileceğini ifade eden bir yaklaşımdır (Barry 183). Çünkü kültürel materyalistler "ırk, cinsiyet ayrımı, ve sınıf farklılıklarından doğan sosyal düzendeği değişimi" ifade etmeyi bir görev olarak görmektedirler (Sinfield viii). Kültürel Materyalistlerin son ele aldıkları nokta olan metin analizi ise kesinlikle göz ardı edilemez bir faktördür (Barry 183). Çünkü kültürel materyalistlere göre, metin olmadan soyut bir sav ileri sürmek mümkün değildir. Bu yüzden daha çok klasiklerle ve kabul edilmiş ayrıca da seçkin ulusal eserlerle ve kültürel ikonlar haline gelmiş yapıtlarla çalışmayı tercih etmektedirler (183). Bunun nedeni ise kültürel materyalistler metinde bu bağlamda sınıf, ırk, cinsiyet ayrımcılığı ayrımcılık ve cinsiyet rolleri konularını incelemeyi tercih ederler bu sayede edebi metinlerdeki "ideolojik oluşumların tartışmalı yönlerini" su yüzüne çıkarmayı hedeflerler (Toplu 39).

Kültürel Materyalistlerin konuları yukarıda ifade ettiğimiz üzere oldukça geniş bir inceleme alanını kapsamakta ve çok farklı yönlerden bir edebi eseri incelemeye olanak tanımaktadır ancak "kültür" ve "materyalizm" birbirinden çok farklı iki ayrı kavramdır. Kültür Webster İngilizce Sözlüğünde ifade edildiği üzere:

Kültür insanın bilgisini, inançlarını, düşüncelerini ve öğrendiklerini yeni nesillere aktarabilmek için gösterdiği kapasiteye bağlı olan ve bununla bütünleşmiş bir edimdir ve bu edimler manevi güçlerin geliştirilmesiyle, bir ırkın, sosyal grubun, diğerlerine eğitim yoluyla aktardığı, geleneksel inançları, sosyal yapıları içeren karakteristik özellikleri taşıyabilir. (314)

Kültür her türlü kültürel edimi kapsamaktadır bu “televizyon, popüler müzik ve kurgu” gibi her olguyu içerebilir ve kendini “sınırlamaz” (Barry 183). Ancak Materyalizm idealizme karşıdır. Bir idealist, yüksek kültürün sanatının, bağımsız ve bireysel düşüncenin bir ürünü olduğuna inanırken, bir materyalist, kültürün kesinlikle materyalist güçlerden baskı altında tutan yapılardan ve bunların üretim ilişkilerinden daha üstün olamayacağını savunur. Fakat kültürün kendisi tamamen ekonomik ve politik güçlere dayanmamasına karşın onlarsız da var olamaz (Newton 121).

Sonuç olarak bir sanat eseri sadece bu yüzden bile kültürel güçlerin önemini kavramalı ama diğer yandan da (baskın olan, artan deneyimleri ve değerleri) gelişmekte olan (sürekli yaratılan yeni anlamları, değerleri ve yeni edimleri) kültürel güçleri ve onların arasındaki karmaşık ilişkileri göz ardı etmemelidir. Çünkü edebi çalışmalar bu olgulardan tam olarak yalıtılamayacağı için diğer sosyal edimlerle ilişki içerisinde olmalıdır (121). Diğer sosyal edimlerle iç içe olan sanat bu bağlamda kültürel materyalistlere göre hayata dair olan her şeyi kapsamakta ve bu yüzden eser incelenirken ne tarih, ne politik söylem ne bunu destekleyen felsefi kuramlar ne de metnin kendisi incelemenin dışında bırakılmamaktadır. Ancak bu sayede eser, toplum tarafından şekillendirilmiş yazarın anlatmak istediğini tam olarak verebilir, dar bir açıyla ya da ikileme düşmeden incelenebilir ve kültürel matrisin içine oturtularak yorumu yapılabilir.

Son olarak bu çalışma için şunları söylemek mümkündür, *Mrs. Dalloway* ve *Ölmeye Yatmak* isimli eserleri irdelerken göz önünde bulunduracağımız noktalar kültürel materyalizmdeki bu dört ana nokta üzerine oturtularak (tarih, politik söylem ve ideoloji, kuram ve metnin kendisi) ele alınacaktır. Ayrıca metni incelerken yeni tarihselcilerin üzerinde özellikle durdukları tarihi belgelere dayalı olayların eserlerdeki tarihler ve olaylarla örtüşmesinden dolayı ve tarihselciler gibi arşiv niteliğinde bir araştırma yapılacağı ve bu veriler eserlere uygulanacağı için de yeni tarihselcilik akımı kullanılacaktır. Bu sayede, iki kurama göre irdeleyeceğimiz eserlerde tarihi olaylar ve bunların doğurduğu sonuçlarla toplumda meydana gelen dengelerdeki bozukluğa bir ayna tutulacaktır. Bununla beraber güç çatışması içerisinde meydana gelen kaosun bireyler üzerinde nasıl bir sonuç doğurduğunu hem kadın, hem erkek bakış açısından yola çıkılarak, yerleşmiş kültürel kalıplardan dolayı bireylerin bu sosyal olgulardan nasıl etkilediklerini ve bu zorunlu değişikliklerin yaşamlarında ne gibi bir son yarattığını bu sayede incelememiz mümkün olacaktır. Ayrıca dış etkilerin de baskısı ve egemen sınıfın ideolojilerinin, bireyleri toplumla nasıl karşı karşıya getirip onları kalabalıkların arasında nasıl birer yabancı yaptığı ve bu sayede yabancılaşma gözlemlenebilecektir. Bu incelemenin sonucunda ulaşılmaya çalışılacak nokta ise, bu baskılarla başa çıkamayan bireylerin nasıl bir sona sürüklediği ve bunun sonucunda da gerçekleştirilen intihar ve intihar girişimleri olacaktır.

II. Toplumsal bir Olgu Olarak İntihar

2.1 İntiharın Geçmişi

Öyleyse günah mı

Ölümün gizli evine koşturmak,

O bize gelmeye cüret etmeden önce? W. Shakespeare.

(Alvarez 47)

Birinci bölümde de bahsettiğimiz üzere esas üzerinde duracağımız nokta her iki eserde de gerçekleşen veya girişimde bulunulan intihar davranışdır. Çünkü kültürel materyalizm ve yeni tarihselcilik eleştirilerini temel alarak inceleyeceğimiz eserlerde yazarların her ikisi de toplumsal olayları kendi tarzlarıyla irdelemişlerdir. Virginia Woolf'un ve Adalet Ağaoğlu'nun eserlerinde ele aldıkları toplumsal olaylarda, eserlerdeki kahramanlar, toplum tarafından kendilerine ideolojilerle iletilmiş olan baskılar ve toplumun içinde yetiştikleri kültüre bağlı olarak edindikleri bakış açıları yüzünden görünmez ve doğrudan doğruya ifade edilmeyen bir duvarla etrafları örülmüştür. Bu yüzden, baskılardan kurtulmanın yolunu veya kendilerini bir şekilde iyi ifade etme şekli olarak da intiharı seçmişlerdir. Bu nedenle bu bölümde ele alacağımız noktalar intihara toplumun nasıl baktığı, intiharın gelişimi ve intihar türleriyle bağlantılı olarak eserlerdeki karakterlerin nasıl ve neden yaşamlarını sonlandırmayı seçtiklerini bulmak olacaktır.

İntihar her zaman insan davranışları içinde insana en korkutucu gelen ve dehşet verici bir olgu olarak yerini almıştır. İnsan çoğunlukla intihardan korkmuş, kaçmış,

kabullenmemiş ve bu kabullenmeyişi de çeşitli yaptırım, soyutlama ve yasalarla kendinden uzak tutmaya çalışmıştır. Çünkü toplumsal olgulara göre intihar, insanın kendine bahşedilmiş hayatı içinde, sosyal hayatın işlerliğine çomak sokan ve gerçekleştirebildiği taktirde asla geriye dönüşü olmayan, gerek dinsel gerekse de ahlaki yönden kabul görmeyen tek kişilik bir edimdir. Sadece insana ait bir davranış şekli olmasına karşın, insanlar tarafından bir hayalet muamelesi gören intihar çok uzun bir süre cinayetle eş tutulmuş, kendi kendini katletme ve bunun gibi birçok sözcük bir araya getirilerek ifade edilmiştir. Latince kökenli ve bir bakıma soyut anlamlı bir sözcük olan 'suicide' (intihar) terminolojiye ancak yüzyıllar sonra, Webster İngilizce Sözlüğüne göre, 1651 yılında girebilmiştir (1180). Ayrıca ne İslamiyet öncesi ne de İslamiyet sonrası kaynaklarda Türkçe'de böyle bir sözcüğe rastlanılmamaktadır. Yüzyıllardan beri varolan bir olguyu insanların bir sözcükle ifade edebilmelerinin on yedinci yüzyıla kadar ertelenmiş olması, bu durumun gerek toplum gerekse bireyler arasında ne kadar istenmeyen ve de kabul edilmeyen bir durum olduğunun açık bir göstergesidir.

Adı neredeyse cinayetle eş tutulan intihara teşebbüs edenler de cinayet işleyenlerle bir tutulmakta, ailesini, adını ve itibarını tamamen kaybederek dışlanmaya, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında malları devlete bırakılarak statüleri alçaltılmaya kadar varmaktaydı.

İntihar üzerine kapsamlı araştırma yapan edebiyat eleştirmeni Al Alvarez'in Elizabeth döneminde avukatlık yapmış Fulbeck isimli bir avukatın yazdıklarından aktardığına göre "intihar eden birinin cesedi, ibret olsun diye, cezalandırılmak üzere dar ağacına asılır ve mahkemeden bir yetkili gelene kadar da kimse cesedi oradan indiremezdi" (48). Yani intihar eden biri, bir canı kadar aşağılıktı. Diğer bir yasal

otorite Blackstone, sanki intihar edenin bir vampirden hiçbir farkı yokmuş gibi “vücudunda bir kazıkla anayola gömüldüğünü” (48) anlatır. Alvarez’in diğer bir araştırmasına göre ise Fransa’da ceset ayaklarından asılır, bir çite konulup sokaklarda sürüklenir ve yakılıp çöplüğe atılırdı. Hatta Platon’un uygar Atina’sında bile kendini katledenin cesedi şehrin dışına, öbür mezarlardan uzağa konulurdu; cinayeti işleyenin elleri kesilir ayrı bir yere gömülürdü. (49) Hatta on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda bu durum daha da abartılarak ilkel şiddetin yüceltilmesine neden olacak yasalar yürürlüğe sokulmuş ve devlete ekonomik yarar getirmesi açısından 1670 yılında Kral tarafından resmen yürürlüğe giren bir yasa ile intihar eden kişinin “tüm sıfatlarını yitirmesine ve ayak takımıyla bir tutularak bütün armalarının parçalanmasına, çitlerinin yakılmasına ve şatolarının yağmalanarak mülkleri[nin] tamamen krala bırakılmasına” izin verilmiştir (50). Mülkiyete el koyma hakkı 1870’e kadar değişmedi ve hatta 1961 yılına kadar İngiltere’de intihar eyleminde başarısız olanlar hapse bile atıldı. (50) Verilen cezaların şiddetine bakarsak, bu bize açıkça intihardan duyulan korkuyu ve dehşeti göstermeye yeterlidir diyebiliriz.

Yukarıda belirttiğimiz gibi intiharın toplumsal bir olgu olarak insanları ne kadar dehşete düşüren ve de korkulan, aynı zamanda da kabullenilmeyen bir durum olduğunu ifade ettik ama bu her zaman böyle değildi. Hıristiyanlık öncesindeki kutsal kitapların hiçbirinde, ne Eski Ahit’te ne de Yeni Ahit’te intihar yasaklanmamıştı. Hatta Eski Ahit’te, intihar eden dört kişinin adı geçer –Samson, Saul, Abimelech, ve Achitopel– ve hiçbiri ters bir yorumla karşılaşmazlar. İntihar ederek en büyük suçu işleyen Judas Iscariot’tan Yeni Ahit’te neredeyse hiç söz edilmez, intihar, günahlarına ekleneceği yerde tövbesinin bir ölçüsü gibi görülür (Alvarez 53).

Ayrıca toplumda dinin ne kadar önemli bir ideolojik yaptırım aracı olduğunu da hesaba katarsak buna şu örnekleri de karşılaştırmalı olarak verebiliriz. Hıristiyanlığın kabulünden ve kilisenin güçlenerek kurumsallaştığı ilk yıllarda, ki neredeyse altıncı yüzyıla kadar, intihardan hemen hemen hiç söz edilmez. Altıncı yüzyıldan sonra St. Augustine'nin piskoposlarının "Sen öldürmeyeceksin" yorumundan yola çıkarak kralı kışkırtmalarından dolayı kilise intihara karşı çıkan kanunlarla donatılmış ve hemen hemen her konuda tek otorite olarak kabul edilmiştir (53). Hıristiyanlık, ölümsüz ruhun yalnızca bir aracı olan bedenin bu dünyada değil öbür dünyada da yargılanacağı düşüncesi üzerine kurulmuştur ve her bir ruh ölümsüz olduğu için her yaşayan aynı derecede değerlidir. Hayat Tanrı'nın bir bağıışı olduğu için onu reddetmek Tanrı'ya reddetmek ve O'nun istemine karşı gelmektir; O'nun suretini öldürmek, O'nu öldürmektir. Yani sonsuza dek lanetlenmeye yer ayırtmaktır (54).

Aynı durum İslamiyet için de söz konusudur ve kesinlikle intiharı yasaklamaktadır. Çünkü Kuran'ı Kerim ve Hz. Muhammed'in sözleri tarafından bu açık bir şekilde ifade edilmiştir: "insan ancak Tanrı'nın onun ecelini saptayan kitapta belirleyen iradesiyle ölür" (Durkheim 139a, 381). "Ecel geldiğinde insanlar onu ne bir an geciktirebilir, ne de öne alabilirler" (Durkheim 63a, 381). "Ölümün sizi birer birer almasını emrettik ve kimse bizden önce davranamaz" (Durkheim 60a, 381).

Gerçekten de hiçbir şey İslam uygarlığının genel ruhuna intihardan daha ters düşemez; çünkü bütün erdemlerin üstünde tutulan şey, tanrısal istence kesinlikle uyma, 'her şeye sabırla katlanma sağlayan' (Durkheim 33a, 381) uysal tevekküldür. Boyun eğmeme, baş kaldırma davranışı olan intiharın, bu bakımdan, temel ödevde ağır bir kusur sayılması doğaldır. (381)

Virginia Woolf'un Hıristiyan bir toplum kültüründen, Adalet Ağaoğlu'nun ise Müslüman toplum kültüründen geldiğini hesaba katarak eserlerinde de bu kültürü yansıttıklarından dolayı karşılaştırmasını yaptığımız dinlerin intihara bakış açısının kesinlikle olumsuz olduğunu açıkça görmekteyiz. Ancak her iki dinde de bir ikilem söz konusudur: David Hume'un ifade ettiği gibi tektanrıcılık ciddiye alınabilecek tek dinsel yapıdır. Çünkü sadece tek tanrıcılık evreni tek, dizgeli ve akılla kavranabilen bir bütün olarak algılar; ama sonuçları ne yazık ki dogmacılık, fanatizm ve zulüm olmuştur (Alvarez 54).

Tek Tanrılı dinlerin hemen hemen hepsi, başkasının canına kıyma ve kendini öldürme gibi eylemleri tamamen yasaklamasına karşın din adına yapılan savaşlarda insanların katledilmesine hatta Ortaçağ veya karanlık çağ diye ifade ettiğimiz sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda giyotinle ve daha bir çok alet ve yöntemle adam öldürerek bunların gladyatör oyunlarının ilkel bir spor aktivitesine dönüştürüldüğü zamanlardaki gibi kıyımlara göz yummuş ve neredeyse bu idamları yüceltmıştır (54-55). Aynı zamanda Avrupa'nın Hıristiyanlığı kabulünden sonra bireyin özgürlüğüne de gösterdiği "saygıyı" unutmamak gerek:

Onların gözünde insan kişiliği, kimsenin el kaldıramayacağı kutsal bir şey, hatta en kutsal şey olmuştur. Kuşkusuz kent devleti düzeninde, birey artık ilkel topluluklardaki kadar silik bir durumda değildi. Daha o zaman ona toplumsal bir değer tanınıyordu; ama bu değerın tümüyle devlete ait olduğu düşünülüyordu. Bu bakımdan kent devlet bireyin yaşamı üzerinde bir işlemde bulunabilirdi ama, bireyin kendisi kendi üzerinde aynı hakka sahip olamazdı. (Durkheim 386)

Bütün bunlar göz önüne alındığında karanlık çağda ve İslamiyet'in güçlendiği zamanlarda devlet adına suçlu bir kişiyi öldürme sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında tıpkı arenalardaki spor olaylarına dönüştürülerek tüm toplumun önünde gerçekleştirilmekte ve hatta cesetler sergilenmekteydi. Televizyonlarda seyretmeye alıştığımız ve giderek kanıksadığımız, çoğu zaman haber nitelikli bu öldürme ve katletme olayları, diyebiliriz ki günümüze dek sadece şekil değiştirerek aramızda dolaşmaya devam etmektedir. İntiharın insanda uyandırdığı duygulara dair en iyi örneklerden biri ise Alvarez'in bu konuyu ayrıntılı olarak incelediği kitabı *İntihar: Kan Dökücü Tanrı* adlı eserde yazdığı yorumdur:

Kendi kaygılarımızı geçmişe yüklemekten kaçınmalıyız. Ağza alınmaz, neredeyse doğaya aykırı bir ölüm anlayışı yirminci yüzyılın keşfidir. Bir zamanlar halka açık, basit ve herkesçe bilinen şey şimdi sinsice çıkıp gelen bir gerçek ve bir zamanlar Viktoryanların cinsellik anlayışı gibi gizli, özel, soyut ve şok edici olmuştur. Toplumlarımızın olağandışı bir şiddet barındırdığını ve boş zamanlarımızda izlediğimiz filmlerle, televizyonla, bilim kurgu öykülerle, hatta haberlerle bize konuk gelerek sürekli ve kaçınılmaz olarak tırmandığını devamlı söylüyoruz. Belki. Ama, eğer tüm bunlar çok uzakta değilse ve alışkanlıklarla kıyaslandığında pek bir şey değişmemiş ise demek ki çok süre geçmedi. (55)

Alvarez'in de belirttiği üzere toplumun şiddete karşı olan eğilimi gün geçtikçe daha da artmıştır. Eskiden sadece belli alanlarla sınırlı olan bu şiddeti tatmin etme yolu günümüzde her an, televizyon ve diğer iletişim araçları sayesinde artık kanıksadığımız bir davranış şekline dönüşmüştür. Ancak insanın her zaman korkutucu bulduğu ölüm eğer kendisinden başka birinin başına geliyorsa belki merakını gidermek belki de içinde

bastırıldığı bu ölüm korkusunun dışavurumunu izlemek için Romalılar zamanında bir spor aktivitesi haline dönüşen bu vahşeti seyretmekten de kendini alamamaktadır.

Romalılar tatillerini kesinlikle, gladyatörlerin gösterileriyle binlerce kişiyi katlettikleri güne denk getirirlerdi. Spartaküs ayaklanmasından sonra çarınca gerilen altı bin köle Roma'dan Capua'ya kadar fener direkleri gibi yollara dizildi. Hıristiyan Avrupa'da idamlar Roma sirklerinin yerini aldı. Halk tarafından suçluların başı kesildi, asıldılar, henüz ölmemişken kılıçtan geçirildiler, bağırsakları deşildi ve cesetleri dörde bölündü, giyotine vuruldular, kalabalığı çılgınca eğlendirmek için işkencelere maruz kaldılar; başlarına kargılar saplandı, cesetleri zincire vurularak darağacına asıldı. Halk zevkten kudurmuş bir şekilde olanları izlerdi. İnfaz bir panayıra dönerdi, bu fevkalade gösteri esnafın kaçaklara izin vermelerine değeri. Bu hodbin kana susamışlık, intihar ettiği için bir meydan gömülen son kişiden sonra da, çok uzun süre devam etti. (56)

Şiddetin yüceltilmesinin yanı sıra bundan ek gelir sağlanması ve bu olayın bir teşhircilik konumuna sokulması yirminci yüzyılın başlarına kadar devam etti. Teknolojinin gelişmesi ile bu teşhircilik yerini müzelerden televizyona taşıdı. Artık istesek de istemesek de şiddetten kaçınmamız ve onu göz ardı etmemiz imkansız bir hale gelmiştir.

İngiltere'de infazcılar 1868'e kadar halktı. Cesetlerin Madam Tussaud'un mumyaları gibi sergilendiği Paris' de, morg turistik bir yerdi, üstelik getirdiği gelirin artması için 1865'de yeniden düzenlendi ve 1920'lere kadar halka açıktı. Kılıçla, baltayla, hançerle ve ilkel silahlarla göğüs göğse dövüş savaş yerini bir kasap dükkanına çevirirdi. Çağımızın katliamları eskilerinkinden son derece

büyük olabilir ama uzaktan kumanda edilmekte ve belli bir mesafeden yapılmaktadır. Tabii ki arada fark vardır. En iyi olasılıkla neler döndüğünü sonradan anlayabilen atalarımızın aksine bizler sonuçları önceden kestirebiliyoruz. Ama televizyonun gözünde Tanrı'nın katında olduğu gibi her şey aynılaşıyor; evimizde ekrandan izlediğimiz gerçek bir vahşetle, eğlenmemiz için stüdyoda üretilen fanteziler arasında az ya da çok hiçbir fark kalmıyor. Bu koşullar içinde ölüm bir tür pornografidir, heyecan verici ve gerçekdışı: "Ölüm öyle bir şey ki korkuyoruz ama dinlerken gıdıklanıyoruz". (56)

Günümüzde bile kuramları hala geçerliliğini kaybetmemiş ve bu konu üzerindeki en kapsamlı bilimsel verileri bir araya getirerek intiharın toplumsal nedenlerden kaynaklandığını kanıtlamaya çalışan kişi Fransız toplumbilimci Emile Durkheim'dır. Durkheim'in araştırmalarından yola çıkılarak eserlerdeki karakterlerin üzerlerinde oluşturulan toplumsal baskıyı ve bu toplumsal baskıların insanları nasıl etkiledikleri irdelenecektir. Bu irdelemeyi yaparken üzerinde durulacak ana konu, ölüm ve onun bir şekli olan intihardır.

İntihar her ne kadar kişisel bir eylem olsa da Kont Emile Durkheim, toplumsal bir olgu olarak intiharın incelendiği eseri *İntihar*' da insanları, toplumda ve toplumla yaşamak zorunluluğunda olan ve bu yönleri nedeniyle de toplumsal olguların doğurduğu sonuçları yaşayan kişiler olarak görmektedir. Bu yüzden, intiharın aslında bireyselliğinden dolayı sadece psikolojik neden-sonuç ilişkisi ile değil ama daha çok toplumsal nedenlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ayrıca kapitalist ve sanayileşmiş Batı Avrupa toplumlarında, temel toplumsal işlevleri yerine getirmesi gerekli kurumların, bu yeni koşullara uyarlanmamış olmasından dolayı yine bu sanayi toplumlarının durumlarını toplumsal olgularla açıklamaya çalışmıştır. Bu koşulları

incelerken ele aldığı aile, eğitim, siyasal erk, ekonomi, inanç ve bunların yansıttığı değişim, gelişim ve baskıları kapsayan kurumlarda ortaya çıkan bozuklukların da ancak toplumsal nedenlerle anlaşılıp açıklanabileceğini iddia etmiştir (Durkheim 5).

Zamanla gelişen ve değişen toplumlardaki intihar türleri de döneme, coğrafyaya ve kültüre göre değişiklikler göstermiş ve ilkel toplumlardan günümüze kadar Durkheim dört tür intihar şekli saptamıştır Bunlar elcil, bencil, kuralsızlık ve bireysel intihar türleridir. Ancak bunlardan ilk üç tanesi toplumsal ve determinist bir şekilde ispatlanabildiği için bir sonraki bölümde incelenecektir.

2.2 Elcil intihar

Tarih içerisinde değişik intihar türlerine rastlamamız mümkündür. Toplumun dini, ahlaki yapısı, örf ve adetleri, coğrafyası ve geçmişı o toplumun intihara bakış açısını değiştiren ve farklı yorumlar getirilmesine neden olan durumları içermektedir.

Hıristiyan dininin yayılmaya başlamasından sonra, M.S. 452’de toplanan Arles Konseyinde intiharın bir suç olduğu ve ancak şeytanın uyandırdığı bir öfkenin aşırı sonucu olarak intihar kabul edildi. M.S. 563’deki Prag Konsey’inde ise ceza yaptırımına kavuştu (Durkheim 378). Oysa ki Roma’da insanlar ancak devletin izni olmadan intihar gerçekleştirildiğinde yasa dışı sayılıyordu. Atina’da öldürülen bir adam kente karşı bir haksızlık yapmış gibi “*atimia*” cezasına çarptırılıyordu ve olağan birinin gömülmesine gösterilen saygı gösterilmiyor ve tören yapılmıyordu (Durkheim 381). Ancak bunlar intiharın tamamen bir cezai yaptırımı olan durumları; fakat Atina’da kişi kendini vurmadan önce, Senato’ya “yaşamı kendisi için çekilmez kılan nedenleri” (381) bildirmesi halinde Senato’dan izin istemesi ve bu durum veya durumların Senato tarafından incelenmesi halinde eğer uygun görülürse Senato’dan izin alır ve bu durumda da bireyin intihar eylemi ‘*meşru*’ olarak kabul edilirdi (381). Senato bu duruma göre; “Eğer yaşamın çekilmez ise, öl; eğer talih sana göz açtırmıyor ise, baldıran zehri iç. Eğer acıdan belin bükülmüş ise, yaşamı bırak” demekteydi (382). O zamanlarda sadece askerlikten kaçan kişinin intiharı yasaktı ve de eğer kaçıp yakalanırsa idama mahkum edilirdi. Çünkü kutsal bir görev sayılan askerlikte bu davranışı gerçekleştirmek hem kente hem de kentlilere bir hakaretti, ama eğer asker bunu başlanabilir bir nedenin etkisiyle yaptıysa, yani askeri bir kusurundan ileri gelen

vicdan azabından dolayı bunu yaptığı saptanabilirse intiharı onaylanabiliyor ancak bütün malları hazineye kalıyor ve de mirası geçersiz kılıyordu (Durkheim 383).

Görüldüğü üzere intihar o dönemlerde kınansa bile kamu vicdanı ya da yöneticiler intiharı gerçekleştirilmesini onaylayabiliyor ya da en azından intihar etme izninin inisiyatifini ellerinde tutabiliyorlardı. Ayrıca kişilik haklarına saygı göstermek adına, intihar söz konusu olduğunda esnek davranabiliyorlardı.

Özellikle İskandinav ülkelerin geleneklerine göre, tanrıları olarak kabul ettikleri Odin adına yapılan törenlerde, kral yakılmadan önce kendini kılıcıyla yaralar[dı]. Yani ölüme gitmeden önce bile kendi ölümünü kendi eliyle başlatan biri[ydi] (Alvarez 57). Kralın dinini kabul edenler ve Odin'e tapınanlar bu davranışını örnek olarak alıp yüzyıllar boyu bu geleneği sürdürmüşlerdir. Afrika yerlileri arasındaki gelenek ise şöyledir: Savaşçılar ve köleler kralları öldüğünde, cennette onunla yaşamak için kendilerini ölüme terk ederler (57). Buna benzer bir intihar şekline ise hala Hindistan'da, her ne kadar İngiliz'lerin yerleşmesinden sonra yasaklanmış olsa dahi, kadının eşi öldükten sonra, kadının ve hatta hizmetçilerinin kendini yakması geleneğinin bazı bölgelerde devam ettiği söylenceleri süregelmektedir. Son olarak, eski İskitleri ve Danimarkalı savaşçıları verebiliriz. Eski İskitler göçebe hayatı yaşayamayacak kadar yaşlandıklarında kendilerini ölüme terk ederken, Danimarkalı savaşçılar güçten düşmeyi ve savaşmamayı utanç verici aynı zamanda onur kırıcı buldukları için intihar ederlermiş. Keltler için de geçerli olan bu yaşlılığın onur kırıcılığı, intihar ettikleri takdirde zevk dolu bir yaşama kavuşacaklarına, yaşlılıktan ölenlerin ise yer altının korkunç karanlığına gömüleceğine inanırlarmış (Durkheim 247). Hatta günümüzde Japonların onur için harakiri yapmaları, bu tür (elcil) intihar türüne girmektedir.

Bütün bu intihar şekillerini göz önüne aldığımızda diyebiliriz ki, bunlar insanın kendi istemiyle içinden gelerek gerçekleştirdiği bir eylemden çok, toplum baskısından ya da toplumun olaylara ve de durumlara bakış açısından kaynaklanan, biraz da zorunlu olarak saygınlığına, adına ve belki de ailesinin adına leke sürmemek için gerçekleştirilen ölüm olgularıdır.

Emile Durkheim bu tür intiharların, “insanın bunu kendisi için bir hak olarak görmesinden dolayı değil, bundan çok farklı olarak *kendisi için bir ödev olmasından dolayıdır*” der ve de ekler “Demek ki toplum onu kendisini öldürmesi için baskı altına almaktadır” ve “... resmen ölmeyi buyurmaktadır”; aynı zamanda da kişiyi yükümlü kılarak “bu yükümlülüğün uygulanabilirliğini sağlayacak koşul ve durumları da yine toplum oluşturmaktadır” diye ifade eder (248).

Elcil intihar tamamen bireyselleşmeden uzak ve kişi üzerinde toplum baskısı oldukça fazla olan ülkelerde karşılaşılabileceğimiz türden intiharları açıklayabilir. Ayrıca bu tür intiharlarda kişi kendini tamamen değersiz olarak görür ve ancak ölümüyle değer kazanacağını düşünerek kendini yetiştirir ve bu duruma kendini hazırlar. Çünkü bu dünyadaki varlığı için bağlanabileceği hiçbir gerçek yoktur ve onun yerine konulacak bir değer de bulunmamaktadır. Bu değer kendinden öte, dışarıda bir yerlerde ve ona ancak bu şekilde, kendini Budist rahipleri, Japonlar, Eski İskitler, ne dersiniz deyin, bu yaşamdan kendini yavaş yavaş veya birden bire çekerek bu dünyaya ait hiçbir şeye değer vermeyerek ve ancak ölecek ulaşabilir diyebiliriz. Çünkü bu dünya ve geçici bedeni oraya ulaşmasını önleyen bir engeldir.

Elcil intihar yaklaşımı tamamen bireyselleşmeden uzak, toplum baskı ve kontrolünün çok olduğu, kimi yerlerde az gelişmiş dediğimiz görev ve toplum bilincinin her şeyden üstün tutulduğu yerlerde daha çok karşımıza çıkan bir intihar türüdür.

Çünkü toplum bireyleri ilk olarak bir araya geldiklerinde oluşturdukları birlik, onların hem kendi içinde hem de dışarıya karşı ayakta kalmalarını kolaylaştıran ve de sağlamlaştıran bir organizmadır. Ancak nüfus kalabalıklaştıkça, toplumun birey üzerindeki baskısı daha az hissedilebilir ya da birey daha zor ulaşılabilir hale gelmektedir. Birey bu sayede daha çok bireyselleşme yoluna gider ve en başta oluşturulmaya çalışılardan tamamen farklı yapıda ve karakteristik özellikte ve kontrolü daha zor olan bireyler ortaya çıkar. Bu bireyselleşmeden yola çıkarak Emile Durkheim ikinci bir intihar türü yaklaşımını ortaya atmıştır, o da; bencil intihardır.

2.3 Bencil İntihar

Her intihar eden kişi bu edimiyle, kendi karakteristik özelliğini, huyunu da içine kattığı ve içinde bulunduğu özel durumları anlatan, bu nedenle de genel özellikleriyle açıklanamayan bir davranış şekline damgasını vurur. Bu kişisel ve toplumsal nedenlerin yol açtığı intihar nedeniyle intiharı gerçekleştirenler kendilerine ait özel bir imza taşırlar. Ama kişi tek başına, bir toplumun üyesi olmadan yaşayamayacağına göre, toplumun kendisi için koyduğu veya seçtiği bir takım davranışlara uymak durumundadır. Ama toplumun birey üzerindeki kontrolü ve bağı zayıfladıkça kişinin de o oranda hayatla olan bağı azalmaktadır.

İntihar bireyin içinde yer aldığı toplumsal kümelerin bütünleşmişlik ölçüsüyle ters orantılıdır. Yani, bireyin üyesi olduğu kümeler ne kadar zayıflarsa, onlara bağımlılığı da o ölçüde azalır. Alvarez'in *İntihar* adlı eserindeki bir örnek bunu en iyi şekilde açıklayabilir:

Peter Sainsbury, *Londra'da intihar* (1955) (*Suicide in London*) isimli, örnek çalışmasıyla toplumsal yalıtımın 'yoksulluktan' daha güçlü bir uyaran olduğunu açıkça inandırıcı bir biçimde kanıtlar. Londra'nın Batı Kıyısında bulunan yoksul ama sıcak ilişkiler içindeki işçi sınıfı semtlerinde intiharın, yan yana yalnız odaları ve bütün gösterişiyle ayakta duran otelleriyle bolluk içindeki Bloomsbury'den şaşırtıcı biçimde [intihar oranının] düşük olduğu[] görülmektedir. (89)

Kısacası bireyselleşme ne kadar fazla ve toplumsal ilişkiler ne kadar az ise intihar oranı o derece artmaktadır.

Gerek toplumun gerekse bireyin ilk ve en önemli toplumsal kurumsallaşması din içerisinde gerçekleşmiştir. Dinler çok Tanrılı dinlerden tek Tanrılı dinlere doğru zamanla bir değişim geçirmiş ve yaygınlaşmıştır. Ancak bu tek Tanrılı dinlerin içerisinde bile aynı dinin mezhep farkından dolayı kaynaklanan değişken bir intihar oranı mevcuttur. Bu da yine o dinin özelliğinden dolayı değil birey üzerindeki kontrolü, baskısı ve o dinin intihar olayına olan yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Örneğin Hıristiyan dininin hem Katolik hem de Protestan mezhebine ait üyeler üzerinde, Emile Durkheim tarafından yapılan bir araştırmada, oldukça farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Çünkü Katolik mezhebi, Protestanlığa göre çok daha şekilci ve kuralcı bir yapıya sahiptir ve yaptırımları da o derece daha şiddetlidir. Öte yandan, Protestanlık daha yaygın olmasına karşın, intihar oranı bu mezhebe ait üyelere daha fazladır, çünkü Protestanlık intihar konusuna daha ılımlı yaklaşarak, toplumda da bu nedenle daha az kınanan bir davranış şekli haline gelmiştir (235-236).

Elbette ki coğrafi konum, ülke, o ülkedeki kişilerin kültürü, bağlı oldukları örgütler, nüfus ve kişilerin Hıristiyanlık'ı kabul etmeden önceki inançlarının önemli bir rol oynamasıyla birlikte, asıl neden bunların yaptırımlarından değil, bu iki mezhebin hem birey hem de bireyin içinde bulunduğu alt yapılarla olan sıkı bağları ile ilgilidir. "Hangi ulusal kökenden olursa olsun, Katolik kantonlarda intiharlar Protestan kantonlarınkinden dört beş kat daha fazladır" (166). "Diyebiliriz ki din, siyaset, aile gibi kurumsallaşmış kurumlarla olan sıkı bağ intihar ile ters orantılıdır" (235).

Buna bir örnekte Yahudilik için verebiliriz. Yahudilikteki intihar oranı her zaman Protestanlıktan hatta bir çok yerde Katolik'lerden bile azdır. Ayrıca Yahudilerin, başka dinsel topluluklara göre çok daha yüksek oranlarda kentlerde yaşadıkları ve zihinsel mesleklerde çalıştıkları da göz ardı edilmemelidir. Bu özellikleri dolayısıyla

başka inançtan topluluklara oranla intihara daha eğilimlidirler “ama bu dinsel inançlarıyla ilgisi olmayan nedenlerden kaynaklanmaktadır” (168). Çünkü gerçekten de çevrelerindeki toplulukların düşmanlıklarına karşın mücadele vermek zorunda olan azınlık mezhepler, varlıklarını koruyabilmek için “. . . kendilerine gösterilen ve hiçbir zaman güvenli olmayan hoşgörüyü layık olduklarını kanıtlamak için daha büyük ölçüde ‘ahlaklı’ davranmak zorundadırlar” (169). Aynı korumacılık ve intihar oranındaki karşılaştırma Katolik mezhebi üyesinin daha çok olduğu bir yerde yaşayan Protestanlar için de geçerlidir. Çünkü yine kendilerine ait olamayan bir yerde, azınlıkta olmalarından dolayı daha sıkı bağlarla birbirlerine bağlanmak durumunda kalmış ve bu yüzden de varlıklarını sürdürme çabalarının mücadelesini azınlıkta buldukları toplum içerisinde dışlanmamak ve yaşamlarını sürdürebilmek adına o toplumun doğal üyesi olan yerel halktan belki iki kat daha fazla çalışmak ve mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu da azınlıkta olanların yaşam mücadelesinin her nerede olursa olsun daha fazla baskıya maruz kalarak ayakta kalabilmeleri için daha dirençli olmalarına neden olmaktadır diyebiliriz.

Bununla beraber Protestanlıktaki ortak inanç ve uygulama Katoliklikten daha azdır. Dolayısıyla toplumun ve dinin baskısından uzaklaşan birey kendine daha çok dönerek, toplum bütünleşmesinin sağladığı kontrolden, Durkheim’e göre, daha az etkilenir ve ne kadar az etkileniyorsa o kadar da intihara meyilli bir hale gelir:

Dinsel nitelikli, bundan dolayı da özgür irdelemeden kaçan düşünceler ve davranış biçimleri ne kadar çoksa, Tanrı düşüncesi de yaşamın tüm ayrıntılarına o kadar çok girer ve birey istençlerini tek bir amaç yönünde toplar. Bunun tersine, bir dinsel toplulukta birey yargılarına ne kadar çok yer veriliyorsa, bu dinsel topluluğun bireylerin yaşamındaki yeri o kadar

sınırlı olur, bir topluluk olarak uyum ve canlılığı da o ölçüde az olur. Görüldüğü gibi Protestanlıkta intiharların daha yüksek oluşu, Katolikliğe göre daha az bütünleşmiş bir kilise oluşundan ileri gelmektedir. (174)

Bu şartlar altında diyebiliriz ki Katolik ve Protestanlık karşılaştırıldığında ikisinin arasındaki temel fark, “ikincisinin özgür irdelemeyi birinciden çok daha geniş bir ölçüde kabul etmesidir” (169).

Katoliklikteki durumu İslamiyet için de uyarlayabiliriz. İslamiyet’teki yaptırımların gücü Katoliklikten bile daha fazladır diyebiliriz. Çünkü İslamiyet’in kabulünden sonra din ve devlet işleri birbirinden ayrılmamış ve Osmanlı imparatorluğunun 1299’dan sonraki kuruluşundan itibaren hızlı bir şekilde teokrasi devleti olma yolunda hızlı bir yükselme göstererek, devlet tamamen İslami kurallar ve padişahın onun adına verdiği ‘fetva’ hükümleriyle yönetilmeye başlanmıştır. İş bu raddeye gelince de dinsel yönden kuvvetli bir yaptırıma sahip olan devletin, bireyleri üzerinde de oldukça fazla baskısı söz konusu olmuştur. Bu baskı 29 Ekim 1923’teki Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar devam etmiştir. Ve bu dönemden sonra Türkiye’deki intiharlarda özellikle kadın intiharlarında oldukça yüksek bir artış gözlemlenmektedir. Çünkü baskıdan kurtulan ve de eline özgürlüğü verilen kadınlar daha önce içine giremedikleri topluma birden bire katılmaya başlayınca ve meslek edinip hatta oy bile kullanma hakkı verilince büyük bir bocalama dönemi geçirerek buna kendilerini adapte etmekte zorlanmış ve intihar etme yolunu sıkça tercih etmişlerdir.

Özetleyecek olursak, bencil intihar ve elcil intihar karşılaştırıldığında, “bencil kişi, dünyada birey dışında gerçek hiçbir şey görmezken, aşırı elcil kişinin üzüntüsü, bireyin hiçbir gerçekliği olmadığını düşünmesinden ileri gelmektedir” (255). Birinci gruptaki kişi kendini tamamen değersiz olarak görmekte ve de varlığının değersizliği

her şekilde toplum tarafından ona hissettirilmektedir. Bu nedenle kendini hiçbir işe yaramaz olarak hisseden kişi, yaşamdan kopma yolunda hızlı adımlarla ilerlemekte ve varlığının bir anlamı olması için yaşamına son verme yolunu seçmektedir. İkincisinin ise bir amacı bulunmaktadır ama bu amaç; “yaşamın dışında yer aldığından yaşam ona ulaşmasını önleyen bir engeldir” (255). Bu yüzden Nirvana’ya ulaşmak isteyen rahipler gibi kişi, kendi hayatına son vererek o amaca ulaşmaya çalışır.

Ayrıca elcil intiharların yaygın olduğu yerler daha çok az gelişmiş ya da toplum, din, devlet gibi kurumların baskısının bireyin üzerinde daha çok zorlama ve koşullanma yarattığı yerlerde rastlanmaktadır. Bu yüzden insanlar her zaman yaşamlarını bu kurum ve kurallar için feda etmeye hazır olduklarından dolayı, başkalarının yaşamına da kendi yaşamlarına verdikleri kadar değer verecekleri için insan hayatını pek önemsemezler. Halbuki insanların birey kişiliğini her amacın üstünde gören bencil intihar türünde, başkalarının kişiliğine saygı gösterilir, çünkü bu bireysel bir seçimdir ve bu intihar toplum, kurum, devlet adına değil kişinin bireysel gelişimi ve toplumdaki, devletten kurumdan daha yüksek bir amaç olan bir kavram, nitelik veya özellik için gerçekleştirilir.

Bireyin kişiliğine duyduğu saygı, onun başkalarına karşı bile olsa, kişiliği küçültücü her şeyden acı duymasına yol açar. İkel dönemlerin bağınazca bağlılıklarının yerini, başka insanların çektiği acıya karşı daha büyük bir duygudaşlık (sempati) alır. Görüldüğü gibi intiharın her iki türü de, bir erdemin abartılmış ya da sapmış biçimidir. (Durkheim 273-274)

Birbirine neredeyse zıt iki tür intiharı inceledikten sonra şimdi Emile Durkheim’ın üçüncü bir tür olarak ortaya attığı ve daha çok toplumsal iniş çıkışların

yoğun olduğu dönemlerde karşımıza çıkan, kentlerde, büyük şehirlerde en çok rastladığımız intihar türü olan kurlsızlık intiharı incelenecektir.

2.4 Kuralsızlık İntiharı

Emile Durkheim'e göre intihar türleri içerisinde çağımıza en yakın olanı insanın toplumsal hayattaki ekonomik edinimlerinden, aile durumundaki değişikliklerden ve de ülke koşullarının teknoloji ile hızlı bir ivme kazanmasından dolayı ortaya çıkan intihar türüdür. Kuralsızlık intiharı, ekonomik bunalımların yaşandığı, boşanma ve dullukla sonuçlanan evlilikler ve de ülkeyi savaşa sokan durumlarda daha çok ortaya çıkmaktadır. Bunu şöyle açarsak, insanın sahip olduğu veya kendisine amaç edindiği bu hayat içindeki düzenin kendisi arzu etmediği halde değişmesi ve yaşamak zorunda kaldığı bu dengesiz olaylar yüzünden bir geçiş dönemi bunalımı yaşaması ve bu sebeplere bağlı olarak da intihar etmesidir. Bunların biri ya da hepsi insan üzerinde doğrudan bir sebep olmamasına karşın, kişinin intihar eğilimi de göz önünde bulundurulduğunda, insanın yaşamını ağırlaştırıcı ve direncini kıran, hayata karşı başışıklığını azaltan ve onu intihara sürükleyen özellikleri taşımaktadır.

İntihar üzerine yazdığı kitabında Emile Durkheim o dönemlerdeki ekonomik olayları inceleyerek istatistiksel araştırma yoluna gitmiştir. Bu araştırmaya göre Viyana'da 1873'te başlayan mali krizden önce intihar oranı 141 iken ve bu sayının 1873'ten sonra %51'lik bir artışla 1874'de 216'ya çıktığını ve aynı dönemde Frankfurt Main'da da patlak veren bu bunalımın aynı sonuç ve intihar oranını getirdiğine dikkat çekmiştir (275). Benzer şekilde iflaslar, sanayi ve ticari bunalımlar da bu oranı arttıran ve ekonomik buhranlar gibi aynı gruba sokabileceğimiz bir sonuca sahiptir.

Ancak çok ilginçtir ki intiharların artış nedeni kesinlikle yoksullukla alakalı değildir. Çünkü "bir ülkede gönenci birdenbire arttıran mutlu bunalımlar bile intiharı ekonomik bunalımlar gibi etkilemektedir" (277). Buna başka bir örnek olarak da 1870

yılında Vittoria Emanuele'nin Roma'yı fethederek İtalya Birliğini kesin olarak kurmasından sonraki dönemde artan intihar oranını örnek olarak gösterebiliriz. Bu süreç içerisinde sanayi ve ticarete hızlı bir kalkınma yaşanmış ve iş gücü ile makine gücü neredeyse üç katına çıkartılarak, işçilere de büyük oranda zam yapılması sağlanmıştır. "İşçilerin maddi koşulları öylesine düzeldi ki, aynı dönem boyunca ekmeğin fiyatı azaldı ve son hesaplamalara göre özel servetler 1875-1880 arasında ortalama 45.5 milyardan 51 milyara çıktı" (Durkheim 278). Diğer bir örnek de 1870 yılları arasındaki Almanya'nın birliğinin sağlanıp tümüyle Prusya'nın egemenliğine girdiği zamanda yaşanmıştır. Çünkü çok büyük bir savaş tazminatıyla kamusal servet büyüyerek, ticaret ve sanayide büyük atılımlara imza atılmıştır. Bunun doğurduğu sonuç ise yine intiharlardaki artıştır. "İntiharlardaki artış da hiçbir zaman bu sıradaki kadar hızlı olmamıştır. 1875-76 arasında 3.278'den 6.121'e yükselerek %90 artmıştır" (279). Görüldüğü üzere sanayi, ticari ve ekonomik bunalımlar intihar oranını arttırmış ve bu artış insanların yoksullaşmasından dolayı değil aksine, bunların birer bunalım olmaları yani toplumsal yaşamda düzensizliklere yol açmalarından kaynaklanmaktadır (280). İster iyiye ister kötüye doğru gitsin "her denge bozulması daha büyük bir rahatlığa, genel yaşamın canlılığında bir yükselmeye yol açtığı zaman bile insanları gönüllü olarak ölüme itmektedir" (281).

İnsan, fiziksel ve manevi ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda, bunlara karşı sınırsız bir istek duymaktadır. Ancak ne yazık ki bunların hepsini, hatta bazen yarısını bile tam olarak karşılayamamaktadır. Gereksinimleri ve olanakları doğrultusunda yeterli ve dengeli bir yaşam kuramadığı sürece de mutsuz olmaktadır. Diğer bir deyişle, eğer gereksinimleri onun karşılayabileceğinden daha fazla ise ve bunları elde edemiyorsa sürekli, gerek kendisi gerekse de çevreyle, bir çatışma içine

girmektedir. Bu; kişiyi daha mutsuz bir hale getirir, mutsuzlaştıkça acı artar ve acı arttıkça da bunu dindirmenin çeşitli yollarına baş vurur. Böylece tatmin edemediği eğilimleri yüzünden yaşama dürtüsünü kaybeder. Bu durumda intihar kişi için, “giderilemeyen bir susuzluk, durmaksızın yinelenen bir işkencedir” (Durkheim 283).

Ekonomik bunalım sürecinde kimi zaman bireyler buldukları konumu terk edip başka bir sınıfa geçmek zorunda kalırlar. Bu nedenle bireyler isteklerini azaltmak, gereksinimlerini kısmak ve kendilerini daha çok denetlemek zorunda kalırlar. Böylece “toplumsal etkinin bütün yararları onlar bakımından kaybolur” (289). Kişi bu şartlar altında kendini yeni çevreye alıştırmak ve gerek manevi gerekse maddi eğilimleri yönünden yeni bir bakış açısına sahip olmak zorunda kalır. Ancak toplum bu yeni bakış açısını kişiye şart koşarken, kişiyi bu yeni duruma alıştırma işine girişmez ve bunu bireye öğretmez. Sonuç olarak, birey eski ve yeni arasında ikileme sürüklenerek bocalamaya başlar. Eğer kendini bu koşullara uyduramazsa, karşılaştığı acılardan kaçınmak adına, üstesinden gelemediği ve acı çektiği bu durumu intiharla sonlandırmayı seçebilir.

Bir de olaya şu yönden bakabiliriz; hep daha fazlasını isteyen insanın yerine, elde ettiği sonuçlardan zevk alan, sürekli kendini yenileyerek eskilerinin yerine yeni hedefler koyan birini düşünelim. Elbette ki bu kişi daha yapacağı çok şey olduğunu düşündüğü ve hedeflerini yenilediği için hayata daha çok bağlanacaktır. İsveç gibi neredeyse her şeye sahip, oldukça düzenli, istikrarlı bir ekonomiye sahip bir ülkenin sorunu da bu olsa gerek. Çünkü İsveç bütün bu dengeli ve istikrarlı yapısına karşın intihar oranı dünyadaki en yüksek ülkedir. Burada insanlar artık doyma noktasında buldukları için kişiler elde ettiklerinin tadını çıkaramamakta, çıkarsalar bile peşinden koşacakları daha üst bir hedef belirlemedikleri ya da buna artık ihtiyaç duymadıkları

için intihara yönelmektedirler. “İsveçliler, en yüksek düzeyde bile olsa, toplumsal refahın ulusal intihar oranlarına hemen hemen hiçbir etkide bulunmadığını kanıtlamaktadır” (Alvarez 89).

Bir de yaşamdan her şeyi bekleyen ve gözlerini sürekli geleceğe dikerek yaşayan bir kişiyi ele alalım: Bu kişi, amacı hep gelecek olduğu için ne şu anın ne de geçmişinin tadına varabilmekte hatta, sürekli bir şekilde ondan uzaklaşmaktadır. Çünkü geçmiş onun “sabırsızlık içinde aştığı bir dizi basamaktan başka bir şey olmamıştır. “[K]endi durumunu görmesini engelleyen şey, o zamana değin bir türlü elde edemediği mutluluğu hep daha ileride bulacağı beklentisidir” (Durkheim 294). Her ileriye gittiğinde bir basamak daha ilerisi olacağını düşünen bu kişi bir süre sonra artık hiçbir şeye tam olarak ulaşamayacağı için mutsuzluktan yakınacak ve istediği hiçbir şeye ulaşamamaktan dolayı da bu çabadan vazgeçecektir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, insanda bu kuralsızlık durumunu başlatan aslında yine insanın sınırsız tutku ve istekleridir. Fakat toplum, devlet ya da kurumlar insanların karşılaştığı, bu elde ettiği veya edemediği yahut elde edip de kaybettiği şeyler karşısında onları yeterince hayata hazırlayamamakta, hatta neredeyse hiçbir şekilde gerçekleşen kayıpların nasıl sonuçlar doğurabileceği konusunda bireyleri ortama hazırlayamamakta ve eğitememektedir. Çünkü, özellikle savaş ve ülke çıkarları söz konusu olduğunda, savaş ve toplu kayıplara yol açabilecek kararların insanlarda ne gibi etkilerle yol açacağı devlet veya hükümet tarafından bireylere bildirilmemektedir. Çünkü savaş ve bunun gibi girişimlerin ne sonuçlar doğuracağını devletin veya hükümetin açıkça bireylere bildirmesi işine gelmemektedir. Bu yüzden her şey sona erdikten sonra kayba uğrayan birey bir bocalama yaşamakta ve eğer elde ettikleri ya da kaybettikleri yerine yeni hedefler koyabiliyorsa ya da, isteklerini sınırlayıp kendini yeni

duruma adapte ederek bir denge kurabiliyorsa, ancak o zaman, yaşama karşı bağışıklığını arttırıp hayatta kalma mücadelesini güçlü bir şekilde sürdürebilmektedir. Aksi takdirde, kişi bu bocalamadan duyduğu aşırı mutsuzluk ve acı sonucunda hayatına son vermektedir.

Ekonomik, ticari ve sanayi bunalımlarının kişiyi etkilediği durumlar kadar, dulluk ve boşanma da aynı derecede bireyi kuralsızlık intiharına sürükleyen sebepler arasındadır. Hem dulluk hem de boşanma, aile ve kişi için aşırı bir düzensizlik, değişim zorunluluğu ve bu nedenle de dengesiz koşullara çanak tuttuğundan dolayı kişiyi birinciler kadar çok etkileyerek, kişinin hayata karşı olan bağlarını zayıflatmaktadır.

İster dulluk, ister boşanma, ister bekarlık, isterse de cinsiyetten kaynaklanan farklardan dolayı olsun, bu koşulların hepsi kişinin kuralsızlık intiharını yaşamasına neden olan ve evlilik kurumu söz konusu olduğunda, intihar oranını yükselten unsurları taşımaktadır. Biraz daha açmak gerekirse, en çok boşanmanın yaşandığı yerlerde intihar oranı oldukça yüksektir. Çünkü bireyler daha az sınırlama ile karşılaşmakta ve toplumsal baskı daha az hissedilmektedir. Toplumsal baskının daha az olduğu yerlerde de aynı zamanda ilişkiler daha zayıftır ve kişinin de bu yüzden hayata karşı bağışıklık kat sayısı da daha azdır. Bireyin hayata bağlılığını daha aza indirgeyen bunalımlar da buna eklenince intihar oranını artmaktadır.

1882'de Bay Bertillo'nun *Annales de Demographie Internatiolle*'de boşanma üzerine yayınladığı bir incelemesinde (299) Katolik ve Protestanlarda boşanmayla gelen intihar oranlarını incelemiş ve Protestan mezhebine üye kişilerde Katolik'lerle karşılaştırıldığında boşanma sonrasında, intihar oranının çok daha fazla olduğunu gözlemlemiştir. "En çok boşanma Protestan kantonlarda olduğu gibi, en çok intihar da

buralarda olmaktadır. Katolik kantonlar ise en son gelmektedir” (299). Bunun sebebi, yine daha önce belirttiğimiz gibi, dinsel yaptırım kaynaklı veya mezhebin kendisiyle alakalı değil, o mezhebin ve mezhebe ait üyelerin toplumda intihara karşı gösterdikleri kınamanın şiddetiyle orantılıdır. Boşanma söz konusu olduğunda, intihar kesinlikle yaş ortalamasına katılmamaktadır, çünkü burada esas alınan kurumun kendisidir. Ayrıca hangi yaşta olursa olsun boşanma sonrasında ortaya çıkan kaos ve yeni duruma adapte olma süreci her iki cinsi de doğrudan etkilemektedir.

Boşanma ile dulluk karşılaştırıldığında ise boşanma sonrası intiharlar yine dulluktan daha fazladır. Her ne kadar dulluk kişinin kendisinin arzulamadığı ve boşanma kişilerin istemli bir kararının sonucu olsa da, boşanma sonrası intiharlar dullara oranla daha fazladır. Öyleyse buradan evliliğin ölümle değil de hukuksal bir şekilde sona erdirildiği zaman, bu duruma dayanma katsayısı azalmaktadır. Kısacası, boşanma daha ağır ve dayanılması daha zor bir durum meydana getirmektedir. Emile Durkheim’e göre “bu ağırlaşmanın boşanmanın değil, boşanmayla sona erdirilen evliliğin sonucu olduğunu düşünmek” gayet yerinde olur (302).

Bu durumu şu şekilde izah edebiliriz. Eşlerin ayrılma sebebinin başında birçok nedenden kaynaklanan mutsuzluk yatmaktadır. Bu durum eşler ayrılma raddesine geldiklerinde mutsuzlukları artmış ve bu artan mutsuzluğa boşanmanın da yükü binince bireylerin hayata karşı olan bağlılıkları tamamen azalmıştır. Evlilikte yaşanan mutsuzluğun üzerine, bir de evlilikten sonra adapte olunması gereken düzen değişikliği de eklenince, kişi iki kat fazla zorlanmakta ve hayata iki adım geriden başlamak zorunda kalmaktadır. Diğer bir taraftan boşanma, hem kadını hem de erkeği birbirine ters orantılı olarak etkilemektedir. Boşanmayı yasaklayan din veya toplumdaki intiharlar göz önüne alındığında, erkeklerin intihara karşı bağımsızlık katsayısı

kadınlardan daha fazladır. Çünkü evlilik kurumu her iki bireyi de farklı şekilde etkilemektedir. Yani birine yarar sağlarken ötekine zarar verebilmektedir. Tabii bu daha çok boşanmanın izin verilmediği ya da boşanmanın özellikle kadın için toplumda hoş karşılanmadığı durumlarda söz konusudur.

Evli kadınların bağımsızlık katsayısı, evli erkeklerinki düştükçe, yani boşanmalar arttıkça yükselmekte, evli erkeklerinki arttıkça da düşmektedir. Evlilik bağı ne kadar sık ve kolayca kopuyorsa, karının kocaya göre durumu o kadar daha elverişli olmaktadır. (Durkheim 307)

Her iki tarafın birbirine ters orantılı olmasının sebebi ya da sebepleri ise; cinslerin evlilik yoluyla elde ettiği kazanımlar ya da kayıplardır diyebiliriz. Yani kadınlar evlendiklerinde kadınlar bir erkekler kadar fazla bir avantaja sahip olmamaktadırlar. Bu yüzden boşanma sonucunda erkeklerin kayıpları kadınlara oranla daha fazla olmaktadır. Evlenmeden önce zaten topluma pek fazla katılmayan ve evde aile baskısı altında yetiştirilen kadın, evlenince bir başka erkek baskısına maruz kalmakta ve bununla beraber daha birçok sorumluluk yüklenmesi beklenmektedir. Ayrıca bu tarz toplumlarda kadının boşanmayı istemesi bile neredeyse bir suçtur. Bu yüzden, “Boşanmanın olmadığı ülkelerde kadın kocasına göre daha az korunmuş durumdadır” (Durkheim 308). Bu gibi durumlara daha çok ataerkil toplumlarda rastlanmaktadır. Koca ise bekarlık hayatını bırakarak o toplumun ona verdiği özgürlükten kendi isteğiyle vazgeçmektedir.

Ayrıca evlilik erkeğe kadına oranla daha büyük bir avantaj sağlamaktadır. Çünkü evlenerek erkekte özgürlüğünü terk etmesi beklenmektedir. Zira, çoğu zaman ataerkil yapıların hüküm sürdüğü yerlerde ‘kaçamak’ olarak adlandırılan, eşinden başka birisiyle beraber olma durumu ataerkil toplumlarda hoşgörü muamelesi görmektedir.

Bu da erkeğe hem düzenli bir yaşam sağlamakta hem de istediğini istediği kişi ile yapabilme olanağını vermektedir. Çünkü evlilik erkeğe bir düzen sağladığı gibi onlara, istikrar, disiplin ve topluma bekarlara oranla daha fazla katılım sağlayarak, onay, kabulleniş ve saygı gibi toplumsal statüyü yükseltici unsurları sunmaktadır. Ancak bir kadının toplum içine katılımı söz konusu olduğunda, bu eşinin yanında refakat etme, çocuk doğurma kabiliyeti ve sayısı hatta çocuğun cinsiyeti bile önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden evlilik esnasında kadın ne kadar çok koruma altındaysa erkekte o oranda dezavantajlı konumdadır. Durkheim ise bunu bir yasa olarak nitelendirip şunları ifade etmiştir: “Boşanma ne kadar çok uygulanıyorsa evlilik, intihar bakımından, kadını o kadar çok korumakta, boşanma ne kadar az görülüyorsa evliliğin kadını koruması da o kadar azalmaktadır” (311).

Bu önermeden şu sonuçları çıkartabiliriz. İlk olarak boşanmanın sık olduğu toplumlarda kadınlar kendilerini daha az öldürmektedir ve bu durumda evlilikteki intihar oranını artışa geçiren yalnızca evli erkeklerdir. Bu durum tersine döndüğünde yani evlilikte kadının ezilmediği ve eşit hakların söz konusu olduğu durumlarda boşanma da kadın için daha kolaydır ve ne kadar kolaylaşırsa kadın için de intihar oranı o derece artmaktadır. Ancak bu oran yine de erkeğinkini geçemez çünkü Durkheim’e göre:

[Kadın] büyük ölçüde içgüdüleriyle davranan bir varlık olduğu için, dinginlik ve huzur bulmak için içgüdülerini izlemesi yeterlidir. Bu bakımdan evlilikteki, özellikle de tek eşli evlilikteki kadar sıkı bir toplumsal düzenleme onun için geçerli değildir. (315)

Bu durumda dinginliği, huzuru ve istikrarı kaybeden yalnızca erkektir ve bu yüzden evlilik söz konusu olduğunda özgürlüğünü ve “kendisine bahşedilmiş olan

tutkuların peşinden gitme arzusunu” (319) körelttiği için tek eşlilikte de dezavantajlı konumdadır. Aynı zamanda boşanmayla yine kazanımda olduğu dinginlik, huzur, itibar ve saygınlığı da kaybetmektedir.

Bu şartlar altında gerek evlilikte gerekse boşanmada zor durumda kalan her zaman kadındır ama bunu en çok yansıtan ve tepkisini düzensizlik ve kuralsızlıktan dolayı yaşayan ve yansıtan erkektir. Çünkü evlilik bir çok yönden “kocayı kayırmaktadır” (319). Durkheim şöyle devam eder:

[E]vlilik durumunun tamamıyla kadının lehine olduğu toplumlarda bile bunun kadına sağladığı yararın, erkeğin en çok kayırdığı durumda ona sağladığı yarardan daha az olduğu kanıtlanmaktadır. Evlilik durumu aleyhinde olduğunda kadının uğradığı zararlar ise, lehinde olduğunda sağladığı yararlardan daha çoktur. Öyleyse kadının evliliğe gereksinimi daha az demektir. (319-320)

Evliliğin kadın için kurulduğu ve onun zayıflığını koruma altına almak için oluşturulduğu yanlıştır. Eğer öyle olsaydı evlilikte intihar edenlerin daha çok erkekler değil kadınlar olması gerekirdi. Öte yandan tek eşlilik, çok sık olarak erkeğin statüsünü yükselten bir durum olduğu ve bu sebeple de “çok eşlilik içgüdülerinden” (320) erkeğin özveride bulunduğu düşünülmektedir. Oysaki gerçekte

[E]rkeğin bu kısıtlamayı kendine uygulamasına yol açan tarihsel nedenler ne olursa olsun, yine de bundan en çok yararlanan yine kendisidir. Böylece vazgeçmiş olduğu özgürlük, ona acıdan başka bir şey getiremezdi. Kadının ise bundan vazgeçmesi için aynı nedenler yoktu ve bu bakımdan denilebilir ki aynı kurala uymakla asıl özveride bulunan kadındır. (Durkheim 320)

Sonuç olarak intiharın gerçekleşmesinin bir çok sebebi vardır. Bunlardan ilki onur için olandır. İntiharın toplumsal bir baskıdan kaynaklanarak, aile adının temize çıkması veya ismin kurtarılmasını sağladığı bir eylem şekli olan intiharlar. Bunlara daha çok Japon ırkında, Hintli kadınlarda; İskitlerdeki gibi savaşamayacak kadar yaşlı erkelerde rastlamaktayız. İkinci olarak yine erkek egemen toplumun kültürünün bir uzantısı olan askerlikte ‘vatan için kendini feda etmek’ olarak gördüğümüz kendinden daha değerli bir kavram adına hayatını hiçe saymaktır. Bu tür intiharlar kişinin yaşamının değersizliğini vurguladığı ve kişinin hayatından daha değerli bir kavram adına yüce ülküler, dini duygular, vatan vb. gibi gerçekleştirilmektedir. Bu Budist rahiplerin Nirvana’sı ya da ‘Mutlak Gerçek’ diye nitelendirilen herhangi bir soyut kavram olabilir. Bu soyut kavram kişiye sonsuz mutluluk getireceği ve tek mutluluğun onda olduğuna inandığı için kişi bedeni bir engel gibi görüp mutlak gerçeğe ulaşmak adına canına kıyabilir. Üçüncüsü, toplumlar teknolojik ve bilimsel yönden ilerlemeye başladıklarında ise fiziki koşullarının değişmesinden dolayı toplumsal hayattan giderek uzaklaşıyor ve dinsel baskıları daha az hisseder hale geliyorlar. Yalnızlaşan insan, toplumdan soyutlanarak daha çok içine dönüyor ve kalabalıklar arasında tek başına kalıyor. Bu yüzden toplumda yaşanan herhangi bir bunalım veya buhran sonucunda kişinin statüsünde ve yaşam koşullarında değişim gerçekleştiği takdirde kişi bunu kabullenip ayak uyduramazsa intiharı bundan bir kaçış yolu olarak tercih edebiliyor. Ayrıca ülkelerdeki ve toplumlardaki hızlı ilerlemenin sonucunda kişiler fiziki koşullar kadar çabuk manevi değerlerini değiştirememektedirler. Bu yüzden bir bocalama yaşayan kişi ikileme düşerek kendi doğrularını oluşturmaya çalışır. Fakat bu doğrular toplumun ve teknolojinin gerektirdiği gelişimle başa baş gitmediği takdirde kişi, hem

kendisi, hem de etrafıyla bir çatışmaya girer ve daha da mutsuzlaşarak bu mutsuzluğunu kendi elleriyle sonlandırmayı seçebilir.

Buna bir zincirleme bir tepki olarak da toplumdaki roller değişikliğe uğrar. Örneğin, daha önce evde oturan, topluma ve iş hayatına etkin olarak katılmayan kadın, kendisine sağlanan eğitim fırsatıyla erkek egemen toplumun içerisine girerek statü değiştirir ama ne yazık ki üzerindeki baskı iki katına çıkar. Çünkü kadından, hem kadınlık rollerinden vazgeçmemesi hem de iş hayatında, erkek egemenliğinin yüzyıllardır hüküm sürdüğü bir alanda, kendini ispat etmesi ve başarılı olması için daha çok çalışması beklenir. Ayrıca 'doğurma' görevi kendisinde olan kadının çoğu zaman bu hakkından feragat etmesi gibi bir özgürlüğü de bulunmuyor. Bu sosyal rol çatışması ve toplumdaki değişiklikler kadının boşanmasını kolaylaştırıyor. Ancak, ekonomik yönden bağımsızlığını evlilik öncesinde sağlamamış olan bir kadın, evlilik çatısı altındayken erkek tarafından korunurken, boşanınca bu hakkından feragat etmiş oluyor. Böylece hem erkek hem de kadın tarafından elde edilmiş kazanımlar, statü, düzen, disiplin, yer gibi sosyal olgular, iki kişinin rızasıyla hukuksal olarak son bularak yine bir çalkantıya yol açıyor ve her iki tarafta da tıpkı ekonomik, ticari, sanayi bunalımlarının yaşandığı zamandaki gibi düzensizlikten ve de kuralsızlıktan kaynaklanan kargaşa yaşanarak intihara daha meyilli bir durum söz konusu oluyor.

Gelişmiş toplumların intiharı algılamalarındaki bir başka bakış açısı ise, bireysel intiharlar. Bu intiharlar günümüzde 'entelektüel' intiharları olarak isimlendiriliyor. Eskiden deliliğin ya da şeytanın yoluna sapmış bir kişinin gerçekleştirdiği bir eylem olarak bilinen intihar ve şiddetli kınamalar yerini zamanla 'özerk' ve çoğu zaman zeki insanların, sanata ve edebiyata düşkün kişilerin ancak gerçekleştirmeye cesaret edebilecekleri bir davranış şeklini almaya başlıyor. İsveç intihar sayısında dünyanın bir

numarası olmadan önce İngiltere'deki aristokratların bir hastalığı olarak görülen intihar, o zamanlar ve hatta şimdi bile bazı yazarlar tarafından yüceltilen asil bir davranış olarak görülmüyor (Alvarez 214).

Her intihar eden, gerçekte geriye dönüşü olmayan bir eyleme adım attığından dolayı intiharının gerçek sebep veya sebeplerini yanında bir sır olarak götürmektedir. İntiharın gerekçelerinin daha çok toplumsal kaynaklı mı yoksa kişisel nedenlerden mi kaynaklandığını ispat edebilmek o yüzden oldukça zor bir iştir. Ancak incelenen eserler göz alındığında intihar girişiminde bulunan üç karakter bulunmaktadır. *Mrs. Dalloway*'de Warren Septimus Smith, *Ölmeye Yatmak*'da Aysel ve Ertürk. Ancak eylemini sonlandırabilen bir tek karakter vardır, Septimus Smith. Bu karakterlerin intihar girişimleri romandaki olaylara göre değerlendirildiğinde hepsini derinden etkileyen bir veya birden fazla olay olmuştur. Bu olayların yaşanmasının en büyük sebebi de içine doğdukları toplumun bu bireylerden beklentileridir. Kişilikleri doğrultusunda bu bireyler toplumsal baskılarla mücadele etmiş ve sonucunda ya intihardan vazgeçmişler / geçirilmişlerdir ya da hayatlarını sonlandırmışlardır. Kısacası incelenen eserler göz önüne alındığında bireylerin üzerindeki toplumsal baskı çok fazla ve çevresel koşullar, savaş, krizler, ülkesel bunalımlar, oldukça zorlayıcıdır. Bütün bu etmenler bir araya getirildiğinde ise ortaya kişisel nedenlere dayalı intiharlar değil daha çok toplumsal kaynaklı intihar girişimleri ortaya çıkmaktadır.

III. Mrs. Dalloway: Savaş Sonrasının Bastırılmış Duyguları

3.1 Dönemin Tarihinin Esere Yansımaları

“Yaşamı ve ölümü vermek istiyorum, sağlığı ve çılgınlığı; toplum düzenini eleştirmek istiyorum, işler halinde, en yoğun biçimde” (Zwerdling 145).

Virginia Woolf Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasını anlattığı en tipik eseri için bunları söylemekteydi. Çünkü savaş ve savaş sonrası bir günün on iki saatini anlattığı eseri *Bayan Dalloway*'de yaşamı ve ölümü, sağlığı ve çılgınlığı ve toplum düzenini eleştirisini, en yoğun biçimde bilinç akışı tekniğini kullanarak anlatmıştır. Bunun için de karakterlerin kendi ağızlarından olayları ve duygularını anlatarak her şeyi bir zaman tünelinden geçirmiştir (Urgan 92). “Başı sonu tam olan bir öykü de anlatılmaz” (93) aslında ancak geçmişe dönüşlerle olaylar tarihi bir dizge içerisinde öyle bir kurulur ki, karakterler İngiliz toplumunun ve sosyal yapısının ve bu tarihsel döngünün kurmacası olarak karşımıza çıkarlar. Eserdeki kahramanlar ve olaylar, bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonraki İngiltere'sinin durumunu anlatır. Ayıca Woolf, halkın ve hükümetin çelişkilerini, toplumun karmaşasını, gelişimini, değişimini ve savaşın insanlar üzerinde bıraktığı etkileri, *Bayan Dalloway* de karakterleri tipik semboller haline dönüştürerek gözümüzün önünde bir tiyatro sahnesindeki gibi canlandırmaya çalışır.

Dağılan ve gücünü kaybetmeye başlayan imparatorluğun izleri eserde Woolf tarafından “yoruma açık bir şekilde” (Ouditt 45) yapılmasa da “hem şimdiki zamanla geçmiş zaman, hem de bu zaman dilimlerindeki kişiler arasındaki bağlar sıkı sıkıya

dokunarak *Bayan Dalloway'in* bölünmez bir bütün oluşturmasına” neden olur (Urgan 91). Ayrıca bu dokuyu oluşturmaya çalışırken kullandığı “örtük ve imalı” anlatımlar sayesinde, bütünlüğün içerisinde savaş sonrası toplum, toplum baskısı ve ideolojisi ve bunun sonucu olan delilik ve intihar, Woolf’un asıl olarak eserde yansıtmaya ve altını çizmeye çalıştığı noktalardır (Ouditt 46). Özellikle delilik ve intihar bizim için eseri incelerken önemli bir rol oynamaktadır. Bunun nedeni ise yazarın eserlerinde eleştirdiği toplumsal olaylar ve belli statülere sahip kişilerin yerden yere vurulması kendi kişisel deneyimlerine dayanan tecrübeleri içermektedir. Kendisinin de bir çok defa ruhi bunalım geçirmesi ve intihara teşebbüs etmesi sonucunda, özellikle eserlerinde doktorlara yaptığı göndermeler ve kullandığı doktor karakterleri bize bu konuda örnek teşkil etmektedir. Çünkü 1895’ten başlayarak kız kardeşinin, sonra erkek kardeşinin tifodan ölmesi ile iki defa intihar girişiminde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır. Evlendikten sonra 1912’de üçüncü defa giriştiği intihar denemesi yine sonuç vermemiş ve son olarak, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasının hemen ardından dördüncü defa giriştiği intihar eylemini, ceplerinde taşlar dolu olduğu halde, 28 Mart 1941’de Ouse nehrine dalarak gerçekleştirmiştir (Zwerdling 165-167). Bu yüzden diyebiliriz ki Woolf bir bakıma da kendi yaşadığı tecrübelerin bir kısmını kendi eserinde kurgulamıştır ve bunu “yazdığı dokuz roman arasında ancak Bayan Dalloway’de ele almıştır” (Urgan 92).

İngiltere, Pelling’in de dediği gibi “Birinci Dünya Savaşı tecrübesinden sonra bir daha asla eskisi gibi olmayacaktı (113). Fakat asıl değişiklikler kendini, teknolojideki gelişim ve değişimle beraber daha çok davranışlarda gösterecekti. Bu da sosyal yapının farklılaşmasına neden olacaktı. Savaş zamanı Hindistan’da olan Clarissa Dalloway’in gençlik aşkı Peter Walsh da bunu en iyi gözlemleyenlerden biridir.

Son beş yıl, 1918-1923 çok önemli bir dönemdi galiba. İnsanlar değişmişlerdi. Gazeteler değişmişlerdi. Sözgelimi bir yazar kalkmış ağırbaşlılıkla ün salmış bir gazeteye helalar üstüne bir yazı yazmıştı. On yıl önce böyle bir yazı yazamazdınız. . . . Sonra herkesin içinde dudak boyamak, pudra sürmek, . . . Gemide delikanlılarla genç kızlar açıkça kırıştırmaktan kaçınmıyorlardı; ihtiyar anaları eline bir örgü almış, onları izliyor, bana mısın demiyordu. . . . Nişanlı falan da değildiler üstelik, gönül eğlendiriyorlardı. (Dalloway 74)

Savaş, herkesin olduğu gibi toplumun yapısında büyük yaralar açmıştı. Bu yaraların üstesinden gelebilmek adına insanlar daha önceden yapamadıkları şeyleri veya kısıtlandıkları şeyleri gerçekleştirerek bir şekilde bastırılmış oldukları duyguları su yüzüne çıkarmaya çalışmaktaydılar. Bu da bir şekilde Woolf'un eserinde dolaylı olarak ifade ettiği üzere var olan düzenin değerlerine karşı çıkmakla, yerine yenisini ve daha önce kabul edilmeyeni meşrulaştırarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır diyebiliriz. Bunun için, görünenden çok aslında görünmeyen ve bu değişikliğe neden olan bir çok olay ve neden vardır. Gerçekleşen bu toplumsal değişimin ilk nedeni savaşta ölen erkek sayısının çok fazla olmasıdır. İkinci olarak, geri dönenlerin ise çoğunun ya gazi ya da sakat olmasıdır. Bu yüzden nüfus oldukça azalmıştır. Bunun sonucunda, çalışacak erkek iş gücü, toparlanması gereken bir ülkenin ihtiyaçlarını karşılayamayacak orandadır. Bu yüzden toplumun hem demografik hem de sosyal yapısında değişiklikler meydana gelmiştir (Zwerdling 113). Ayrıca savaşın sona ermesiyle bir çok şey karneye bağlanmıştı ve hatta 1920 Kasımına kadar şeker karneyle dağıtılmaya devam etmişti (113). Öte yandan, evlerin çoğunun sahihsiz kalması yüzünden emlak alım-satımı durmuş ve endüstriyel huzursuzluk da buna eklenince 1919'da devletin görevlisi olan

polisler bile greve gitmişlerdir (113). Elçilikte çalışan Bayan Foxcroft için ise savaş bitmemiştir henüz çünkü “ zavallı geçen gece nasıl üzülyordu, o güzelim delikanlı ölmüş, malikane şimdi yeğenlerinden birine kalıyormuş diye” (Dalloway 11). Ama kimileri içinse savaş artık hatırlanmak istenmeyen geride kalan ve unutulması gereken bir olaydır. “Haziran ortasıydı gerçekten. Savaş bitmişti. . . . ya Lady Bexborough! Bir sergi açmış, elinde gözbebeği John’un öldüğünü bildiren bir telgraf; yine de bitmişti çok şükür. Hazirandı” (Dalloway 11). En azından Clarissa Dalloway bunu düşünmektedir çiçekçiye giderken. Çünkü savaşa katılmamış ve sadece onu uzaktan gözlemleyen üst sınıfa mensup Clarissa Dalloway için savaş artık geçmişte kalan ve unutulması gereken bir olaydır diyebiliriz. Ayrıca 1920’den sonra hayat artık normale dönmeye başlamış ve “zenginlerin zevk aldığı Londra sezonu yeniden açılmıştır” (Pelling 113). Savaş sırasında eski mezunları yutan, eski üniversitelerde çeşitli sosyal aktiviteler yeniden başlamış, tilki avı, yarışlar ve St. Moritz’de kayak devam etmektedir (113). Çünkü Lord George koalisyonunun başa geçmesiyle birlikte, her ne kadar çok zengin ve asil zarara uğramış olsa da, savaştan kar edip yeni yeni türemeye başlayan zengin bir kesim ortaya çıkmıştır. Lord George koalisyonunun sayesinde ve bu koalisyonun kendilerini desteklemesi sayesinde ortaya çıkan bu sonradan görme İngiliz zenginleri, zamanla asil unvanı almaya başlamış ve bu yüzden gerçek asiller ve muhalefettekiler, bu koalisyonu “onuru satmakla” suçlamıştır (113). Çünkü 1920’lerden sonraki hükümet artık Muhafazakar Liberaller değil İşçi Partisidir (Zwerdling 146). Bu yüzden diyebiliriz ki, aristokrasi artık önemini yitiren bir kurum olmasına karşın, işçi sınıfı yükselişte olan konumdadır ve bu da bize güçler dengesinin bile dalga dalga nasıl değiştiğini gösteren iyi bir örnektir. Bunu biraz daha açarsak, iç hizmetler sektörü dediğimiz hizmetçilik, uşaklık vb. alanlarda çalışan kişilerin sayısı savaş sonrasında Pelling’in de ifade ettiği

üzere büyük düşüş göstermiştir (113). Bunun nedeni ise savaş sayesinde işçi ve çalışan sınıf aslında ne kadar değerli ve önemli bir konumda olduğunu, hem savaş sahasında hem de fabrikalarda verdiği hizmetle anlamış ve bu sayede de “kendine güveni olan, sosyalist düşünceye oldukça yatkın” bir kesim meydana gelmiştir (Pelling 113). Ayrıca Rus İhtilali de Marksizm’in gelişimine oldukça büyük katkıda bulunmuş ve komünizm de yükselişe geçen sosyal bir akım haline dönüşmüştür (113-114). İşçi Partisi 1918’de Arthur Henderson ve Fabian Sidney Webb’in işbirliği ile ilk defa olarak sosyalist bir yapılmaya gitmiş ve bu sayede muhalif konumda bulunan İşçi Partisi, hükümeti sıkı bir dille eleştirerek onları işçilerin ücretlerini kesmek, işsizliği arttırmak ve hükümetin verdiği vaatleri yerinde tutmamakla suçlayarak genel bir grevin başlamasına neden olmuşlardır (114). Halbuki 1914 ve 1924 yılları arasında işçi ücretlerinde bir karşılaştırma yapıldığında, bazı endüstriyel yerler haricinde 1924’de, işçilerin durumu on yıl öncesine oranla %11 daha iyi durumdadır, (114). Bu yüzden Muhafazakar Partiye üye olan Mrs. Dalloway’in kocası Richard Dalloway’de yükselmeye başlayan bu sosyalist akımdan nasibini alacağını bildiği için, “Parlamento’da yokken Lady Bruton’un ailesinin tarihini yazacaktır” (Zwerdling 146).

Millicent Bruton çok övünürdü ailesiyle. . . . sürüyle asker, yönetici ve amiral yetiştirmiş ailesinin her üyesi bir eylem adamı olmuş, görevini hakkıyla yerine getirmişti; Richard’ın ilk görevi ise yurduna yararlı olmaktı. . . . Aldmixton’da Richard’ı bekliyordu belgeler, zamanı gelince, yani Sosyalist Hükümet işbaşına geçince demek istiyordu. (Dalloway 112)

Diyebiliriz ki Woolf’un eseri sadece hayale dayalı bir eser değil aynı zamanda da o dönemin tarihi ve sosyal olaylarıyla da paralellik gösteren bir eserdir. Bu bağlamda eserde işçi sınıfının eski hükümet ve onu sembolize eden kişi ve kişilerle

paralel olduğunu ve o zamanın toplumsal olaylarını da neredeyse birebir yansıttığını söylememiz yerinde olur. Diğer bir örnek ise, Clarissa'nın partisine katılacağını son anda haber aldığımız Muhafazakar Parti'nin Başbakanı için [ki o dönemde Ramsay Mc Donald'dır ve sadece Haziran 1924'e kadar görevde kalabilmiştir] (Zwerdling 146) işçi sınıfının düşünceleri Muhafazakar Partinin durumunu tam olarak gözler önüne sermektedir.

Başbakan gelecekmiş dedi Agnes elinde bardak tepsisiyle içeri girerken; yemek odasında konuştuklarını duymuştu. Başbakan gelse ne olur, gelmese ne olurdu yani? Gecenin bu saatinde tabakların, tencerelerin, süzgeçlerin, tavaların, tavuklu peltelerin, dondurma kaplarının, . . . puding kaselerinin arasında eli ayağına dolaşan Bayan Walker'ın (evin baş aşçısı) hiç mi hiç aldıracağı yoktu. (Dalloway 164)

Aynı zamanda sadece işçi sınıfının değil orta üstü sayılabilecek bir kesime mensup olan Peter Walsh'ın bile Başbakan hakkında düşündükleri güçler dengesinin ne halde olduğunu bize açıkça göstermekte ve Muhafazakar partinin geleceğini işaret etmektedir. Çünkü Peter da bir zamanlar hem eski aşkını unutmak hem de emperyalist ülkenin bir piyonu olarak gittiği ve görevde bulunduğu Hindistan hakkında hükümetin neler planladığını öğrenmek ve yeni değişen durumu için bir şekilde yine bu hükümetin sembolü olan Richard'dan küçük bir iş istemek üzere gidecektir Clarissa'nın partisine. "Clarissa'nın partisine gidecekti çünkü Hindistan'da olup bitenleri öğrenmek istiyordumuhafazakarların çevirdikleri dolapları. Neler dönüyor bakalım" (Dalloway 159). Ayrıca Başbakanı gördüğünde ondan öyle bir hoşnutsuzlukla bahseder ki, sanki işçi sınıfının en ateşli sosyalist üyesidir. "Başbakanın halinde bir gülünçlük yoktu. Öylesine sıradan bir adamdı ki. Onu bir tezgahın arkasına geçirip bisküvi satın

alabilirdiniz sözgelimi zavallının her yanı sirmalarla donanmıştı” (Dalloway 171). Fakat yine de Richard’dan iş istemesi oldukça ironik bir durumdur ve bu da üst sınıfın savaş sonrası İngilteresi’nde nasıl bir bocalama yaşadığının tipik örneğidir.

İnsan Dalloway’dan bir şey istemekten korkmazdı. Doğrusu tepeden tırnağa iyilik dolu mert bir adamdı Richard. . . . Elli üç yaşında onlara başvurmak, kendisini yazmanlık ya da çocuklara Latince öğretmenliği gibi önemsiz bir işe yerleştirmelerini, o da olmazsa gelenekçi bir müdürün yedeğine sokmalarını istemek zorundaydı. (Dalloway 77)

Woolf’un karakterleriyle ifade etmeye çalıştıklarına göre diyebiliriz ki 1925’de yayımlanan *Mrs. Dalloway*’de geçen bu cümleler açıkça o dönemin İngilteresi’ne ve savaş sonrasındaki politik, toplumsal değişimlerin ve önceden belirlenmiş dengelerdeki çöküşün nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğinin birer örneğidir. Bu tarihsel olaylarda her iki sınıfın da değerlerini açıkça gözlemlememiz mümkündür. Bu bağlamda, Lady Bruton, Miss Parry (Clarissa’nın halası), Peter Walsh, Richard Dalloway ve Clarissa Dalloway İngiltere’nin sömürgeci misyonunu temsil ederken, Warren Smith, Lucrezia Smith ve Doris Kilman gibi karakterler de sömürgeci toplumun ezilen ve idare edilen, baskı altında tutulmaya çalışılan kesimini temsil etmektedirler (Zwerdling 146). Savaştan sonra imparatorluğun dağılması gibi bu bastırılan ve ezilen toplum da üst-sınıftan artık kendini ayırmaya başlamış ve kendi gücünü keşfetmiştir. Ancak ne kadar bu gücün farkındadırlar ve ne kadar kendi kendilerinin kontrollerini ellerine geçirebilmişlerdir, işte ikinci bölümde işleyeceğimiz konunun ana noktası budur.

3.2 Toplumsal İdeolojilerin Eserdeki Karakterler Üzerindeki Oyunu

İdeoloji birinci bölümde de bahsettiğimiz üzere, bir kişinin, kültürün, grubun ya da sınıfın, ortak çıkarlarını oluşturması amacıyla, bir çok inanç sistemini de içine alarak insanın toplumsal ve politik yaşamını açıklamaya çalışan bir dizi kapsamlı ve sistematik düşüncenin bir bileşkesidir (Newton 118). Ruotolo'nun da iddia ettiği üzere Woolf “İngiliz yazarlarının birçoğunun hiyerarşik düzene göre ve sınıfsal yapılanma ile şekillendirilmiş kültürel eserler verilmesi gerekliliği” tezine karşı çıkmıştır. Bu yüzden Woolf “bireylere acıma ve şefkat gösteren eserler vermek yerine, toplumu çok iyi irdeleyen yergilerle dolu eserler” vermeyi tercih etmiştir (98). Bu bağlamda sürekli eleştirdiği ve makaleler yazarak düşüncelerini dile getirdiği yazılarında ve eserlerinde esas olarak gerek kadınların gerekse de alt sınıfın bastırılmasına neden olan duyguları, geçmişi ve şimdiyi, toplumla paylaştığı ortak sorunları yansıtmaya çalışmıştır (99). Çünkü kendisi de İngiliz toplumunda ailesinden eğitim alan ve bir çok hakka ve özgürlüğe sahip olmayan bir kadındır (Hussey 7). Bu yüzden savaş sonrası anlattığı eseri *Mrs. Dalloway*'de sadece hiç batmayan güneş olan ülkesi İngiltere'yi değil, aynı zamanda ideolojileri ve devletin ideolojik aygıtlarının yaptırımları yüzünden batmakta olan ve çöküşü yaşayan toplumu ve bireylerini kendine konu olarak seçmiştir.

Devlet, savaş öncesinde ve sonrasında kendi ideolojik aygıtı olan medya sayesinde bireyler üzerinde (özellikle kadınlar) öyle bir baskı kurmuştur ki, savaşın tek çıkar yol olduğunu “bizi ve bizim” gibi öznelere kullanarak söylemini kamuya mal etmiş (Hussey 7) ve böylece de aslında devletin kendi çıkarının, bireylerin kendi çıkarı olduğunu savunarak yüz binleri savaşa gönderip, bu sayede de kendilerine iyilik ettiklerini bireylere benimsetmiştir (Ouditt 173). Buna örnek olarak 18 Eylül 1914'de

çıkan *New York Times* gazetesi, ateşli bir şekilde savaşı destekleyen bir mektup yayımlamış ve başlığını da “A Righteous War” (Erdemli Savaş) olarak ilan etmiştir (174). Ayrıca Savaş Propaganda Bürosu da, savaşın propagandasını yapan yazarları teşvik ederek bu anlamda her tür yazıyı, makaleyi, kitabı, yayımlamaya gayret göstermiştir (175).

Bu koşullar altında işçi sınıfı veya alt-sınıf elbette ki ülkeye karşı görevini yerine getirmek adına savaş meydanlarına kendini atacaktır. Buna *Mrs. Dalloway*'deki en tipik örnek ise Septimus Warren Smith'dir. “Septimus ilk gönüllülerden biriydi” (Dalloway 88). Ancak, “Londra, Smith adlı milyonlarca genci yutmuştu, ana-babaların Septimus gibi alışılmadık adlar takarak ayrıcalık kazandırmaya çalıştığı gençlere de aldırıldığı yoktu” (86).

Londra sadece bir çok gencin, alt-sınıftan insanın, savaşa giden erkeklerin değil aynı zamanda kadınların da üzerine bir karabasan gibi çökmüştür. Çünkü savaş zamanındaki muhafazakarların düşüncesi tamamen “evdeki melek” (Ouditt 89) geleneğine göre hareket ederek onları savaşan erkekler için birer destekçi, evcil ve ev işlerinin yanında, gerek hemşirelik gerekse özveri ile bir şeyler diken, yarı endüstriyel işlerde ‘mümkünse’ çalışan iyilik meleği rolüne sokmaya çalışmaktır (89). Bütün bunların yanında romantik aşkın gerektirdiği ‘evrensel ideolojiyi de (bir koca bulmak, iyi ve anlayışlı eş olmak, evin ve hizmetçilerin tüm idaresinden sorumlu olmak vb.) gerçekleştirmek zorundaydılar (89). Çünkü “eğer kadınlar evdeki ateşi canlı tutacaklarsa, kalplerindeki ateşin de canlı olması gerekmektedir” (89).

Bu ideolojinin desteklenmesi, yaygınlaştırılması ve benimsetilmesi ise elbette ki yine, yayınlanan eserler, gazeteler ve diğer basın-yayın organlarının etkili kullanımıyla sağlanmaktaydı. Böylece “evdeki melek” rolünü üstelenen ve “evrensel ideolojiyi”

gerçekleştiren ne kadar çok kadın olursa “olması gerekli olan hiyerarşik düzene o kadar sadık kalınmış olacak ve ahlaki değerler bu bağlamda o kadar çok korunacaktır” (90).

Bu görevi savaş zamanında üstlenen magazin ve kadın dergilerinin en büyük misyonu ise, “düzene ve hiyerarşiye sadık, erkeğin ülkesini onurlandırdığı gibi kendisi de erkeğini onurlandıran” (90) kadınlar yetiştirmektir. Bu ideolojiyi destekleyen magazin ve dergiler ise güçlerini, Hıristiyan öğretilerinden ve kadın cinselliğini, cazibesini yok sayan aynı zamanda da kadınlara oy hakkı verilmemesini destekleyen kiliseden almaktadır (92). Böylece kilise de kendi güvenliğini sağlayarak ahlaki yönden üstün bir konuma yerleşecek ve geleneksel kimliğini koruyarak Tanrı adına halkı yönetmeye devam edebilecektir (92). Ayrıca kilise kadınlara, “kadının sadece erkek için özveride bulunmasını değil, çocuklarının iyiliği için de kendi isteklerinden vazgeçmesi gerektiğini” (93) öğütlemektedir. Diyebiliriz ki, kadınlara verilen bu öğütler veya uygulanmaya çalışılan bu baskılar, kadınların sosyal yaşamını tamamen sıfıra indirerek onların eğitimsiz kalmasına, üretken olamamasına, kendisi adına hiçbir karar veremeyen, sadece ev işlerinin üzerine ahlaki bir sorumluluk gibi yüklendiği ve belli bir kimliği olmayan bu sayede de oldukça kolay yönetilebilen bir kesim haline, dönüşmesine neden olmuştur. Böylece toplumsal hayatı oldukça sınırlı, sadece evcil bazı görevlerle olanakları kısıtlanan kadın mutsuz ve yalnız bir konuma sokularak tamamen gerçek hayattan uzak, yabancılaşmış bir varlık haline dönüştürülmüştür diyebiliriz. Lucrezia Smith ise bunun en iyi örneklerinden biridir. Savaş gazisi olan eşi Septimus Smith ile beş yıldan beri evlidir. Savaş sırasında kız kardeşleriyle beraber İtalya’da şapka yaparak geçimini sağlamaktadır. Bu sırada Septimus’la tanışıp evlenerek, dilini neredeyse hiç bilmediği, daha önce hiç görmediği İngiltere’ye gelerek kendine bir yaşam kurmaya çalışmaktadır. Ama Septimus’un kötüye giden hastalığı

Rezia'yı günden güne mutsuzlaştırıp onu kalabalıkların arasında bir yabancı konumuna itmiştir. "Lucrezia kimseye içini dökemiyordu. . . . [S]evmek insanı yalnız kılıyor, diye düşündü. Kimseye açılmazdı artık" (Dalloway 28). Ayrıca kocasının bir türlü geçmek bilmeyen hastalığı yüzünden mutsuzluğunun yanına acı da eklenmiştir. "Bütün acıyı kendisi çekmiyor muydu kimseye açılmıyordu ki" (29). Diyebiliriz ki, sevmek bu anlamda Lucrezia için acı çekmenin bir türü haline dönüşmüştür çünkü, içindekileri anlatabileceği, paylaşabileceği hiç kimsesi bulunmamaktadır etrafında. Yalnızdı, yabancıydı, alt sınıftandı ve kadındı (Usui 157). Dolayısıyla bütün bu farklı özellikleri taşıyan Lucrezia ve Warren Smith'in evliliği, Woolf'un alt-sınıfın ideolojisinin iki kurbanını bir araya getirmesi olarak görebiliriz. Böylece Woolf, savaş sonrasındaki bunalım döneminin insanların üzerinde bıraktığı etkileri, bu yıpratıcı olayların sonucunda kişilerin nelere boyun eğmek zorunda kaldıklarını bize bu karakterle göstermeye çalışmıştır demek yerinde olur. Ancak üst-sınıfın savaşın etkileri konusundaki görüşleri tamamen farklıdır. Peter Walsh savaş sonrasındaki durumu bir insanın kalp atışlarına benzeterek "kalbin mükemmel çarpışı gibi, hayat sokaklarda atıyordu" (Levenback 58) diyerek, savaş sonrası İngiltere'yi uygarlığın yaşandığı bir yer olarak ifade etmektedir. "İşte uygarlığın zaferlerinden biri, diye düşündü Peter Walsh. . . . Londralılar'ın bu dayanışması, büsbütün büyüyordu gözünde. . . . [U]ygarlığın ta kendisiydi" (Dalloway 150). Bu uygarlık Lady Bruton gibi yüzeyde "okyanus kıyısına sıkışmış" gibi gözükmekte ancak "derinlerde çağlayan bir ırmak gibi akmaktadır" (Zwerdling 148). Çünkü üst sınıf kendi varlığını tehlikeye sokabilecek olan her şeyi dışarıda bırakarak zayıfı kendinden soyutlama yoluna gitmiştir (148). Çünkü Septimus, Doris Kilman ve Rezia gibi dışarıklı savaş kurbanları, egemen sınıfın değerlerini tamamen tehdit etmektedirler. (154) Sadece herkesin unutmaya çalıştığı bir olayı

insanlara hatırlattıkları için değil, aynı zamanda da idealist düşüncelerin sonuçlarının neler olabileceğini insanlara gösterdikleri için (154). Bu yüzden romanda politik ideoloji ile özdeşleştirilen Lady Bruton, Richard Dalloway ve Peter Walsh buldukları statüyü korumak adına yenileştirme projeleri üreterek toplumun refahı için düzenlemeler yapmaktan kaçınmazlar (155). Richard Dalloway partisine intihar eden bir hastası yüzünden geç katılan Sir William ile tartışırken “kabineye giremediği halde” (Dalloway 185) savaş sonrasında sempatik görünmek adına “bomba şoku” yaşayanlara karşı gerekli ihtiyaçların sağlanması ve bu ezici durumun giderilmesi adına gerekli şeylerin “tasarıya eklenmesi” (182) gerektiğini savunmakta iken öte yandan, Lady Bruton, “göç projesi” (148) başlatarak sarayda küçük bir görevde bulunan Hugh Whitebread’e *Times* gazetesine mektuplar yazdırmaya çalışmaktadır. Çünkü Lady Bruton “durmadan artan nüfusumuzun besleyemediği gençliğimiz” ve “öülere karşı olan borcumuz” (Dalloway 111) yüzünden gençlerin Kanada’nın verimli topraklarına yerleştirilmesinin en iyi çare olacağını savunmaktadır (Tambling 63). Böylece egemen sınıfa ait olan bu kişilerin fikirleri sayesinde toplumsal düzenin ve hiyerarşinin bir şekilde korunup geleneksel politik gücün ve ahlaki değerlerin nasıl sağlanacağı konusunda aydınlatılmış oluruz (Usui 156). Çünkü Zwerdling’in de dediği gibi Bruton ve onun temsil ettiği herkes ve her şey, bu tarz kendine ait olmayan ve kendine benzemeyeni yok saydıktan sonra “kendi kozasının içerisinde güvenli bir şekilde yaşayacak” ve ideolojisine boyun eğenleri de kendi hizmetine alarak hem kişisel güvenliğini sağlayacak, hem de üstünlüğünün verdiği yönetme hırsını tatmin edecek bu sayede de gücünü kullanabildiğini görerek doyuma ulaşacaktır (150).

Lady Bruton çevresinde sabah akşam gri bir dalgalanma şeridi halinde dolaşan, toplanan, kesişen sarsıntıları geri çeviren, araları kapatan ve Brook

Sokağı'ndaki evine yayılarak her şeyin saniyesi saniyesine yerine konulmasını ya da kaldırılmasını sağlayan bir ağ örerek, gövdesini ince bir örtüyle saran beyaz bir kuşak [meydana getirmiştir]. (Dalloway 109)

Bu durumda üst sınıf kendisine hizmeti, gayet doğal bir yaşam şekli olarak görmektedir diyebiliriz. Bu sayede yöneten sınıf kendi kozalarında yaşamlarına, düzenleri hiç bozulmadan devam edebilecek ve alt sınıfı kendi hizmeti için kullanarak kozasındaki güvenliği sağlayabilecektir. Woolf, Lady Bruton gibi üst sınıfı ve onun değerlerini sembolize eden bir karakteri kullanarak aslında o dönemin eleştirisini yapmaktadır (Zwerdling 151). Bununla beraber parlamentoda ve sarayda görevi olan kişileri verdiği öğle yemeğinde etrafına topladığını ve özellikle kendisine zıt ve “kalbindeki rahatsızlığından dolayı bir politikacı eşinde hiç hoşlanmadığı”(Dalloway 178) bir duruma sahip olan Clarissa'yı yemeğe çağırılmamakla işine yarayanları, tıpkı hizmetçileri gibi, etrafına toplamış ama kendi görüşlerine ters olan ve bir bakıma da zayıf olanları, Clarissa gibi, dışarıda bırakarak kendi kozasının içerisindeki güvenliği sağlamış ve bu ayrımcılıkla totaliter düşünceye bir bakıma hizmet etmiştir (Reese 85). Çünkü Woolf bir yerde Lady Bruton'u İngiliz Kraliçesiyle özdeşleştirerek onu hakim düşüncenin tipik sembolü haline sokmuştur. “Eşikte bütün güzelliğiyle dimdik dururken, ihtiyarlığından söz açtı; arkasında koca bir ülke uzanıyordu” (Dalloway 112). Aslında Clarissa'nın da partisinde yaptığı bundan farklı bir şey değildir. Partide sadece üst sınıfa mensup kişilerin bulunması ve alt sınıfa dahil hiç kimsenin çağrılmaması olması buna en iyi örnektir diyebiliriz. Bu partide kızına ders veren Alman tarih öğretmeni Doris Kilman, Septimus, Lucrezia gibi alt sınıfa dahil hiç kimse yoktur. Hatta Clarissa kardeş çocuğu olan Ellie Henderson'u da zengin olmadığı için çağırılmak istememiş “Ellie Henderson'u da çağırılmak zorunda mıydı yani?” (Dalloway 119)

ancak, Richard'ın arzusu ve Bayan Marsham'dan gelen mektup üzerine zorla Elli'yi partisine davet etmek zorunda kalmıştır.

Clarissa'nın çağrısı son anda gelmişti. Bu yüzden sıkılıyordu. (Ellie) Galiba

Clarissa kendisini çağırmak istememişti bu yıl. Neden çağırsındı ki? . . .

Clarissa çok aranan bir kadındı. Ellie için bir partiye gitmek bile önemli bir olaydı. Yalnız şu güzelim elbiseleri görmek bile yeterliydi. (Dalloway 168)

Zwerdling'e göre Clarissa verdiği partiyi "ideal bir bütünlük" olarak görmektedir ve bu bütünlüğü bozacak herkes, artistler de dahil olmak üzere, bu partinin dışında bırakılmıştır (151). Çünkü, "onların dünyası yazarlar ve sanatçılar tamamen düşmancadır ve kayıtsızdır" (151). Bu yüzden bütünlüğü ve ahengi bozabilirler. Bunun nedeni ise üst sınıfın artistleri aşağı görmesidir çünkü onlar dış dünyayla olan bağları kendilerine gösteren, ayna tutan ve bu yüzden de huzurlarını kaçıran kişilerdir (152). Lady Bruton'un evinde de bir zamanlar "Lovelace'ın mı Herrick'in mi altında oturduğu bir asması vardı ki, hala üzüm verebiliyordu kendisi tek satır şiir okumazdı ama söylentiye göre bu şairlerden biri asmanın altına oturmuş bir zamanlar" (Dalloway 107). Woolf'un gerçek hayattan sanatçıları eserine katmasının bir nedeni, eserin sadece kurgudan ibaret olmadığını bize göstermek içindir. Hem de bu sayede İngiliz toplumunda o dönemde sanata ve sanatçıya verilen değerin ne kadar olduğunu (kendisi de dahil) açıkça göstermek istemiştir diyebiliriz. Buna ek olarak, üst sınıfa mensup Clarissa da bu ideolojinin şekillendirmesi sayesinde evlendikten sonra kozasına zarar verebilecek hiçbir şeyle ilgilenmeyerek sanatı ve dış dünyayı ifade eden, dışarıyla ilgili bir bağlantı kurmasına yarayacak her şeyden kendini uzak tutmuştur. "Hiçbir şey bilmezdi, ne yabancı dil, ne tarih; hele şimdilerde yatarken göz gezdirdiği 'anılardan' başka kitap okuduğu filan da yoktu" (Dalloway 14).

Clarissa'nın kabuğunu çatlatan iki kişi vardır hayatında. Clarissa'nın bir zamanlar bir kadın olarak gençliğinde aşık olduğu Sally Seton ve kendisine aşık olan Peter Walsh. Ancak Peter hiçbir zaman Clarissa'yı evlenmeye ikna edememiş ve bu yüzden de ülkeyi terk etmiştir. Sally ve Clarissa gençliklerinde, Helena Halaları "hiçbir şeyin tartışılmasını istememesine" (Dalloway 39) karşın gizlice evin çatısındaki yatak odasında "saatlerce oturur, hayattan, dünyayı nasıl düzelteceklerinden söz ede[rlerdi]" (39) bir keresinde:

[Ö]zel mülkiyeti hepten ortadan kaldıracak bir dernek kur[mayı] planlamış, bir mektup bile yazmışlardı ama postalamamışlardı. Bu düşünceler Sally'nin kafasından çıkıyordu elbette, çok geçmeden kendisi de kapılıvermişti "kahvaltıdan önce Eflatun'u okuyordu, Morris'i, Shelly'yi elden düşürmüyordu. (Dalloway 39)

Ancak evlendikten sonra Clarissa, Peter'ın da dediği gibi "kusursuz bir ev sahibi" (Dalloway 13) olmuştur. Eşine sadık, görevlerini tam tamına yerine getiren ve hatta cinsellikten nefret ettiği halde "içinde depresen bu soğukluk yüzünden yarı yolda bırakmıştı kocasını" (37) bir kız çocuk doğurarak dış dünyayı kendi kozasından izleyen mükemmel bir üst sınıf kadını oluvermiştir. Hatta bu yüzden Sally'nin partisine geldikten sonra, onun kendinden aşağı bir sınıftan adamla evlenmesini hiç hoş karşılamamıştır. "Clarissa, kendinden aşağı bir adamla evlendiği için Sally'e kızıyordu" (188). Aynı zamanda Peter bile bu konuda, "Sally'nin kocası bir madencinin oğluydu, herkes kötü bir evlilik yaptığına inanıyordu, beş tane oğlu olmuştu, bir de türlü bitkiler yetiştiriyordu" (189) diyerek eski dostu Sally'i eleştirmiş ve bir yerde bize üst sınıfın değerlerini, bu değerlerin nasıl korunması ve olması

gerektiğini ve eğer bu koşullara uyulmazsa ne gibi yaptırımlara maruz kalacağını göstermektedir.

Anacak Woolf'un üst-sınıfın birbirlerini eleştirmelerini sağlarken gerçekte ifade etmek istediği şey "idareci sınıfın ruhu[nun]" Clarissa'yı, Peter'ı ve Sally'yi evlendikten sonra ele geçirmiş olduğunu bize göstermektedir (Zwerdling 158). Woolf bu sayede "bağımsız, hazırcevap, duygusal olarak oldukça esnek olan bu genç kadın ve erkeklerin buldukları sınıfın ideolojilerine göre yavaş yavaş nasıl biçimlendirildiklerini" bize göstermeye çalışmıştır (Zwerdling 158). Bu nedenle evlendikten sonra ruhun ölümü ruhun ölümü diye haykıran Clarissa'nın ruhu Zwerdling'e göre ölmemiştir. Sadece bilinçaltında bir yerlere gizlenmiştir. Dolayısıyla, Clarissa kendini 'görünmez', 'bilinmez' ve 'fark edilmez' hissetmektedir. Evlendikten sonraki statüsü ve bunun kendisine yüklediği kimlikten dolayı artık Clarissa değil Mrs. Dalloway veya Mrs. Richard Dalloway olmuştur (Zwerdling 162).

Bu düzenin kurduğu çarkın içerisindeki diğer bir kurban da Doris Kilman'dır. Alman asıllı bir aileden geldiği ve romanda sürekli fakir olduğu vurgulanan Kilman'ın erkek kardeşi savaşta ölmüştür. Richard Dalloway'e göre Kilman çok ezilen bir kadındır ve çeşitli yeteneklerinin yanında "tarihe çok yatkın" (Dalloway 17) bir kafası bulunmaktadır. Ancak daha romanın başından itibaren Kilman Clarissa'nın derin öfkesinin ve gazabının bir kurbanıdır (Ouditt 191). Bu soyutlanmanın asıl nedeni ise Kilman'ın, "bütün Almanların alçak olduğuna inanmış görünmediği için" (Dalloway 124) işinden kovulması ve "kişinin kendinden çok birlikte getirdiği kavramlardan tiksinişmesi"dir (18). Bu yüzden toplum da onu dışlamıştır Clarissa da. Kilman, İngiliz toplumu için tehdit oluşturan bir kadındır. Bir kere oldukça eğitilidir ve çok fakirdir.

Ayrıca “insanların bakmaya iğrendikleri çirkin gövdesiyle” (129) çok çirkin olduğunu kabullenmiştir (Usui 159).

Saçını ne yana tararsa tarasın, alını yumurta gibi dazlak, bembeyaz dururdu. Hiçbir elbise uymazdı bedenine. Nereden alırsa alsın. Bu özellikler, bir kadının karşı cinsten biriyle ilişki kurmasına engeldi. Kimsenin hayatında ilk sırayı tutmamıştı (129).

Bu yüzden toplumdaki kopan ve yabancılaşan Kilman diğer savaş kurbanları (Rezia, Smith) gibi hayatta kalabilmek adına kendini okumaya, yemeye, dine ve Clarissa'nın kızı Elizabeth'e adamıştır. Ve fethedilemeyen tek kale Elizabeth olmuştur. Eğer onu ele geçirirse sanki sahip olduğu tüm bu eksikliklerden, çirkinlikten, yaşlılıktan, ikinci sınıf varlık olmaktan, fakirlikten ve dışlanmaktan kurtulacaktır. Çünkü Elizabeth kendisinde olmayanı, yokluğunu hissettiği her şeyi temsil etmektedir. Güzelliği, gençliği, zenginliği, saflığı ve yaşamı. Ancak kendisi acı içerisinde kıvrılmaktadır. “Dayanılmazdı bu acıya. Elizabeth'i bir yakalayabilse, bir kucaklayabilse, sonuna kadar egemenliği altına aldığı bir anlayabilseydi ölmeden; tek dileği buydu” (Dalloway 132). Elizabeth'i ele geçiremeyince de bütün değerleri yok oluyor, kendisi kaybediyor ama Clarissa kazanıyordu (Zwerdling 163). Bu koşullar altında diyebiliriz ki, bu çekişmede alt sınıf, yani fakirlik, çirkinlik ve bilgi kaybetmekte ama üst sınıf, yani, zenginlik, güzellik ve ideoloji kazanmaktadır. Ve alt sınıf mensubu “madde dışı bir özden yaratılan” Kilman, bir kadın değil bir “ruh” a dönüşmektedir (Dalloway 134).

Son olarak diyebiliriz ki savaş ve sonrasında kaybedenler yalnızca yönetilen ve dışlanan sınıftır ve kadınlardır. Ülkeleri her zaman onlardan fedakarlık beklemektedir. Fedakarlık beklenenler ise ya Septimus gibi geleceği parlak ama fakir gençler, Doris

Kilman gibi yeteneklerini kullanamayan veya üst sınıfa mensup bile olsa kocasının yörüngesinden çıkmayan Clarissa gibi mükemmel ev kadınlarıdır. Savaş bu anlamda en çok alt sınıfı etkilediği gibi üst sınıfı da kendi çerçevesi içerisinde etkileyerek güçler dengesinin bozulmasına, hiç batmayan güneşin batmasına, insanların giderek daha çok ayrımcılık yapmasına ve bu yüzden de yabancılaşmaya yol açmıştır. Toplum tarafından daha çok dışlanan ve tutunacak hiçbir dalı kalmayan bireyler de kendilerine empoze edilen ideolojilere boyun eğmedikleri sürece ya daha çok acı çekmeye devam edeceklerdir ya da yaşamlarını tıpkı “savunduğu hiyerarşik düzenin bir kurbanı” olan Warren Smith gibi sonlandırmayı seçeceklerdir (Lauter 29). O yüzden kitabın başından beri Clarissa ile arasında bir paralellik kurulan Warren Smith, Clarissa'nın yapamadığı şeyi yapmıştır. Clarissa hayatında bir kerecik “Serpentina'ya bir şilin atmış, bir daha hiçbir şey atmamıştır” ama “o genç bütün hayatını kaldırıp atarak” Clarissa'nın temsil ettiği her şeyin ve onu sınırlandıran, kimliğini Richard Dalloway'e dönüştüren tüm baskılardan, intihar ederek kurtulmuştur (Dalloway 183). Böylelikle, ideoloji ile şekillendirilen ruhunu huzura kavuşturmuştur. Ancak bunu anlayan bir tek kişi vardır o da sanki Warren Smith ile arasında görünmez bir bağ kurulan Clarissa Dalloway'dir.

3.3 Görünmez Kahramanlar

Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra sadece İngiltere değil, tüm dünya büyük bir değişimin eşiğine gelmiştir. Alt sınıf ve üst sınıf arasındaki güç dengeleri değişmiş, savaş sonrası gerçeklerle yüzleşmek zorunda kalan insanlar büyük bir bunalımın ve çalkantının ortasında kendilerini buluvermişlerdir. Asıl karmaşa da savaş bittikten sonra başlamaktadır çünkü, Durkheim'ın da ifade ettiği gibi, savaş zamanında ve / veya bunalımların yaşandığı sırada intihar en alt seviyededir. Bunun nedeni ise kolektif bir bilincin oluşmasıdır. Ancak bu oran savaş ve bunun gibi bunalımların gerçekleşmesinden hemen sonra artışa geçmektedir. Sadece ekonomik iyileşme değil aynı zamanda toplumun refahının arttığı dönemlerde de intihar sayısında yine artış gözlemlenmektedir. Bunun nedeni ise Durkheim'e göre, yaşanan kötü veya iyi olaylar değil aksine, olaylar yaşandıktan sonra bireylerin yeni düzene ayak uyduramamalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca yoksulluk, zenginlik, boşanma gibi sebepler tek başına bireyi bunalıma sokan ve intihara götüren nedenler değildir. Asıl neden, bu olayların insanın üzerinde toplumun baskısıyla bireyi yalnızlaştırması, yalnızlaşan kişinin toplumdan koparak yabancılaşması ve bunun sonucunda da intiharı tüm bu baskılardan kurtulacağı bir çıkış yolu olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.

Mrs. Dalloway'de yabancılaşan ve üst sınıf tarafından toplumun dışına itilen Doris Kilman, Lucrezia Smith, Lucie (Ellie) Henderson haricinde intiharı gerçekleştiren ve savaş sonrası sendromu yüzünden intihar girişiminde bulunan bir karakter vardır; Septimus Warren Smith. Çünkü Smith'den toplum, kahraman olmasını beklemekte fakat bu beklentide onun üzerinde oldukça yıpratıcı bir baskı yaratmaktadır. Sonuç olarak, bu baskıya dayanamayan Smith intihar etme yolunu seçer.

Septimus daha önce de belirttiğimiz gibi savaşa gönüllü ilk gidenler arasındadır. Ancak, kendini savaştan önce yetiştirmeye çalışan, babacan patronu Mr. Brewer'e göre "on onbeş yıla kalmaz bir şeyler olabilecek" (Dalloway 87) kapasiteye sahip bir gençtir. Fakat savaştan sonraki Warren Smith bir daha asla eskisi gibi olamayacaktır. Çünkü Septimus savaşta ölmeyerek ve bir kahraman olmayarak bunun acısını çekmektedir ve kendisine kültürle pompalanan her şey öyle bir üzerine çullanmıştır ki buna artık dayanamayarak intiharı seçmiştir (Ouditt 192). Septimus evden kız kardeşiyle kaçarak Londra'ya yerleşmiştir ve orada sanat dersleri almaya başlamıştır ve öğretmeni Bayan Poole da aşık olur. Ancak savaştan sonra hayatından romantik her şeyi çıkararak bir 'erkek' olmuştur (Ouditt 193). Ama "bir şey eksikti[r], duygusuzlaşmıştı[r]" (Dalloway 97). Savaş ona öyle acılar yaşatmıştır ki kendisine ait olan her şey yok olmuştur. Savaş öncesinde şiir okuyan, yazar, Londra'ya hayran, dostluğu sonuna kadar yaşayan, nazik Septimus'un tüm romantizmi savaşta en yakın arkadaşı Evans'ın ölmesiyle beraber yok olmuştur (Ouditt 193). Çünkü "en yakın arkadaşı ölmüş ama son kurşun onu ıskalamıştır ve kayıtsızlıkla olan biteni seyretmektedir Septimus" (Levenback 60). Kendisi savaşta fiziksel bir yara almamıştır ama ruhu yaralanmıştır. "Avrupa savaşında büyük yararlılık göstermişti[r]. Unutmuştu[r]. Ama savaşta yenilmişti[r] aslında" (Dalloway 97). Bununla beraber fiziksel bir yara almayan Septimus'un ülkesine olan hizmeti görünmemektedir. Çünkü o zamanın kayıtlarına göre Asker Emeklisi olabilmek için "hareket etmesini engelleyecek derecede ve iyileşemez durumda olan fiziksel bir kusurunun doktor tarafından resmi onaylı bir raporu gerekmektedir" (Levenback 60). Kısacası Warren Smith gibi bomba şoku yaşayan birisinin hastalığı fiziksel olarak açıkça görülmediği için bir kahraman sayılmamaktadır. Çünkü kahraman sayılabilmek için ya ölmüş olmak ya da sakat kalmış olmak gereklidir. "Eğer

askerden dönen kişi ölmemiş ise, devlet ona cüzi miktarda bir para yardımı yapmakta ve onu tüm görevlerinden uzaklaştırmaktadır” (Levenback 60). Eski işvereni Mr. Brewer bu yaklaşımın onu ne hale soktuğunu bilerek Warren’ı teselli etmeye çalışırken cümlelerini bile tamamlayamaz: “[S]en kendine düşeni yaptın, şimdi sıra $\bar{}$ diye söze başlamıştı Bay Brewer, arkasını getirememişti” (Dalloway 90). Böylece sadece ölüm, ulus adına ölüm savaşan kişiyi görünebilir hale getirir ve bu sayede kahraman nişanı olarak ailesine onurlu bir isim bırakabilir (Levenback 60). Ama öldükten sonra kendisinin bundan ne yazık ki haberi olmayacaktır ve bu yüzden, savaş sonrasında hem ülke maliyesine yük olmaması açısından hem düzeni sağladığı ve gücü korumaya yardım ettiği için Levenback’e göre “en iyi asker ölü askerdir” (61).

Septimus savaştan yara alarak dönmemiş ama en yakın arkadaşının kaybı karşısında hiçbir tepki göstermemesi nedeniyle kendini suçlu hissetmektedir (60). Bu suçluluk hissini birinci nedeni, bir kere fiziksel bir yarasının olmamasından dolayı bir unvanın olmayışı ikincisi ise, savaşın onu bir erkek yapıp tüm duygularını yitirmesinden dolayıdır. Levenback’ın Freud’dan aktardığına göre “erkekleşmenin” nedeni ölüm korkusunun üstesinden gelebilmek içindir. Ölüm, savaş esnasında yok sayılmakta veya bir görev olarak algılanmakta ve bu yüzden üzerinde durulmayan ve inkar edilen bir durum haline dönüşmektedir. Ancak savaş bittikten sonra da Septimus gibi savaştan galip çıkanların bu erkeksi tutumlarını korumaları beklendiği için (çünkü erkeklik duyguların ölümüdür), Septimus eski kimliği ve yeni kimliği arasında ikileme düşerek bunalıma girer (61-62). Bu ideolojiyle şekillenen Septimus acı çekmemek için kendisini tamamen hissizleştirmiştir hatta kendini kapıp koyvermediği için bir de kendi kendini tebrik eder.

Evans'la ocak başında oynayan köpek yavruları gibiydiler. . . .
 [B]irbirlerinden ayrılmazlardı, mutlaka paylaşacaklar, kavga edecekler,
 tartışacaklardı. . . . Bırakışından hemen önce İtalya'da öldüğünde,
 Septimus kendini koyvermedi, dostluklarının sona erdiğine akıl erdirememiş,
 serin kanlı düşünemediği için kutlamıştı kendini. Demek savaşın eğitici bir
 yanı vardı. Müthiş bir şeydi bu. (Dalloway 88)

Fakat bu öğrendikleri yanında, gerçek romantik kimliği ve yapılması gerekenler
 arasında kalınca kendine tıpkı Clarissa gibi bir koza örnek ister ve bu yüzden de hem
 gerçeklerden hem de acıdan kaçmak adına hiç sevmediği ve aşık olmadığı bir kadınla,
 Lucrezia ile, evlenir. Sonuç olarak Usui'nin de belirttiği üzere Lucrezia'ya Florence
 Nightingale imajını yükleyerek acılarını dindirmeye çalışır (156). Bununla beraber,
 evcil bir hayata sahip olmakla, bu hayatın içerisinde kendisini daha da güvende
 hissetmektedir.

Gülüşen kızların, dikilen şapkaların koruyucu bir yanı vardı; güven içindeydi
 burada, burası sığınağıydı. Ama bütün gece kalamazdı ya. Bazen sabah
 karanlığında yataktan fırlardı. Yatak çöküyordu, düşüyordu. Ah şu
 makaslardan, lamba ışığından, astarlık bezlerden hiç ayrılmasa! (Dalloway
 89)

Ancak savaştan sonra güzel dediği her şey tat alma duygusu bile, sevgi,
 bütünlük tamamen yok olup yerini suçluk duygusuna bırakmıştır. Freud'a göre bunun
 nedeni, "çarpışma anındaki gerilimden dolayı, ilkel içgüdüler, özellikle aşk ve nefret
 gibi zıt duygular, gerilim sona erdikten sonra su yüzüne çıkarak kişinin suçluluk
 duymasına neden olmaktadır" (Levenback 62). Bu yüzden Septimus kaldıramadığı bu
 suçluluk duygusu yüzünden cezalandırılmayı hak ettiğini düşünmektedir.

[Y]alnız insan yaradılışı bir günahından ötürü ölüm cezası vermişti kendisine duygularını yitirdiği için. Evans öldürüldüğünde aldırmamıştı, en büyük suçu buydu işte; yalnız öbür suçlar da başlarını kaldırıyor, sabahın erken saatlerinde yatağın demirleri arasından parmaklarını sallıyor, alay ediyor, gülüyorlardı . . . sevmediği halde nasıl evlenebilmişti Lucrezia'yla; düpedüz yalan söylemişti; kandırmıştı; Miss Isabel Poole'un onurunu kırmıştı. Böylesine adi bir yaratığın insan yaradılışının vereceği en büyük ceza ölümdü. (Dalloway 93)

Suçluluk duygusundan kurtulamayan Smith'in tek çıkar yolu kendisinin hak ettiğini düşündüğü ölümdür. Çünkü savaştan önce alt-sınıftandır, bir hiçtir. Savaş sırasında ise savaşta yararlılık gösteren ama en yakın dostu öldüğü halde hiçbir şey hissetmediği için duygusuz bir makine, savaştan sonra fiziksel bir yarası olmadığı için bir kahraman bile değildir. Herkese, değer verdiği her şeye bir anlamda ihanet etmiştir ve ihanetinin bedeli ölümdür.

Ancak Dr. Holmes'a göre hiçbir şeyi yoktur. "aslında önemli bir şeyi yoktu, biraz keyifsizdi, o kadar" (Dalloway 27). Keyifsizliğinin tek çaresi ise Holmes'a göre yine "kocasının iç dünyası dışındaki şeylerle ilgilenmesi[dir]" (Dalloway 27). Çünkü savaş sonrası bomba şoku yaşayanlar veya delirenler daha önce de belirttiğimiz gibi toplumsal düzeni tehdit eden kişilerdi. Bu yüzden düzenin sağlanması için bu kişilere, Dr. Holmes'un yaptığı gibi sosyal hayata katılma adına çaba harcanması gerektiği öğütlenmeliydi. Böylece, bu kişiler sosyal hayata kazandırılabilirlerdi. Ya da Dr. Bradshaw'un yaptığı gibi bu kişiler herkesten uzak bir yerde hastaneye kapatılarak toplumun huzuru sağlanabilecekti. Çünkü savaş sonrasındaki dünya ihanet edenlere ve ölmeyi bile beceremeyen erkeklere göre bir yer değildi (Zwerdling 152). Ancak ikinci

bölümde Alvarez'in de bahsettiği üzere, o zamanın İngilteresi'nde intihar yasaktı ve eğer intihar girişiminde bulunur ama başarısız olursanız, deli damgası yemeyi de hesaba katmanız gerekmekteydi. Bu yüzden sürekli intihar etmekten bahseden ve toplumun huzuruna çomak sokan Warren Smith bir an önce kontrol altına alınması gereken birisiydi (Levenback 67). Bu da ancak Dr.Holmes ve Dr. Bradshaw gibi düzenin temsilcileri ve koruyucuları tarafından yapılabilirdi. Denilebilir ki toplumun sağlığından sorumlu kontrol mekanizmaları onlardı ve bunu "kutsal ölçüye" göre yapmaktaydılar (Dalloway 101).

Sir William hastanelere koşarak, alabalık yakalayarak Harley sokağında oturan . . . uğruna kurbanlar adadığı Tanrıça Ölçü'ye taparken, yalnız benliğini rahata kavuşturmakla kalmıyor, İngiltere'yi de rahata kavuşturuyordu; ülkenin delilerini kapatıyor, doğumu yasaklıyor, umutsuzluğu cezalandırıyor, hastaların kendi kişisel görüşlerini sürdürmelerine olanak vermiyordu ta ki onlar da erkekseler kendisinin, kadınsalar Lady Bradshaw'un ölçme yetisini benimsesinler. (Dalloway 101)

Savaş sonrasında geliştirilen bu yaklaşım, bir bakıma, gücü elinde bulunduran hakim sınıfın alt sınıfı kontrol etmesi ve bu sayede de kendini güvençe altına almasıdır şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Althusser'in de bahsettiği gibi Devletin İdeolojik Aygıtları dediğimiz kurumlar ve onların bünyesindeki kişiler tarafından Septimus'u kendi yollarına göre kapatmaya çalışmak tamamıyla "yola getirmek, dine döndürmek" bundan öte "göz boyamak ve zor kullanmaktır" (101). Woolf'un özellikle doktorlar hakkında bu tarzdaki yaklaşımının sebebi Zwerdling'in de bahsettiği üzere kendisinin intihar denemelerinden sonra geçirdiği tedavilerin sonucudur. Ayrıca bu bağlamda Woolf "bu tarzdaki bir iyileştirme yönteminin toplumun sosyal yapısındaki hastalıktan

kaynaklandığını ileri sürmektedir” (153). İyileştirme sadece hastalıklarda değil, Woolf’un da vurguladığı üzere toplumun sosyal yapısında bulunan özellikle alt sınıf için gerçekleştirilmektedir.

[İ]şçi sınıfı için bu Tanrıça karşılına, “beyazlara bürünmüş, başı önünde, kardeşlik sevgisi kılığında geçer fabrikalardan ve millet meclislerinden, yardım elini uzatır ama aslında baskı peşindedir. . . . saygıdeğer bir ad edinmiştir; sevgi, ödev, özveri gibi. (Dalloway 101)

D.İ.A’lar böylece, sadece Septimus’u değil ona uymayan, sıra dışı olan herkesi yola getirmeye çalışmaktadır diyebiliriz. Buna Lucrezia, Clarissa, Doris Kilman, Peter Walsh, Sally Seton gibi hem alt hem de üst sınıfa mensup herkes dahildir. Ama bu terbiye ölçüleri içerisinde herkes eşittir ancak bazıları zengin oldukları ve erkek oldukları için daha eşittir demek yerinde bir ifade olacaktır. Doris Kilman fakirdir ve onu yola getirmeye çalışan bir üst sınıf mensubu Clarissa’dır. Clarissa üst sınıftandır ama bu ona istediği her şeyi yapma hakkı tanımamaktadır çünkü kadındır ve evlendikten sonra kocasının istek ve arzularını ‘görev çerçevesi’ içerisinde yerine getirmeye çalışan ve bu yüzden de zamanında tutkuyu, arzuyu, macerayı bırakarak mükemmel eş, anne ve ev sahibesi rolünü oynamaktadır. Öte yandan bir yerde istikrarsızlığı sembolize eden Peter ve Sally’dan kendini soyutlayarak, Richard’ın bir uydusu olmuştur. Tıpkı Lucrezia’nın Septimus’un uydusu olduğu gibi. Septimus ise savaştan önce bir memurdur ve sonra asker olur. Önce müdürünün himayesi altındadır sonra da ülkesi adına her şeyini feda etmeye göze aldığı savaşta üstü ve arkadaşı olan Evans’ın kanatları altındadır. O ölünce de Lucrezia’nın kanatlarının altına sığınmaya çalışır. Fakat artık bir erkektir ve kendisinden beklenen rolleri yerine getiremediği için en son tutunduğu dala, arkadaşı Evans’a geri döner ve onunla konuşmaya başlar ancak

bu gerçek dünyanın tüm değerlerine aykırıdır ve bu yüzden Ölçü'nün ve kutsal düzenin temsilcileri "burun delikleri kıpkırmızı canavar"[lar]" (146) tarafından koruma altına alınır çünkü "yasama ve cezalandırma yetkisi onların elindedir" (147).

Ancak savaş sonrasında yaşadığı bunalıma bağlı olarak Septimus delirmemiş ve bu yüzden intihar etmemiştir. İntihar etmesinin sebebi kendi güçsüzlüğünün farkına vararak savaş sonrasındaki yaşama ayak uyduramamasından kaynaklanmaktadır (Levenback 78). Bu da bizi daha önce ele aldığımız Durkheim'in kuralsızlık intiharı teorisine götürür. Levenback'e göre eğer Septimus savaştan önce intihar etmiş olsaydı bunun nedeni evden ayrılmasına neden olan romantik ruhunun Londra'da yeterli derecede arzu ve isteklerini tatmin edememiş olmasından dolayı olacaktı (70). Aşık olduğu öğretmenine açılmaması, yazılarının basılmaması ve beğenilip bir yazar olarak toplumda değer verilen saygın bir kişi olamaması halinde, intiharı bencil intihara girecekti (71). Ama eğer savaş sırasında intihar etmiş olsaydı ki, tamamen bunun için oraya gönderilmişti, bu da elcil intihar türüne girecekti (71). Çünkü ikinci bölümde de belirttiğimiz gibi kendinden daha değerli bir kavram/olgu adına, ülkesi ve onu temsil eden her şey için oraya ölmeye ve bu sayede kahraman olmaya gitmektedir. Ancak Septimus "bir kahraman değildi[r]" (71) çünkü ölmemiştir -ölememiştir. Kısacası Septimus daha çok elitlerin gerçekleştirdiği, tatminsizlikten ve umutsuzluktan, aşırı hassasiyetten kaynaklanan bir nedenle bencil intiharı gerçekleştirecek fırsatı bulamamış ve bunun için elcil intiharı seçerek en azından bir kahraman olmayı hayal ederek savaşa katılmıştır. Fakat bunu da beceremeyip en sonunda tamamen düzenle, toplumla, doğayla ve kendisiyle olan tüm bağları savaş sonrasında koparmış ve giderek topluma yabancılaşmış ve uyumsuz bir kişi haline gelerek ayak uyduramadığı bu toplumda kendisine tek çıkar yol olarak intiharı seçmiştir (70). Savaş sonrasında yabancılaşma ve

toplum düzenine ayak uyduramamasından dolayı intihar ettiği için intiharı, tamamen kuralsızlık intiharı dediğimiz türe girmektedir demek yerinde bir tespit olacaktır. Bu bağlamda Levenback Woolf'un da kendisine katılacağını düşünerek "intiharı modern çağın bir krizi" olarak değerlendirmektedir (71). Savaş ve bu krizin ardından Peter Walsh Septimus'un intiharından sonra olayı "uygarlığın zaferlerinden biri" olarak değerlendirip aslında bize Woolf'un "çağın krizi"ni yani, savaş ve onun insanların üzerlerinde bıraktığı olumsuz etkileri, ne kadar iyi ifade ettiğini göstermiştir diyebiliriz (Dalloway 150).

Virginia Woolf eser boyunca Clarissa Dalloway ve Septimus arasında, birbirleriyle hiç karşılaşmamalarına karşın, sürekli bir bağ kurmuş ve ikisini de neredeyse özdeşleştirmiştir. Zwelling'e göre "Septimus Clarissa'nın bilinçaltıdır" (163). Septimus savaştan zarar görmüştür, Clarissa'nın ise geçmiş yaşı, bulunduğu sınıf ve cinsiyeti yüzünden kişiliği zedelenmiştir. Her ikisi de bundan kurtulmaya çalışmaktadırlar (Ouditt 197). Clarissa vereceği parti için çiçek almaya gittiğinde Septimus da aynı cadde üzerindedir ve trafiği alt-üst eden Kraliyet arabasının geçişine her ikisi de tanık olurlar. Ayrıca, Big Ben'in sürekli çalan saati aynı anda her ikisi tarafından da duyulmaktadır. Bununla beraber Clarissa'nın eski sevgilisi Peter'in Smith'i Regent Park'ta görmesi, aynı zamanda Septimus'u hastaneye yatırmaya çalışan doktor Sir William'ın Clarissa'nın partisine davetli olması, partiye Warren'ın intiharından dolayı geç gelmesi, Clarissa'nın bunu duyduğu zaman sanki kendisi o intihar anını yaşıyormuşçasına zihninde canlandırarak olayla ve kişiyle kendini özdeşleştirmesi ve hemen ardından hayatta kendisinin yapamadığı şeyler adına duyduğu suçluluk duygusunu Warren Smith'in de neredeyse aynı nedenlerden dolayı hissetmesi, bu yüzden de adapte olamadığı savaş sonrası toplum düzeninin kendisine uyguladığı

baskıyla intiharı seçmesi ve ayrıca Clarissa'nın da buna gıpta ederek intiharı "mutluluğun en büyüğü" olarak görmesi kesinlikle rastlantısal ve Woolf tarafından bilinçsizce romana yerleştirilen olaylar dizisi değildir (Dalloway 183).

Son olarak diyebiliriz ki, Septimus ve Clarissa iki uç dünyanın bir vücutta birleşmesi ve bütünleşmesi gibidir. Woolf'un da tam olarak yapmak istediği, toplumun iki farklı kesimine ait insanları, birbirleriyle hiç karşılaşmasalar bile, intihar gibi geriye dönüşü olmayan ortak bir noktada buluşturup "yaşamı ve ölümü, sağlığı ve çılgınlığı; toplum düzenini işler halinde, en yoğun biçimde eleştirerek" toplumun baskısının insan ruhu üzerinde nelere yol açabileceğini gözler önüne sermektir (Dalloway 194).

IV. Ölmeye Yatmak: Cumhuriyet'in Dar Kapısı

4.1 Cumhuriyet Dönemindeki Toplumsal Dönüşümün Bireylere Etkisi

“İnsanını, toplumunu kavramaya çalışmayan, ister yazınsal açıdan olsun, ister kuramsal ve içerik açısından; bilgileri, sezgileri yaşamdan geçirip orada denek taşına vurmayan romandan ne ot olur, ne ocak” demektedir 1929 Nallıhan doğumlu yazar Adalet Ağaoğlu bir söyleşisinde (Andaç 11). Bu yüzden temeline insanı yerleştirdiği ve bireylerin toplumsal yaşamla olan mücadelesini tarihsel sorunlarla beraber örtüştürerek anlattığı ilk romanı *Ölmeye Yatmak*'da “bireyin sorunsallarını öne çıkarmakla birlikte; onun bu varoluşunun toplumdaki yerini, dünden bugüne yaşanan tarihsel/toplumsal sürecini panoramik görünümüyle iç içe vermeye çalışmaktadır” (76).

Ölmeye Yatmak aslında bir saat yirmi dakikanın romanıdır (66). Ama bu bir saatten biraz fazla zaman içerisinde romanın baş kahramanı Aysel'in yaklaşık kırk yıllık geçmişi dört farklı teknik kullanılarak okuyucuya aktarılmaktadır. Yer yer bilinç akışına, mektuplaşmalara, tarihi olayların aktarıldığı yerlerde haberlerden alınan kesitlere ve rüyalarla zamanı dört ayrı bölüme ayırarak bunları kendi içlerinde tarihsel bir devinim ve gelişimle anlatan Ağaoğlu, bir bütünlük yakalamaya çalışmaktadır. Bu da bizi kendisinin de ifade ettiği üzere “kronolojik anlatı[nın]” sona erdiği “anın arkeolojik kazı” gibi deşildiği, “fiilin bütün zaman çekimleri[nin]” kullanıldığı bir üsluba doğru götürmektedir (66). Böylece, Ağaoğlu romanının “kendisiyle hesaplaşırken kahramanın da kendisiyle hesaplaşmasını” sağlayarak kitabında yazdığı dönemi, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'lerin ortalarına kadar olan zamanı, hem

farklı anlatım şekilleri kullanarak hem de yeni bir dönemin bunalımlarını “ameliyat masasına” yatırarak geçmişin ve şimdinin sorgulanmasını sağlayıp Türk Tarihi'nin toplumsal sorunlarının dokunulmayan ve ifade edilmekten çok uzun zaman kaçınılmış yönlerine Dar Zamanlar serisinin (*Bir Düğün Gecesi-2, Hayır-3*) ilk kitabı olan *Ölmeye Yatmak* ile ayna tutmaya çalışmıştır (65).

Romanın baş kahramanı Aysel Ankara'nın pek de bilinmeyen bir semtinde üstü başı berbat ve de çok bitkin olduğu halde bir otele yerleşerek orada kendini ölmeye yatırır. Ama soyunup yatağa girdiği andan itibaren bunun mücadelesini vermek zorunda kalacağını “ölüm[le de] savaşmak gerek[tiğini]” anlar (*Ölmeye Yatmak 7*).

Bu mücadelenin çıkış noktası çocukluğuna ve geçmişinde yaşadığı baskı yıllarına dayanmaktadır. O kadar süre kendini baskı altında tutmuş ve yeni Cumhuriyet'in gerektirdiği rolleri kendisiyle o kadar özdeşleştirmiştir ki, o küçük kasabada kendisine benimsetilen “Cumhuriyet Kızı” imajı yıllar sonra asla yapmaması gereken bir davranışı, patlama şeklinde gerçekleştirmesine neden olarak hayatının tüm dengelerini alt üst etmiştir. Ancak ondan sonra hep ileriye bakan Aysel birden kendini geçmişi ile hesaplaşma içerisinde bulur. Bu hesaplaşmanın en büyük nedeni ise geçmiş öğretilerden edindiği veya edinmek zorunda kaldığı davranış biçimleridir. Bu davranış biçimlerinin şekillenmesi ise ilkokul yıllarına kadar dayanır ve ülkenin Birinci Dünya Savaşından sonra geçirdiği bunalım ve çalkantılarla kendini İkinci Dünya Savaşı içerisinde yoğrulmuş bir halde bulur.

Kendisi ile yüzleşmesine ve kendisini sorgulamasına neden olacak derinden etkileyici olaylar dizgesi, Cumhuriyet'in henüz kurulduğu ve altı yüz küsur senelik otoriter bir imparatorluk rejiminin son bulduğu, daha adını bile söylemeye alışamayan bir demokrasi çağının içerisinde geçmektedir. Yazarın ilk kitabı olan *Ölmeye Yatmak*

kendisinin de ifade ettiği üzere kendi geçmişiyle paralel gitmektedir (Andaç 65). İçine doğduğu toplum Türkiye, çok zor bir mücadeleden geçerek büyük kayıplarla Birinci Dünya Savaşın'dan henüz yeni çıkmıştır. Verilen mücadeleler sayesinde M. Kemal Atatürk'un de önderliğinde Türkiye Cumhuriyet'i kurulmuştur. Ancak Cumhuriyet altı asırlık bir imparatorluk geleneğinden sonra Türk halkı için çok çok yeni bir kavramdır ve daha önce hiç tecrübe edilmemiş bir yönetim şeklidir. Bu yüzden demokratik bir seçimle başa geçen Mustafa Kemal her alanda oldukça hızlı bir yapılanma sürecine gidilmesi gerektiğine inanmakta ve bunu da mümkün olduğu kadar çabuk gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bu hızlı değişim içersinde elinde çok büyük bir otokratik güce sahip olan Mustafa Kemal bu değişimi demokratik yollardan yapmayı her zaman tercih etmiştir.

Kemalist devlet su götürmez şekilde otoriter ve totaliter olmasına karşın, her istediğini yapacak gteki bir liderin varlığından, kendi meşrutiyetine sahip yol gösterici bir siyasal ilke, 'bir lider ilkesi' türetilmemiştir. Parlamentosu ve seçimleri olan demokratik bir sistem görüntüsü titizlikte sürdürüldü. . . . askeri söylem ve yayılmacı propaganda ve politikaların yokluğu Türk liderlerinin ihtiyatlı, savunmacı ve gerçekçi politikaları olarak tarihe geçti. (Zürcher 271)

Yeni oluşum içerisinde ortaya çıkan Cumhuriyet ve demokrasi aslında yeni olan her şeyin iinin doldurulmasını gerektiriyordu. Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilk çocuklarına ve onları yetiştiren kesime büyük görevler düşmekteydi ve bu yüzden her şeyiyle yeni, aydınlık ve "gl bahçesinde bir gl" (*lmeye Yatmak* 129) olma hayali romandaki her kademededen çocuğun idealiydi. İlkokul ğretmeni Dündar Bey'in kasaba okulunda gerçekleştirilecek oyunun açılış konuşmasında meslekleri oynayacak

çocukları anlattığı ve neden mesleklerin üzerinde özellikle durulduğu ise bu idealizmi oldukça iyi ifade eden bir örnektir. “Atamızın çizdiği yolda şerefli vatanımıza yararlı birer insan olmak için mesleklerini buna göre seçsinler; buna göre yılmadan, usanmadan bu güzel, bu eşsiz vatan için çalışsınlar. Gerekirse bu uğurda ölsünler...” (*Ölmeye Yatmak* 20).

Ancak esas sorun bu ideallerin ve kavramların neye göre ve nasıl doldurulacağını henüz kimsenin bilmemesidir. Fakat bu da reformlarla gerçekleştirilecektir.

Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra yeni Cumhuriyet’in temellerini dayandırması gerektiği reformlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu reformlardan başlıcaları laiklik ve ulusçuluktur. Zürcher’e göre laiklik hamlesi üç ana temele dayanmaktadır.

Bunlardan ilki, devleti, eğitimi ve hukuku laikleştirmek, yani, *ulemaya*, kurumlaşmış İslam’ın geleneksel kalelerine saldırmak. İkincisi, dinsel simgelerin üzerine gitmek ve bunların yerine Avrupa uygarlığının simgelerini koymaktır. Üçüncüsü, toplumsal yaşamı laikleştirmek ve gerektiğinde popüler İslam’ın üstüne gitmektir. (271-272)

Mustafa Kemal ve hükümeti tarafından gerçekleştirilen laikleşme reformu ilk değildir. Yaklaşık bir yüzyıl önce Sultan Mahmut tarafından başlatılan laikleşme hareketi, İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi sırasında şekillenmeye başlayan bir sürecin bir devamı niteliğindedir. Temellendirildiği yıllardan sonra ise kendini 1922-1924 yıllarında saltanat ve halifeliğin kaldırılması, Cumhuriyetin ve yeni anayasanın ilanı ile göstermiş ve “İslami Türkiye’nin devlet dini yapan hükmün 1928’de anayasadan çıkarılması” ile bu hareket tamamen resmîyet kazanmıştır (272). Devletin resmi bir dini olamayacağı hükmünün anayasadan çıkartılmasıyla gerçekleştirilen en

yapısalcı girişim, Tevhid'i Tedrisat kanunu ile medreselerin kapatılması ve bunların yerini imam hatip okulları ile İstanbul'da İlahiyat Fakültesi'nin almasıyla olmuştur. Ayrıca 1924 yılında din ve devlet işlerinin ayrılmasına neden olacak Şeyhülislamlık makamının kaldırılması ve bu kurumun yerine Diyanet İşleri'nin kurulması ile aslında dinin devlet üzerindeki, Osmanlı'daki gibi, yetkileri ve denetimi kalkmış bunun yerine devletin din üzerindeki denetimi geçerek laikleşme sürecinin son noktası konulmuştur (272).

Laikleşme sürecinde atılan diğer bir önemli adım ise kılık kıyafet reformudur. İlk olarak Batıların her zaman bizim bir sembolümüz olarak gördükleri fes kaldırılmış ve din adamları sadece kendi görev yerlerinde dini kıyafetlerini giyebilmekle sınırlandırılmışlardır. Bunun öteki ucu olan kadınların peçesi ise resmi olarak yasaklanmamasına karşın özellikle de teşvik edilmemiş ve de aksine daha uygar ve rahat kıyafetler özendirilmeye çalışılmıştır (Zürcher 273). Ancak Cumhuriyet öncesi İslami usullere göre giyinmeye alışmış olan halk, şehre Aysel'ler gibi göç ettiklerinde ne köydeki gibi kapanarak gezerler ne de şehirdekiler gibi modern bir görünümde dolaşırlar. Bu yüzden bütün arkadaşları Aysel'in her iki yanından örülü ve köylülüğün sembolü sayılan saçlarıyla alay etmektedirler ama evdeki muhafazakar yaklaşımlar ne yazık ki Aysel'in arkadaşları gibi moda uygun bir biçimde giyinmesine ve görünmesine izin vermez. "Saçlarımı Garpli bir kız gibi kestirmem, alagarson yaptırmamı istiyor ama babam bunu duymak bile istemez" (*Ölmeye Yatmak* 97). Ancak saçını bile kestiremeyen Aysel'in Türkiye'sinde daha o zamanlarda kadına oy hakkı tanınmıştır (1930). Ayrıca meslek kadınları, kadın pilotlar, opera sanatçıları ve güzellik kraliçeleri gibi ve hayli farklı örnekler toplum hayatında yerini almaya başlamıştır (Zürcher 273).

Diyebiliriz ki, reformların kağıt üzerinde gerçekleştirilmesi, bunların gündelik hayatta da uygulamalarını hemen göstereceği anlamına gelmemektedir. Yenileşme hareketlerinin belki de en zor kısmı budur.

Bununla beraber yapılan yeniliklerin içerisinde bir diğer önemli ve yaygın olanı ise 1928'de kabul edilen harf devrimidir. Türkçe'nin konuşulan dilin seslerine göre üretilen bu alfabe oldukça hızlı ve yaygın bir şekilde ve seferberlik halinde yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Bunun ilk nedeni "resmi emir yoluyla devrim" in mümkün olabileceğinin bir göstergesi olmasıdır. İkincisi ise dildeki anlaşma sayesinde bir çok kavram sorunu ortadan kalkacak ve iletişim daha sağlıklı ve kolay hale gelerek ideolojilerin aktarılması sağlanabilecekti" ve böylece Atatürk'ün önem verdiği bir diğer ilke olan Ulusçuluk, daha da yaygınlaştırılmış olacaktı (275).

Ulusçuluk ilkesi o zamanlarda yeni kurulan Türk Tarih Kurumunun yaptığı araştırmalara: Türklük tezine temelini dayandırmaktaydı. Buna göre:

Türkler'in aslen Orta Asya'da yaşamış olduklarını ama kuraklık ve kıtlık yüzünden Çin, Avrupa ve Yakınoğu gibi başka bölgelere göç etmek zorunda kalmış oldukları kabul ediliyordu. Böylelikle Türkler dünyanın yüksek uygarlıklarını yaratmışlardı. Yakınoğu'daki Sümerler ve Hititler aslında ilk Türklerdi. (1930'larda kurulmuş olan ilk büyük devlet bankasına Sümerbank ve Etibank adlarının verilmiş olması bir tesadüf değildir). Atilla ve Cengiz Han, uygarlaştırma misyonunun icracıları olarak tanımlanmıştı. Bu kuram Türklere kendi geçmişleri ve kendi ulusal kimlikleri için yakın geçmişten yani Osmanlı döneminden bağımsız bir övünç duygusu vermeyi amaçlıyordu. (Zürher 277-278)

Ulusçuluk ilkesinin yansımalarını romanda genç olan tüm karakterlerde görmemiz mümkündür. Hemen hemen tüm karakterler bundan etkilenmiş ve bu ilkeyi farklı boyutlarda ve anlamlarda yorumlamışlardır. Aysel, Ali ve Aydın “muasır medeniyetler seviyesine”, “Türk, öğün, çalış” gibi sloganlarla ulaşabileceklerini düşünürlerken kendi kimliğini babasının yokluğunda ispatlamaya çalışan yeni yetme Aysel’in ağabeyi İlhan kimliğini, Ülkücülüğün aşırı bir ucu olan Turancılık ile ifade etmeye çalışmaktadır. Bu ilkenin en ateşli temsilcisi de odur. Onlar daha köyde iken İlhan Balıkesir’de yatılı bir okulda okumaktadır ve ailesi Ankara’ya taşınınca İlhan lisede bu ülkünün çokça savunulduğu ve aşırı uçlara vardırıldığı fraksiyonların içine girer. Bir gün tesadüf eseri memleketlisi Ali’yi Ankara sokaklarında görünce onu dükkanına davet eder ve feyz aldığı Fethi abisinin yanında nutuklar atmaya başlar. Ona göre “dans edenler birer ahlaksız[dır] ve Türklüklerini tamamen unut[muşlardır]” (*Ölmeye Yatmak* 137). Ayrıca da Ali ses etmedikçe daha da çoşar ve,

Bu memlekete sahip çıkmalıyız aslanım. Ahlak bozuldu. Yahudilerle Ermeniler yükü tuttu. Aşkale’ymiş! Aşkale’ye kimler gidiyor aslında? Ha? Türk oğlu Türkler. Yahudilerse Adalarda, Modalarda keyfinde. Baştakiler bütün onlarla ortak. Al gülüm ver gülüm. . . . Ama bunların niyeti Türklüğün kökünü kazımak zaten. . . . Arkan yok mu gavur evladısın.

(*Ölmeye Yatmak* 143)

Aslında daha saldırısı tam olarak bitmemiştir. Bu tutumunu daha örtük bir şekilde üniversite yıllarında Hukuk Fakültesin’de de gizli gizli devam ettirir. Romandaki tarihi olaylar o günkü olaylarla paralel gitmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın hemen hemen ortalarıdır. O günlerde Türk Dış siyaseti daha çok Ruslarla olan birliğe ve 1935’de imzalanan Dostluk Anlaşmasına dayanmaktadır (Zürcher 293).

Ancak Türkiye'nin Batılı ülkelerle olan ilişkileri de oldukça ilerlemiştir ve hem doğu hem de Batı ile yakınlık kuran ve birbiri ile savaşan bu milletler arasındaki ilişki halkın üzerinde de çeşitli fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Kimisi Sovyetler gibi eski dostumuzu desteklerken kimisi de "Avrupa haritasını yeniden çizmek isteyen Nazi Almanyası ve Faşist İtalya gibi" ülkeleri destekleyerek insanların kafalarının karışmasına sebep olan derin çatlakların oluşmasına neden olmaktadır (293-294).

Çünkü Atatürk zamanında kurulan ve tek parti olarak başa geçen Cumhuriyet Halk Fırkası ekonomide devletçilik ilkesini benimseyerek "özel kesimin biriktiremediği sanayileri kurmak ve işletmek için devletin sorumluluğu yüklenmesi gerektiğine inanıyordu" (286). Bu yüzden Sovyetler Birliği ile yakından ilgiliydi ve planlarını onu takip ederek yapıyordu. Öte yandan Celal Bayar'ın başını çektiği diğer muhalifler ise "yatırım imkanlarının sınırlı oluşu yüzünden" devletin yeni yatırımlar konusunda yetersiz kalacağı düşüncesi ile ortalığı kızıştırmakta ve bu yüzden de liberal ekonomiyi benimseme yoluna gitmekteydi (287). Ancak Halk Fırkası'nın ekonomiyi düzeltmek adına tarım kesimine müdahale etmesi ve yetkilerini kullanarak fiyatları gerçekçilikten uzak bir şekilde enflasyonu düşük göstermek adına fiyatları indirmesi birçok kesimin tepkisine yol açmış ve böylece de karaborsacılığın başlamasına neden olmuştur. Karaborsanın yaygınlaşmasıyla Gayri Safi Yurt Hasılası 1930'lardan 1950'lere gelindiğinde oldukça düşük seviyelere inmiş ve İnönü'nün liderliğindeki Atatürk'ün partisi bu yüzden 14 Mayıs 1950'de gerçekleşen seçimlerde koltuk sayısının çoğunu liberal ekonomiyi destekleyen Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti'ye kaptırarak büyük bir düş kırıklığı yaşamıştı (315).

İç işlerinde bu kadar çalkantılı günler geçirirken haber olma teknolojisi de oldukça sınırlıdır ve yeni yapılanan Türkiye'de bütün haberler devletin kanalı olan TRT

tarafından belli saatlerde halka iletilmektedir. Çocukların lise yılları bu haberleri dinlemek ve ilk önce Almanya' da ölenlere acılamakla geçerken daha sonra esas katledilenlerin çok sayıda Yahudi ve diğer Avrupa ülkelerinin insanları olmasından dolayı tutum ve bakış açıları değişmeye başlamış ve romanda uç noktada hala eskiyi benimseyen ve Alman destekçisi görüldüğü halde dokunulmayan karakterler de bu düşüncelerinin ısrarcılığı sonucu devletin tokadını tek tek yemeye başlamışlardır.

Radyodan çok feci şeyler duyuyoruz. Müttefikler Alman şehirlerini bombalayarak taş taş üstüne koymamışlar. Kadın, çocuk binlerce insan ölmüş yine. Açlık da varmış. Bizim karne ile yediğimiz ekmeklere de arpa unu katılıyormuş. Şimdi artık hiç un kalmadığı saf arpa unu yiyeceğimiz söyleniyor. (*Ölmeye Yatmak* 156)

Bunlar henüz halkın, Hitler'in ne kadar büyük bir katliam yaptığını idrak etmeden önce söylenen sözlerdir. Fakat daha sonra Amerika'nın da savaşa girmesiyle ve Amerikan yanlısı Demokrat Parti'nin de onları desteklemesi ve Rusya ile yirmi yıl önce imzalanan Dostluk Anlaşmasının sona ermesi ve yenilenmemesi üzerine işler birden değişir ve İlhan gibi Turancılığı destekleyen ve de Aysel gibi sosyalist düşünceye yatkın olan iki uç nokta da birden antipatik olmaya başlar ve tutuklanmaların ardı arkası kesilmez. Çünkü artık "Birleşmiş Milletler Topluluğu'na katıldığımız, böylece de artık özgür ve uygar devletler içindeki yerimizi aldığımız açıklanmıştır" (*Ölmeye Yatmak* 222).

Özgürlük artık kapıdadır ama bunun da elbet bir bedeli olacaktır fakat her nasıl olursa olsun yenilmeyen tarafta olmanın ve de daha önce Birinci Dünya Savaşı'nda hatalarımızı tekrarlamamış olmamız, Almanya ile dostluğumuzun bitmiş olması herkesin içine su serpmektedir. Şimdi özgürlüğün kapıları Türkler'e Amerika

tarafından açılacaktır. O yüzden Alman ve Rus dostluğu gitmiş yerine Amerikan dostluğu gelmiştir demek pek de yanlış olmaz. Çünkü o dönemin kaymakamı bile bunu açıkça kutlamaktan kendini alamaz.

Birleşmiş Milletler camiasına girişimiz ise hakikaten Yüce Meclisimizin tarihi bir kararıdır. Birkaç yıl önce Almanları severdi. Ama şimdi onların kamplarda insanlara ettiklerini öğrendikçe soğumuştur. Açıkça söyleyebilirdi artık düşüncesini. Montgomery, dört cephede birden Rhein'i geçmek üzereydi. Batıda Alman direnişi ha sona erdi, ha sona erecek. General Patton, Berlin kapılarında: Aslan Amerikalılar! . . . Geçende bir büyüğümüzün inanç ve güvenle söyledikleri gibi, *gerekirse Memet'le Coni el ele ölüme bile gideceklerdir*. Hem de seve seve efendim. (*Ölmeye Yatmak* 225-226)

Bu yakınlaşmanın sebebi elbette ki hala devam etmekte olan İkinci Dünya savaşı ve "Türkiye'nin de bir Alman saldırısına karşı hala çok korunmasız" olmasıdır (Zürcher 297). Ayrıca müttefikler Türkiye'yi "bir insan gücü olmaktan çok müttefik askerleri ve uçakları için bir üs olarak görmektedirler" (297). Bu yüzden 1943'te yapılan Kahire Konferansı'nda müttefikler eğer "Türkiye savaş dışı kalmaya devam ederse, savaş sonrasında tamamen tecrit edileceğini" ifade ederler (297). Yani, daha sonra Türkiye'nin Rusya ile herhangi bir anlaşmazlığı ya da savaş durumu söz konusu olduğunda kendisine hiçbir Batılı ülke tarafından destek gelmeyeceğini açıkça vurgulamaktaydılar. Bu koşullardan dolayı halk birden bire Ruslardan ve Almanlardan soğuyarak kendisine kucak açtırılan başka bir kanadın altına girmeye biraz da zorlanmıştır. Çünkü eğer onlardan değilsen bizdensindir politikaları Dünya Savaşının merkezini oluşturan yaklaşımdır. Türkiye her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'nın

sonunda Almanya'ya savaş ilan etmiş olsa da oyalama taktikleri sayesinde resmen hiçbir şekilde savaşa girmemiştir. Ayrıca "Dünya Savaşı'nda Türk askeri tarafından tek bir kurşun sıkılmamıştı[r]" (298).

Ancak savaş zamanında ve seferberlik yıllarından sonra oldukça yoksullaşmış olan Türkiye bir an önce mali gereksinime ihtiyaç duymaktadır ve bu yardımı gerçekleştirmek adına daha önce başvuruda bulunduğu Uluslararası Para Fonu (IMF) üyeliği savaştan hemen sonra uygulanmaya başlayan "Türk Kalkınma Planı"nın benimsenmesi ve hayata geçirilmesi ile oldukça yüklü miktarlarda para yardımını Türkler'e sağlamıştır (313). Bu sayede 50'li yılların başlarında yatırımlar yüzde 256 oranında artmış ve de karayolu, inşaat sanayi ve tarım sanayinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Ancak kendi kendine yetmeye çalışan ve kalkınmaya çabalayan bir sosyal devlet düşüncesi mantığı terkedilmiş yerine liberal ekonomi ile başka bir kapı açılmıştır. Bunların yansımaları ise haberlerde aynen şu şekilde olmuştur:

Şeker dağıtımı için yeni kuponlar bastırılmıştır. Yeni basılan kuponlar (A) ve (B) harflidir. Harflerin aradan zımbayla ikiye ayrıldığı, aylık şeker dağıtılırken (A) harfinin verilmesi gerektiği, (B) harfinin zımbalı yerden ayrılıp gelecek aya saklanacağı resmen bildirilmiştir.

Bir ilan: U.S. Rainbow kayışları ve diğer U.S. hortumları, transport kayışları ile çeşitli salmastra vs. satışa çıkmıştır. Türkiye Umum Acentesi: Koç Ticaret T.A.Ş. (*Ölmeye Yatmak* 330)

Türkiye 1925 ve 1950 yılları arasında yeni kurulan Cumhuriyet için bir çok alanda reformlar yapma yoluna gitmiş ve bu reformları da her alanda gerçekleştirmeye özenle gayret göstermiştir. Bunlar eğitim, hukuk, sanayi, ticaret, din, dil, ekonomi gibi oldukça geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ancak bu reform politikalarının

gerçekleştirilebilmesi ise birden bire ve hiçbir temele dayanmadan yapılamayacağı için Atatürk ile başlayan Kemalist reformlar onun 1938'de ölmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasında sonra diğer komşu ya da ilişkimiz buluna ülkelerin sosyal politikaları örnek alınarak devam ettirilmeye çalışılmıştır. Çünkü altı yüz yıllık bir gelenek yıkılmış ve yerine daha önce hiç uygulanmamış bir rejim, Cumhuriyet gelmiştir. Bu yüzden 1925 ile 1950 arasındaki dönemin bir profilini yansıtan *Ölmeye Yatmak* adlı eserde, tarihi olayların, ikilemlerin bu yüzden de hem fikirsel hem de zihinsel karmaşanın ve çatışmaların çokça yaşandığı çalkantılı bir dönemin iz düşümleri anlatılmaktadır.

Ancak bu iz düşümlerin insanlara neler yaptığı ve onları nasıl etkilediği, değişen toplum değerlerini, kültürü şekillendiren olayları, karakterlerin çocukluklarından başlayarak bu kaosu bir ürünü olan Aysel'den ve onun hayatında önemli rol oynayan ilkokuldan beraber mezun olduğu arkadaşlarından öğreniriz. Bu sayede, Aysel kendi sorgulamasını yaptığı otel odasında aslında birebir toplumun sorgulamasını gerçekleştirmektedir. Bu sorgulamanın altında yatan nedenler ise daha çok içinde bulunduğu toplumun kendine yüklediği sorumluluklar ve bu sorumlulukların, bir kız olmanın, bir Atatürk çocuğu olmanın ve iyi bir eş olmanın gerektirdiği görev ve hizmetleri tam olarak ve kendisinden beklenildiği gibi yerine getirme dürtüsüdür. Bu görev ve beklentiler Aysel'in hayatını öyle sınırlandırır ki, bu sınırı aştığı zaman kendisini sona götürecek eylemi gerçekleştirmek için girişimde bulunur; ölmeye yatar.

4.2 Rüzgara Karşı Uçan Kuşlar

Yeni Cumhuriyet'in ilk yılları Türkiye'nin her alanda kendini reformlara ve gelişmeye adanmış yıllar sürecini içermekteydi. Bu sürecin en önemli tanıkları ise yeni ülkeyi "muasır medeniyetler seviyesine çıkartacak" gençler ve onların idealleri idi. Ama daha doğar doğmaz kendilerine öyle bir sorumluluk ve görev düşmekteydi ki, bunun altından kalkabilmek ve içinin doldurulması gereken tüm kavramlara ayak uydurarak hem ülkeyi en ileri seviyelere taşımak, hem başarılı olmak, hem geleneklere sadık kalmak, hem de gerekirse bu uğurda ölmek, Cumhuriyet çocuklarının taşıdığı çok büyük bir görev ve sorumluluklar listesinin sadece başlangıcını oluşturmaktaydı. Çünkü daha savaştan yeni çıkmış ve nüfusu sadece ilk on yılda yaklaşık on beş milyonu bulan (Larousse 11822) ve henüz bir tarım toplumu olan bir ülkenin çocuklarından sanayi toplumunun hem yetişmiş bireyleri olması beklenmekte, hem de bu hızlı gelişime ayak uydurarak onlardan Batılılar gibi uygar, medeni, kültürlü, saygılı, sorumluluk sahibi, ahlaklı birer vatandaş olmaları istenmekteydi. Ancak hem Batılı olmak hem kendi kültürünü unutmamak, hem dilini yenileştirmek, hem çalışkan, hem uygar, hem de teknolojiyi ilerletmek gibi bir sürü atılımın arasında kalan gençler aile, devlet ve kendi kimlikleri arasında bir bocalama yaşamaktaydılar. Çünkü her şeyin ilkinin gerçekleştirildiği bir ülkede karanlıkta yolunu bulmaya çalışan bu göçmen kuşların *Ölmeye Yatmak*'taki öyküsü; bu yapılması gereken devrim ve ilerlemeler arasında sosyal, kültürel, dinsel, ahlaki ve politik söylemlerin ortasında kalan gençlerin hayat mücadelelerini, ikilemelerini ve bunalımlarını anlatmaktadır.

Dündar öğretmenin yetiştirdiği irfan ordusunun ilk öğrencileri Aysel, Ali, Ertürk, Aydın, Sevil, Namık, Semiha ve Hasip mezun olduktan sonra her biri

kendilerini şekillendirecek olan hayatın içine, beş yıllık eğitim süreçleri tamamlanır tamamlanmaz, atılırlar.

Savaş ve seferberlik yıllarında ilkokulu bir köyde bitiren Aysel, mezun olduktan kısa bir süre sonra evde kalmaya zorlanır ama evden kaçıp ailesini kendini nehre atmakla tehdit edince, babası onu Ankara'ya bir akrabasının yanına ortaokulu okumaya gönderir hem artık abisi de oradadır ve ona göz kulak olacaktır. Böylece Aysel'in okuma hevesi ve Cumhuriyet Kızı olma yolundaki ilk adımları meyvesini vermeye başlar. Ancak orada bile her şeyi ile sınırlı bir hayat yaşamaktadır ve de yaşadıklarını anlattığı okuldan arkadaşı Semiha'ya yolladığı mektuplar bizim için onun gençliğine dair ilk ipuçlarıdır. Ancak hala çok çekingen, utangaç, saçları iki yanından örülü, sadece okuyarak kendini kurtarabileceğini düşünen Aysel, Halkevi'nde düzenlenen piyes ve konserlerde kendisine rol verilmek istendiğinde bile oynayamaz çünkü:

Adı Vatan ve Vazife olan piyesteki bir okullu küçük kız için Melahat öğretmen benim rol almamı istedi. Ne yazık ki ben bu rolü alamayacağım. Ne kadar utangaç olduğumu bilirsin. Hadi vatan ve vazife uğruna utangaçlığımı yenmeye çalışsam bile, başta abim, burada ne teyzem ne eniştem beni bu piyese çıkartmazlar. (*Ölmeye Yatmak* 86)

Ayrıca arkadaşı Semiha'nın daha ortaokulda iken evlendirilmek istenmesi üzerine Aysel bu duruma karşı çıkar gibi olur. Ancak babası Aysel'i ortaokul biter bitmez enstitüye göndermekle tehdit edince ağzını bile açamaz ama aklına hemen tek kaçış noktası olan Ata'nın sözleri gelir ve içten içe susarak mücadelesini devam ettirir. "Ulu önderimiz demiş ki, (Bu dünyada ne varsa kadının eseridir)" (*Ölmeye Yatmak* 98). Aysel, abisi Hukuk Fakültesi'ne gittiği yıllarda liseye geçer ve orada yeni yeni tanıştığı Nazım Hikmet'in şiirlerini gizlice okuyarak Atatürk'ün yanına bir idol daha yerleştirir.

Ancak Aysel'in liseyi bitirir bitirmez babası tarafından eski köylüsü olan bir arkadaşının oğlu ile evlendirilmek istenmesi üzerine Aysel, oğlana kendisini istemesin diye memleketlisi Ali ile mektup yollayınca kıyamet kopar ve Aysel'in elde ettiği sonuç ona artık yıllardır verdiği mücadelelerin kapısını açar.

Fitnat Hanım kızını çok sıkıştırdı. Hiçbir şey öğrenemedi. Hamamda gövdesini inceden inceye gözden geçirdi. El değip değmediğini keşfe çalıştı. Bu kız başına gelen felaketin hiç mi farkında değildi? Babasından şu yaşında onca dayak yedi de, bir ağlamadı. Sanki üstüne geçici bir şey çullanmıştı, sıyrılıp gideceği zamana kolluyordu. Yalan, demiyordu; yapmadım, demiyordu, ve evet, hatta ağlamıyordu. Kızının yerine Fitnat Hanım bol bol ağladı. Kendine yapıldığı ve öğretildiği biçimde kızına duyduğu sevgiyi içine gömdü. (*Ölmeye Yatmak* 294-295)

Aysel'e göre, "Büyüklerle bakılırsa kaybedilecek her şeyini kaybetmişti" ve bu yüzden babası son kararı verdi (295). Çünkü artık iyi bir aile kızı olacak niteliklere sahip değildi, adı bir oğlanla çıkmıştı ve herkese rezil olmuşlardı. Böylece Bursa dönüşündeki tatilden sonra babası Salim Efendi'nin son kararı, "Bu kız artık evde kaldı. Gitsin meret, okusun bari de bir iş sahibi olsun..." (295) demek oldu. Daha sonra Aysel üniversiteye giderek orada doçentliğe kadar yükselir ama her şey yolunda giderken, ona göre yanlış olan bir şey vardır. Ama okumuşluğunun bir işe yaradığı duygusu içindedir. "Somut, elle tutulur. Vermek, vermek...Sakınılmış ne varsa..." (*Ölmeye Yatmak* 267). Ancak Aysel neler vermiştir sakındığı, yolunda giden bir evliliği vardır. "Yıllar sonra yatakta birbirine hala istekle sarılan kafa dengi iki insan[dırlar]" (100). Ancak bütün bunlara karşın Aysel kendini suçlu hissetmektedir çünkü, "İşçilik eden bir öğrencimle yattım. . . . Olması gereken bir şeydi. Kaçınılmaz"

olanı mı yapmıştı (100). Ya da onu şekillendiren her şeyin bir bileşkesi mi Aysel'i bu başkaldırıya itmiş ve onu kendiyle hesaplaşmaya götürmüştü?

Beni düşündüren hep başka şeylerdir. Hep başka şeyler...Daha yüce, daha soylu şeyler. Okudum o kadar öğrendim. Koştum, koştum...Neredeyse yoruldum. Neredeyse... Ama daha vatan... Kurtarmak, yüceltmek, öğrenmek, öğretmek, koşmak daha...Daha uygarlaşmak... Batı... Az gelişmiş...Gelişmekte olan yani... Daha kurtarmak... Kurtulmak... Semiha ... O da bir şey mi?... Nizip'te on iki yaşında bir kız, babasına tam on yıl karılık etti...O baba da Hasip . . . Eşitlik daha ...Daha ahlak... kural... Yönetmelik... Hizmetçi gitti... Mali portre. Hala 'portre' diyorlar, koskoca milletvekilleri bile... Yıllık gelir... Parti... Kurul... Vietnam... Russel... Sartre... Kemal Tahir... Boris Vian . . . Kıbrıs...Türk... lük... Ortak Pazar... . . . Böyle kurtulmaz...Böyle kurtulur...Sivilceyle oynama. Var git ölüm yine gel diyor... (*Ölmeye Yatmak* 269-270)

Aysel'in hayatını şekillendiren her şeyin kısa bir resmi geçididir yukarıda ifade ettikleri ve aslında geçişin de sadece çok ufak bir kesiti. Ancak bir öğretim görevlisi olarak hem kadın hem de yaşça büyük olmasına karşın Aysel'in bu öğrencisiyle beraber olmasını Adalet Ağaoğlu şöyle yorumlamaktadır:

Cumhuriyet kuşağının kendinden sonra gelen 68 kuşağının altına düşmüş olmasıydı. Yani gençler özgürlük istiyordu; üniversite rektörleri, üniversite vermiyordu ama aydınlık ve değişimden olan öğretim üyeleriyle de el ele kol kolaydı bu gençlik... (Andaç 65)

Ağaoğlu devam eder, tıpkı daha önce 27 Mayıs'taki "ordu gençlik el ele" olduğu gibi burada da o imajı kullanarak "boyundurukları kırma çabası" içerisine

girdiğini ifade etmektedir (65). Ayrıca bir öğretim görevlisinin öğrencisiyle beraber olmasının yasalara aykırı bir durum olduğunu bilmeden yazdığını söyler (68). Bu sayede bir tabunun yıkılışıyla toplumun imajı, gelenek ve göreneklerin, toplumsal sorumlulukların ve rollerin insana yüklediği her baskının bir şekilde parçalanmasının sembolüdür Aysel'in öğrencisiyle beraber olması.

Aysel bu kırılmayı yaşarken geçmişine dair önemli olan herşeyi ve birlikte mezun olduğu her arkadaşını kendi bakış açısıyla bir bir kendi gibi irdelemeye başlar. Bunlardan Ertürk, babası onu askeriye Bursa'ya gönderdikten sonra Cumhuriyet'in ve Yüce Türk milletinin bir koruyucusu olmuş "sert adımlarla yürümeyi, sert bakmayı ve sert yataklarda yatmayı öğren[miştir]" (*Ölmeye Yatmak* 124). Ancak yalnız kaldığı bir akşamüstü dolaşırken, kitapçada gördüğü *Dar Kapı* adlı bir romanı satın almak ve sinemaya gitmek arasında bocalarken sadece kitabın adı ona esrarengiz geldiği ve çocukluğundaki masalları anımsattığı için kitabı satın alır ve okulda okur. Kitapta bahsi geçen dar kapı bir türlü açılmaz fakat nöbetçi öğretmenin kendisini okurken bulduğu bu kitap yüzünden vatan hainliğine giden yol önünde açılır. Ertürk bundan sonra vatan hainliği ile adı anılacağından kendisini oraya gönderen ailesinin adını lekeleyeceğini düşünür. Arka arkaya yapılan mahkemelerden yılar ve intihara girer. "On yedi yaşında, bir yatılı okulda, insanın kendini ne gibi yollarla öldürebileceğini denedi ve askeri bir okulda asla öldüremeyeceğini öğrendi" (125). Bu suçu bağışlandıktan sonra Ertürk bir daha asla kendisine "oku" diye verilenden başka bir şey okumaz ve "düşün" dedikleri hiçbir şey dışında düşünmemeyi öğrenerek "daha sonraki günler ve yıllarda büyüklerine sonsuz gururlar ver[ir]" (126). Böylece Aysel'den önce ilk kırılma noktası yaşayan Ertürk ideolojiye ve baskıya boyun eğerek irfan ordusunun toplumda

şekillendirdiği ve bulunduğu grubun ideolojisine uygun hale getirilen tipik bir örnek olmuştur diyebiliriz.

Aydın ve Sevil ise köy ilköğretiminde iken bile diğerlerinden hep ayrı bir konuma sahiptirler ve bu yüzden de hem öğretmenleri hem de aileleri tarafından biraz şımartılan çocuklardır. Aydın'ın babası bulunduğu köyde kaymakam iken Sevil'in babası o köyün savcısıdır. Aydın ortaokul için Galatasaray'a gönderilirken Sevil yine Ankara'da iyi bir okula verilir. Alman yengesi ve eniştesinin durumu da gayet iyi olduğu için her ikisi de o dönemde batılılaşmaya ayak uydurma projesine dahil olan partiler, balolar ve çaylardan nasiplerini alırlar. Mezunlar içerisinde Aydın bir tek kendisine Sevil'i denk görmektedir ve her ikisi de hem yetiştikleri çevre ve okul yüzünden, hem de adlıkları eğitimin batılı olması ve yabancı dil öğrendiklerinden dolayı kendilerini herkesten farklı ve Atatürk'ün çizdiği yolda ilerleyen ve onun dediklerini gerçekleştiren kişiler olarak düşünürler. Ama bu Batılılaşma hareketini hızlı adımlarla takip ederken bunun bir öteki ucu olan yozlaşmayı da en çabuk yaşayan yine bu iki karakterdir.

Okulun çaylı toplantılarında Sevil hep önde geliyordu. Müsamereelerde, törenlerde oyunculuk yeteneği geliyordu. Ayy! Annesi gibi bulaşıkçıbaşı olacak değildi ya?..Toz alır hep. Durmadan halıları siler. Durmadan soğan kavurur ve taşlı avluya çamaşır asar. "Bil bakalım Gary Cooper kim?" diye sorar Sevil. Annesi, "Şu iskeledeki saraylıya taktığımız ad mı?" diye sorar. Sevil hem gülmekten kırılır, hem kendi gözünde kendisi büyür. . . . Annesi, "Nereden biliyormuşsun sen?" demeye görsün; Sevil hemen bir omzunu kırar, burnunu kaldırıp, sana anlatmak boş, der gibilerinden yürür çıkar

sokağa. Ardından biraz ürkek, biraz saygılı, biraz hüznünlü bir kadın bıraktığını bilir. (118)

Sevil büyüdükten sonra kendini sanat camiasına adar ve “bir armatörün oğluyla evlenip boşanır ve oğlunu istemeyerek (!) baba tarafına bırak[ır]” Oğluna “doğum günlerinde almış olduğu oyuncakların adını an[ar]” (339).

Aydın ise, Liseyi babasının işi yüzünden Ankara’da bitirir. Ancak lisenin ilk yılını geçirdiği Galatasaray lisesindeki arkadaşı Metin’in gazeteci babasının sayesinde, okulu bitirmeye yakın gazeteciliğe başlar. Nurullah Ataç gibi ünlüler kendisine yardım eder ama Aydın hariciyecilik sınavına hazırlanırken Aysel ona yolda rastlar ve hakkında duymuş oldukları birden aklından hızla geçmeye başlar.

Zavallı bir kızı gebe bırakmış olduğu söyleniyordu. Bitkin ve şaşkıncı. Onca özlediği bir mesleği, koşunun en son noktasında, o en son saniyede kaybediverecekti. En azından, “bu cahil ve alaturka ve hiç de güzel olmayan, tek yol yordam bilmeyen daktiloyu” sefir sofralarına nasıl oturacak? Neyse ki babası duruma el koymuş. Kızı önce Aydın’a nikahlayıp boşatmışlar. Gizlice tabii. Çok para gitmiş. Aydın’ın annesi de istikbali parlak oğlunu böyle baştan çıkaran bir süprüntü yüzünden çok göz yaş dökmuş. (335)

Aydın ve Sevil batılılaşma hareketi içersindeki üst sınıfı, zenginliği temsil ederken aynı zamanda bu hızlı geçiş döneminin oturmamış değerlerini ve değerlerin kişileri nasıl etkilediğini açıkça gözler önüne seren karakterler olmuşlardır.

Ali, İlkokulu bitirdikten sonra yaşlı annesine toprağı sürmede ve hayvanları otlatmada yardım ederken Dünder öğretmen ile kasabada bir gün karşılaşır ve o günden sonra Ata’nın yolunda giden bir genç olmak üzere her şeyi bırakır ve öğretmenin

kasabada bir tanıdığı sayesinde Ankara'da oteli olan Molla Katip'in yanına hem çalışmak hem de sanat okulunda okuyabilmek için gider. Orada geçirdiği yıllar içerisinde bir gün, içinde tartışmaların olduğunu gördüğü bir lokantaya girer ve oradakilerin dostluğu sayesinde Nazım'ı, şiiri, edebiyatı tanır ve okulu bitince geri dönüp çobanlık yapmak istemez. Yine orada tanıdığı ağabeyleri sayesinde radyo evinin sınavlarına girer ve okumaya devam etmek ister. Ancak sorumlulukları yüzünden bir türlü eğitimine devam edemez. Ali her zaman Aysel'i sevmiş ama bir türlü ona açılmamıştır. Bununla beraber, "Ali fakülte sıralarında, ilim ve bilim dalında Aysel'e yetişebilmek için artık çok büyüktü[r]" (*Ölmeye Yatmak* 338). Evlere elektrik onarımına gider ve boş zamanlarında "Karayolları, Demiryolları işçileriyle ucuz lokantalarda ucuz şaraplar iç[er] ve [k]afasında kendi okulunu kur[ar]" (338).

Son olarak diyebiliriz ki, Dünder öğretmeninin yetiştirdiği bu irfan ordusunun bireyleri, Cumhuriyet rüzgarı içerisinde kendi yollarını bulmaya çalışan birer kuş gibi oradan oraya göçerler. Ancak esas bulmak istedikleri kendi kimlikleridir. Fakat, bu gençlerin üzerine yüklenen sorumluluklar çok fazladır ve bu geçiş döneminin de birebir içinde doğup onunla yoğrulmuşlardır. Bu yüzden karakterlerin hiçbirisi sağlıklı bir hayatın temsilcisi olamamış, tıpkı Durkheim'ın daha önce bahsettiğimiz gibi kuralsızlıktan doğan iniş ve çıkış dönemlerinde gerçekleşen bunalımların sonuçlarını tek tek yansıtmışlardır. Ancak Aysel bu dönemin en hassas örneğidir ve bu yüzden ölmeye yatmak için girdiği otel odasında yaşamış olduğu yaklaşık kırk senelik bir acı birikiminin patlamasını gerçekleştirmiştir. Bu davranışa onu iten ve sona doğru götüren tetikleyici olay ise öğrencisiyle beraber olmasıdır. Suçluluk duygusu, yıllardır içinde biriktirdiği ezilmiş kadın olma duygusu ve bunun mücadelesini vererek kendine bir hayat kurma çabası içerisinde, ilk önce Birinci Dünya Savaşı'nın henüz bittiği bir

topluma doğmuş sonra da Cumhuriyet'in reformları ve devrimleri bunu takip ederken kendisini İkinci Dünya Savaşı'nın içinde bulmuştur. Ülkesi hiç bu savaşa katılmamış olsa dahi seferberliği, karartmayı, tek partili dönemden çok partili sisteme geçişi, sağcılığı, solculuğu ve ardından da ordu darbesine tanık olarak öğrencisiyle beraber olmuştur. Bu sanki eskiyle yeninin, kendi kurdukları ve şekillendirdiklerini zannettikleri ve kendi şekillenmelerinin hepsine karşı bir isyandır. Bu yüzden Aysel'in girişimde bulunduğu ancak gerçekleştirmediği intiharı, toplumsal baskılardan, ani iniş çıkışların yaşandığı dönemlerdeki bunalımın sonucu olan kuralsızlık intiharına girmektedir. Başka bir açıdan ele aldığımızda ise, Aysel'e ve ötekilerine, gerekirse vatan için ölmeleri emredilmiştir. Yani kendilerinden daha üstün bir kavram adına her şeylerini feda etmeleri beklenmektedir. Aysel de kendini yurduna, Cumhuriyet'e, demokrasiye, kocasına, araştırmalarına kendini adayarak bir şekilde bunu gerçekleştirir. Ancak öğrencisiyle beraber olması kendisine öğretilen ve kendisinden beklenen her türlü davranışa bir karşı çıkıştır. Bu karşı çıkışın sebebi, daha ilkokul yıllarında aldığı eğitime bağlıdır. Çünkü ona önce vatani için kendini feda etmesi sonra okuması, iyi bir eş, fedakar bir anne olması öğretilmiştir. Ancak, düşük yapıp bir daha çocuğu olmayacağını öğrendikten sonra kendisi toplumun beklediği bir davranışı gerçekleştiremeyeceğini anlar. Eşiyle mutlu olmasına karşın öğrencisiyle beraber olmasının nedeni, içinde yok olan ve bir daha tadamayacağı annelik duygusunu tatmin etmek ve toplumun ondan her zaman beklediği tüm tutum ve davranışlara bu yüzden karşı gelmektir. Kısacası, Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğması sebebiyle Aysel her zaman vatan ve millet öncelikli bir yaklaşımla şekillendirilmiştir. O dönemdeki gençlerden vatan için her koşulda idealist olmaları ve kendilerinden daha üstün bir olguya hizmet etmeleri ve gerekirse kendilerini bu olgu için feda etmeleri

beklenmektedir. Vatan ve ona hizmet her şeyin üstündedir. Bu bilinçle yetişen Aysel ve arkadaşları bu yüzden hiçbir zaman tam olarak kimliklerini oturtamamış ve kendileri olamamışlardır. Bu yüzden Aysel'in görev ve beklentiler uğruna kendi hayatını feda etme davranışı Durkheim'ın elcil intiharına bir örnek teşkil etmektedir. Ancak bir çocuğunun olamayışı ve öğrencisiyle beraber olması yüzünden kendisine yüklenen görev, sorumluluk ve bunun gibi bir çok toplumsal kuralı çiğnemiştir. Ölmeye yatma girişimi de bu başkaldırışın ardından gelmektedir. Çünkü Aysel'in kendisi bile böyle bir davranışı nasıl gerçekleştirdiğini kavrayamamakta ve içine düştüğü bu bunalımın sonucunda otel odasına giderek kendi kimliğini, geçmişini, toplumu ve hayatı irdelemeye başlamaktadır. Toplumun ve ülkesinin beklentilerine ihanet ettiği için suçluluk duygusundan dolayı intihar girişiminde bulunmuştur. Diyebiliriz ki eğer Aysel intiharını gerçekleştirebilmiş olsaydı bu kuralsızlık intiharından dolayı gerçekleşmiş bir intihar türü olabilirdi. Çünkü, Aysel görev bilincinden ya da sorumluluklarından dolayı intihar girişiminde bulunmamış aksine, bu tarz görevleri yüklenmesine neden olan Cumhuriyet dönemi ideolojilerinden ve bu ideolojilerin gerektirdiği 'okumuş olma' ve 'Batılı uygar insan olma' psikolojisinin şekillendirmesiyle toplumsal bir kısıka alınmış ve bu kısıkaçtan kurtulmak, özgürleşmek adına kuralsızlık intiharı girişiminde bulunmuş ve "o zamana değin bir türlü elde edemediği mutluluğu hep daha ileride bulacağı beklentisi[yle]" ölmeye yatmıştır (Durkheim 294).

Sonuç

Bu çalışmada Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* ve Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* adlı eserleri, toplumsal baskıların ve de çalkantıların çok olduğu dönemlerde verilmiştir. *Mrs. Dalloway* Birinci Dünya Savaşı'nın İngiliz toplumu üzerinde, *Ölmeye Yatmak* ise İkinci Dünya Savaşı'nın Türk toplumu üzerinde bıraktığı etkileri yansıtmaktadır. Savaş sırasında ve sonrasında her iki toplumun, bireylerden beklentileri oldukça yüksek ve ağırdır. Bu nedenle, toplumun beklentilerine cevap veremeyen bireyler önce toplumla, sonra çevreleriyle en son olarak ta kendileriyle bir mücadele içine girerek kendi iç savaşlarını oluştururlar. Toplum baskısına maruz kalan ve intihar girişiminde bulunan üç karakterden, Aysel, Ertürk, Warren Smith, sadece birinin intiharı sonuçlanır. Warren Smith'in intiharının sebebi ise Fransız toplumbilimci Emile Durkheim'in araştırmaları göz önünde bulundurulduğunda, kuralsızlık intiharına girmektedir. İntiharın toplumsal sebeplerden dolayı olduğunu ispat edebilmek için araştırmanın kapsamını kültürel materyalizm ve yeni tarihselcilik kuramları oluşturmuştur.

Kültürel materyalizmin tabanını oluşturan Marksizm, geçmişi ve ekonomiyi incelerken göz önünde bulundurduğu noktalar sınıf çatışmaları ve bunların doğurduğu sonuçlardır. Sınıf çatışmalarının temelini ise Marx' a göre üst yapı ve alt yapı oluşturmaktadır ve bu iki grubun mücadelesi her alanda kendini göstermektedir. Bu nedenle yazarın bulunduğu toplum, bu toplumun yapısı, ideolojileri ve uygulamaları, yazarın kendisini de doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bu yüzden yazar yarattığı eserinde/eserlerinde toplumun bir parçası olduğu için kısmi ya da tamamen toplumu yansıtmaktadır. Ancak, sınıfsız ve her şeyin eşit dağılımının gerçekleşebildiği

bir uygulama her halükarda mümkün değildir. Çünkü bu işi yapmak ve organize etmek için bile bir yöneten bir de yönetilen olması gerekmektedir. Güçler arasındaki bu mücadele bireyleri hem toplumla hem kendisiyle bir çatışmaya sürüklemektedir. Bu çatışmanın sonucunda birey kendisinden ve toplumdan uzaklaşır ve yalnızlaşarak daha da mutsuz bir hale gelir. Toplumdan kopan bireyin yaşadığı en büyük sorun ise Marksist eleştiriye göre yabancılaşmadır.

Yabancılaşma, Marx'a göre, üretilen nesnenin sahibinin emekçisi olarak işçinin, ürettiği nesneyle hiçbir bağı kalmaması, aynı zamanda da onu üretmek için harcadığı zaman ve emeğin başkasına kar amaçla satılması ve bu yüzden işçi ile üretilen arasındaki gerçekliğin yok olmasıdır. Bu kuramın edebiyatta yansması ise üretilen nesnenin bir başkasının sahiplenmesi sonucu sömürünün meydana gelmesi ve bu sömürünün kendini ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı, istismar gibi çeşitli yollarla kendini göstermesidir. Yabancılaşma da bu bağlamda toplumdan kopan bireyin sonunu getiren en önemli faktörlerden biridir.

Althusser bu sömürünün gerçekleştirilebilmesi için toplumu meydana getiren üst sınıfın alt sınıfa düşüncelerini kabul ettirebilmek ve onları kendi istemleri doğrultusunda yönetebilmek için üst yapıyı oluşturan kurum ve kişilerin ideolojiyi ve onun aygıtlarını kullanarak amaçlarına ulaştıklarını savunmaktadır. Althusser'e göre bu aygıtlar toplum kültürünün meydana getirdiği dinsel, öğrenimsel, ailevi, hukuki, siyasal, kültürel vb. aygıtlardır. Üst yapıyı meydana getiren devlet ve kurumları, kendi öğreti ve isteklerini yerine getirebilmek adına bu aygıtları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmakta ve bu sayede de istediklerini elde edebilmektedirler. Bu sayede insanlar Warren Smith gibi savaşa gönüllü bir asker olarak katılmakta ya da Aysel gibi kendini vatanına hizmet etmeye adanmaktadır. Çünkü bu aygıtların her birinin kendi içerisinde

yaptırımları söz konusudur ve bu yaptırımlar sayesinde toplum bireyleri dize getirilebilmektedir. Bu yaptırımlar için en iyi örnekler ise, kilisenin aforozu veya günahı, okulun cezayı, medyanın da sansürü kullanmasıdır. Yazarı, toplumun bir ürünü olarak gören Althusser, edebi eserlerin de bu yüzden, sosyo-ekonomik gerçekliği yansıttığını ve bu nedenle de onları, “göreceliğe sahip ve tesadüfî olarak sınırları bu güçlerle çoktan çizilmiş” yapıtlar olarak görmektedir (Newton 103).

Macherey ise edebiyat söz konusu olduğunda, tarihin eserde yansıtılmaması gerektiğini çünkü kısmi anlatımları ifade eden tarihin çıkartıldıktan sonra eserlerin ancak yorumlanabileceğini savunmaktadır. Terry Eagleton ise bu görüşe karşı çıkarak metinlerle tarih arasında bir bağ olduğunu, bu yüzden de tarihin sınırlandığı eserlerden bu kavramın kesinlikle ayrılması gerektiğini iddia etmektedir. Ayrıca diğer bir Marksist kuramcı olan Raymond Williams da Marksizm’in, kültürün taleplerine ve ilerleyişine yeteri derecede cevap verememesinden dolayı artık, metin araştırmalarının sadece metinde değil metnin de dışındaki eserlere göndermeler yaparak ve tarihi de hesaba katarak incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yüzden ele alınan eserler incelenirken hem tarih ve onun günümüze uyarlanması, hem kültürel özellikler, hem ideolojik olgular, hem de toplumu meydan getiren alt sınıf ve üst sınıfın çatışması bir arada incelenmiştir.

Yeni Tarihselcilik ve kültürel materyalizmin beraber kullanılmasının sebebi, kültürel materyalcilerin toplumun üst sınıfını oluşturan kilise, devlet gibi yapıları incelemesi, buna karşılık, yeni tarihselcilerin toplumun alt sınıfını meydana getiren sosyal hiyerarşi, kadınlar ve diğer marjinal insanlar üzerinde durmasıdır. Ayrıca, yeni tarihselcilerin metni incelerken tarihi araştırmalara çok eğilmeleri metinden uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bu nedenle hem metni hem de metnin dışındaki

olayları değerlendiren kültürel materyalizm ikinci bir yaklaşım olarak tercih edilmiştir. Bu sayede eserler, hem tarihsel, hem kültürel, hem de politik söylemler ve dolayısıyla da ideolojilerin insanlar üzerindeki etkileri ve bu etkilerin onların üzerinde doğurduğu sonuçlar göz önünde bulundurularak irdelenmiştir.

Bu çalışmanın kapsamını oluşturan ikinci bölüm ise Durkheim'ın yaklaşımları ışığında, intihar temasının irdelenmesine dayanmaktadır. Emile Durheim intihar türlerini temel olarak üç sınıfa ayırmıştır. Bu üçlemenin ilki Elcil intihardır.

Durkheim'e göre elcil intihar kişinin kendisinin isteyerek değil, toplumun baskısı sonucunda gerçekleştirdiği intihar şeklidir. Bu baskıların kaynağını da o toplumun kültürü, gelenek ve görenekleri, inançları ve de değerleri oluşturmaktadır. Böylece, kişi intiharı bir görev olarak görür ayrıca, birey kendinden daha değerli bir kavram yüzünden kendi benliğinin değersizliğine inanır ve bu adanmışlıkla hayatına son verir. Buna göre, bir kişinin ülkesi veya dinsel bir olgu yüzünden intihar etmesi ya da toplumun inançlarına göre gerçekleştirilen intiharlar elcil intiharlardır. Bu intihar yaklaşımına daha çok bireyselleşmeden uzak ve de toplumsal baskının bireyin üzerindeki etkisinin çok olduğu yerlerde rastlamamız mümkündür. Bu bağlamda askerlikte girişilen intihar eylemi de bu tür intiharlara girmektedir.

Durkheim'ın ikinci intihar yaklaşımı ise bencil intihardır. Bencil intihar, bireyin toplumla olan ilişkisinin dercesine bağlı bir intihar sınıflandırmasıdır. Birey ne kadar çok toplumu birbirine bağlayan dinsel, hukuksal, ailevi, kurumlarla sıkı bağlar örmüşse intihar etme oranı da o derecede zayıftır. Bu intihar yaklaşımına göre, bireylerin bulunduğu sınıf hiçbir önem taşımamaktadır. Çünkü bireyin intihar eylemini gerçekleştirme sebebi, kişinin fakir ya da zengin olması değil, bireyin toplumla olan bağlarının ne kadar sıkı olduğuyula ilgilidir. Bu yüzden dinsel, fikirsel, ya da fiziki

koşullar yüzünden azınlıkta olmak, bireyin bu türdeki intiharı gerçekleştirmesine yol açan nedenlerin başında gelmektedir. Kısacası kendini toplumda yalnız hisseden ve de toplumdan bir şekilde kendini soyutlamış kişilerin gerçekleştirdiği intihar türü bencil intihar sınıflandırmasına girmektedir. Çünkü bu türe yatkın kişiler bireye duyduğu saygıdan dolayı, en ufak yaşanan bir olayda acı hissederler. Ayrıca, empati kurarak yaşadıkları için her şeyin üstünde tuttıkları bireysel olgulara zarar geldiğini düşünür ve bu acılarını dindirmek için, intihar ederler.

Üçüncü ve son intihar yaklaşımı ise kuralsızlık intiharıdır. Durkheim'e göre bu intihar çağımıza en yakın olanıdır. Kuralsızlık intiharı, toplumsal hayattaki ekonomik dengelerin bozulmasından, boşanma ve dullukla sonuçlanan evliliklerden ve de ülkeyi savaşa sürükleyen durumlardan sonra patlak vermektedir. Birey, bulunduğu çevreye, kendisi arzu etmediği halde, ayak uydurmak zorunda kalır. Çünkü, kişi bu bunalımlar yaşanmadan önceki halini aramakta ancak, bunların kayıplarından dolayı kendini bir türlü yeni durumlara, olaylara ve çevreye adapte edememektedir. Bu yüzden birey bunalım sonrası yaşam koşullarının getirdiği ağırlığa tahammül edememekte, suçluluk hissetmekte ve bu yükten kurtulmak için intihar yolunu seçmektedir. Dolayısıyla, bu tür intiharları daha çok bireyin hayatında iniş çıkışlara rastladığımız zaman görmek mümkündür. Savaş, iflas, sanayi ve ticari bunalımlar, boşanma ve dulluk hatta boşanamama gibi olaylar bu tür intihar olgusunun tetikleyicileridirler. Her iki romandaki kahramanların intihar girişimlerinin de yukarıda saydığımız iniş çıkışların sonucunda patlak vermesi bu nedenle tesadüfi değildir.

Mrs. Dalloway-Clarissa romanda geçen on iki saatin anlatıldığı zaman içerisinde bir parti vermek ve bu parti için çiçekleri ısmarlamak üzere yola çıkar. Aylardan hazirandır ve savaş en sonunda bitmiştir. Bahsi geçen savaş ise Birinci Dünya

Savaşı'dır. Ayrıca yolda giderken askerlerin geçişini duyması ve savaşta ölen gençleri hatırlaması tam olarak o dönemin İngiltere'sinin tarihine yapılan bir göndermedir.

Ayrıca Dalloway'in daha kitabın en başından itibaren kızına ders veren tarih öğretmeni Doris Kilman'ı yermesi bize, toplumsal farklılıkların ve uçurumların ne kadar fazla olduğunu ve de alt sınıf ile üst sınıfın mücadelesinin ne boyutta olduğunu tipik bir göstergesidir. Çünkü Doris Kilman da savaş sırasında İngiltere'de kalmayı başarmış ama ne yazık ki savaş yüzünden hem erkek kardeşini hem de işini yitirmiştir. Tıpkı diğer azınlıkların birçoğunun o zamanın Londra'sında yaşadığı yabancılaşmayı ve bunalımı her şekilde hissetmiştir. Bu tarihsel olaylardan nasibini alan bir kişi de savaş gazisi Warren Smith'in eşi Lucrezia Smith'tir. Rezia bir İtalyan göçmenidir ve Septimus ile savaş sırasında evlenerek İngiliz vatandaşlığına geçmiştir. Ama savaş bitiminde göçmenliğe karşı İngiltere'de olumsuz bir politika sergilenmektedir. Hatta bu yüzden üst tabakaya mensup olan Lady Bruton bile kendi ülkesinin gençlerinin bu ülkeye fazla olduğunu ve bu yüzden Kanada'nın verimli topraklarına bu gençlerin yerleştirilmesinin iyi olacağını savunduğunu düşünürsek, göçmen olanların ve göçmen olarak savaş sonrasında ülkeye girmeye çalışanların durumunun ne kadar zor olduğunu anlamamız mümkün olacaktır. Ayrıca Clarissa'nın partisine davet edilen başbakanın, o dönemin muhafazakar parti başkanıyla örtüşmesi ve muhafazakar parti yerine işçi partisinin yükselen bir değer olması eserdeki tarihi olayların o günün İngiltere'sine yapılan diğer göndermelerdir diyebiliriz. Bu göndermelerin tespiti, tezin dayandığı kültürel materyalizme göre, yazarın bulunduğu toplum tarafından şekillendirilmesini Warren Smith'in gerçekleştirdiği intihar eylemi ile görmemize olanak sağlamaktadır.

Althusser'in D.İ.A'larına göre Mrs. Dalloway irdelendiğinde ise şu sonuçlara varılabilir. Kadınlar savaş zamanında askerler gibi ideolojik baskıya medya aracılığıyla

en çok maruz kalan kesimi oluşturmaktadır. Çünkü o zamanki toplumun kadından beklentisi: kadının, evde hem bir melek olması hem de erkeğinin ülkesini dışarıda onurlandırdığı gibi kadının da erkeğini, yaptığı hizmetlerle evde onurlandırmasıdır. Ayrıca, İngiltere'nin savaşa girmesi ülkeyi yönetenlere göre, bir erdem sorunudur. Eğer savaşa girilmezse, toplumdaki bireylerin erdemli birer vatandaş olamayacakları gazete manşetleri ve yazılan makalelerle bireye empoze edilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu bölümde ele alınan çalışmalar, hem kadın hem erkek arasındaki ilişkiyi irdelemekte hem de toplum ve birey arasındaki alt sınıf ve üst sınıf çatışmasını göstermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Lady Bruton, Clarissa Dalloway ve Richard Dalloway, Peter Walsh, Dr. Holmes ve Dr. Shaw üst sınıfı temsil ederken, Doris Kilman, savaş gazisi Warren Smith, Lucrezia Smith ile Ellie Henderson alt sınıfı temsil etmektedirler. Bu iki sınıfın çatışması ise kendini Warren Smith'in intihar girişimini engellemeye çalışan üst sınıfın yaptırımı olan "kutsal ölçüye" göre değerlendirilmiştir. Kutsal ölçü üst sınıfın istediğini alt sınıftaki bireylere istediğini yaptırmasına olanak sağlayan bir yola getirme, biçimlendirme şeklidir. Bu kutsal ölçüye karşı çıkan tek alt sınıf üyesi ise Septimus'tur ve intihar ederek bu çatışmayı sonlandıran davranışı sergilemiştir. Ayrıca Clarissa Dalloway'in üst sınıfın bir üyesi olmasına karşın geçmişinde kendisini özgür hissettiği hiçbir şeyi evlendikten sonra gerçekleştirememesi ve toplumun ondan beklediği mükemmel ev kadını haline bürünmesi bununla beraber, kimliğini yitirerek yabancılaşması ise, yine ideolojinin bireyler üzerindeki toplumsal biçimlendirmesini gösteren bir örnektir.

Toplumsal bir sorunun temsilcisi olarak Septimus'un ortaya çıkan intiharını Durkheim'ın intihar yaklaşımlarına göre irdelediğimizde ortaya çıkan sonuçlar için aşağıdakileri söylemek mümkündür. Septimus alt tabakadan bir birey olarak sınıf

atlama adına evden kaçmış ve Londra'ya kız kardeşi ile yerleşmiştir. Ancak burada istediği seviyeye ulaşamamış ve ne kadar çalışırsa çalışsın asla bir üst sınıf üyesi olamayacağını idrak etmesinden sonra savaşa gitmeye ve orada en azından ülkesine bir şan ve şerefle dönebilmeyi ümit etmiştir. Ne yazık ki son kurşun kendisini ıskalamış ancak en yakın dostu Evans bırakışından hemen önce öldürülmüştür. Septimus bu olaya üzülme yerine kendini bırakmadığı için tebrik etmiştir. Bu da, Freud'a göre, savaş zamanında bireyin akıl sağlığını korumak adına gerçekleştirdiği bir savunma mekanizmasıdır. Ancak Septimus'un fiziksel ve görünen bir yarası olmamasından dolayı ödüllendirilmemesiyle beraber kendisinde bir suçluluk duygusu oluşmuştur. Çünkü sınıf atlamak adına giriştiği Londra'daki yaşam mücadelesi sonucunda elit olamamış bu yüzden de aşırı bireyselleşmenin doğurduğu bencil intiharı gerçekleştirememiştir. Daha sonra kahraman olmak adına giriştiği savaş deneyiminde de kendinden daha üstün bir kavram adına intihar etmek istemiş ancak yine başarılı olamayınca bencil intihar girişimi amacına ulaşamamıştır. Son olarak bütün bunların üzerinde yarattığı baskı ve ideolojilerin kurbanı olmuş ve geri döndüğünde suçluluk duygusu yüzünden bulunduğu topluma ayak uyduramamış ve yabancılaşarak Durkheim'in son intihar sınıflandırması olan kuralızsızlık intiharını pencereden atlayarak gerçekleştirmiştir.

Woolf, Clarissa Dalloway ile Septimus'u, eserde yarattığı ortak zaman ve mekan alanında birleştirmiş ve onları bu sayede özdeşleştirmeye çalışarak toplumsal biçimlendirmelerle etrafı örülmüş kadın karakter Clarissa'yı o dönemin ideolojilerine karşı çıkan ve bu karşı çıkışında da amacına ulaşan biri olarak ifade etmiştir.

Ölmeye Yatmak adlı eserde, o dönemin tarihi olayları ve eserde anlatılanlar yazarın hem kişisel portresiyle örtüştüğü, hem de eserde bahsi geçen tarihi olaylar

birebir yansıtıldığı için bu bölümün ilk kısmında tarih ile eserdeki paralellikler irdelenmiştir ve şunları söylemek mümkündür.

Adalet Ağaoğlu'nun eseri, Cumhuriyet'in ilanı olan 1923'ün birkaç yıl sonrasında başlayarak 1950'li yıllara kadar uzanan Türkiye tarihini ve bu dönemlerde gerçekleşen toplumsal olayları irdelemektedir. Bu irdeleme, o zamanın Cumhuriyet kızı imajıyla yetişen Doçent Aysel'in gözünden yapılmaktadır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra, köydeki ilköğretimden mezun olan sekiz kişi ve bunların orta yaşa kadar olan hayat hikayeleri ile birlikte Cumhuriyet'in reformları, Kemalizm, o dönemin ideolojileri, Birinci Dünya Savaşının etkileri içerisindeki toplum ve aslında eserde daha çok yer tutan İkinci Dünya Savaşı ve onun Türk toplumu üzerindeki yansımaları, Devletin politik söylemleri ve bireye bakış açısı, kültürel materyalizm ve yeni tarihselciğe göre incelendiğinde ortaya Aysel ve sekiz arkadaşı ile onların ailelerinin D.İ.A'lar sayesinde nasıl şekillendirildikleri ve bu şekillenmenin sonucunda bireylerin bu biçimlendirmelere verdikleri tepkiler göz önüne serilmiştir.

Buna göre bireylerin karakter analizleri sayesinde buldukları toplum içerisinde nasıl batılma hareketinin bir parçası oldukları, bu hareketin ve hızlı reformların üst ve alt tabakayı nasıl etkilediği Ali, Aysel, Semiha, Ertürk, Aydın, Sevil ve İlhan karakterleriyle yansıtılmıştır. Hepsi de köy ilkokulundan mezun olmalarına karşın, babalarının meslekleri, ailelerin çocuklarını yetiştirme tarzları ve aldıkları eğitimlerden dolayı daha ilk yaşlardan itibaren, bu kişiler sınıfsal bir ayrımın kurbanı olmuşlardır. Bu karakterler içerisinde sadece Sevil ve Aydın üst tabakayı temsil ederken Aysel ve İlhan orta sınıfı, Ali ve Semiha da alt sınıfı temsil etmektedirler. Bu sınıf ayrımı ve bundan doğan sınırlandırmalar hayatları boyunca bu karakterlerin birbirleriyle olan ilişkilerini etkilemiştir. Birer yetişkin olduklarında bile bu ayrım ortadan kalkmaz.

Aysel ise bu sınıf mücadelesinin içerisinde aldığı eğitimle ve çabasıyla orta sınıftan elit sınıfa en azından bilgi olarak atlamayı başarır. Ancak bunun bir bedeli vardır. Yaklaşık kırk sene boyunca hep olması gerektiği gibi bir Cumhuriyet kızı, sonra da idealist Cumhuriyet kadını olmuştur. Ancak, ne içinde bulunduğu ülkenin politik yaklaşımları, ne sosyal yapılanması ne de ideolojik aygıtları, savaşlar, ekonomik krizler, darbeler ve seçimler yüzünden karakteri bir türlü yerine oturmamıştır. Bu çalkantılı ve sancılı dönemin birer ürünü olan bu gençler bu yüzden hiçbir zaman toplumla ve kendileriyle barışık olamamış ve bir sürü kavram ve idealizm içerisinde boğulmuşlardır. Bu sancılı dönemin baskısını üzerinde en çok hisseden ve de hep ileriye bakarak geçmişini geri plana atan Aysel'in, bir gün öğrencisiyle beraber olması, onun kimlik arayışına girmesine neden olmuş ve bu yüzden de içinde bulunduğu topluma bir tepki olarak ölmeye yatmıştır. Bu yatışın tetikleyicisi olan öğrencisiyle birlikteliği, hep var olmasını engelleyen geçmişini bir temize çekme hareketidir. Geçmişin ideolojilerini sorgulaması, kendini ölmeye yatırması, toplumsal iniş çıkışların üzerinde yarattığı değersizlik baskısından ve yabancılaşmadan kurtulmak içindir. Bu söylenenlerin ışığı altında denilebilir ki, Aysel'in geçmişi ile hesaplaşması toplumsal baskılardan ve yine toplumsal iniş çıkışların üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerden dolayıdır. Bu yüzden Aysel'in otel odasında gerçekleştirmek istediği intiharın tek sebebi kuralsızlıktan kaynaklanan intihar girişimidir.

Son olarak intiharı ve onun temsillerinin incelendiği *Mrs. Dalloway* ve *Ölmeye Yatmak* isimli eserleri, yeni tarihselcilik ve kültürel materyalizm çatısı altında; Durkheim'in intihar yaklaşımlarına göre irdelediğimizde ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Her iki eser de farklı zamanda, yerde, dilde, kültürde verilmiş olsa dahi, eserlerde temsil edilen ölümler toplumsal nedenlerden ve baskılardan kaynaklanmaktadır. Ortaya

çıkış şekilleri dolayısıyla da bu intiharlar, Durkheim'ın kuralsızlık intiharı sınıflandırmasına girmektedir.

Kaynakça

- Adalı, Oya ve Akar, Nilgün, vd. *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*. Cilt, 23. İstanbul. Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş. , 1986.
- Ağaoğlu, Adalet. *Bir Düğün Gecesi*. İstanbul. Remzi Kitabevi, 1981.
- Ağaoğlu, Adalet. *Ölmeye Yatmak*. 1973. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul. İthaki Yayınları, 2003.
- Alvarez, Al. *İntihar: Kan Dökücü Tanrı*. Ankara. Öteki Yayınevi, 1994.
- Andaç, Feridun. *Adalet Ağaoğlu Kitabı: Sen Türkiye'nin En Güzel Kazasıdır*. İstanbul. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- Anderson, Perry. *Batı Marksizmi üzerine Düşünceler*. İstanbul. Birikim Yayınları, 2004.
- Atatürk, M. Kemal. *Söylev*. Cilt I-II. İstanbul. Erdini Basım ve Yayınevi, 1993.
- Baldick, Chris. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. New York. Oxford University Press, 1990.
- Barry, Peter. *Beginning Theory; An Introduction to Literary and Cultural Theory*. Manchester and New York: Manchester University Press, 1995.
- Bazin, Nancy Toppin and Lauter, Jane Hamovit. "Virginia Woolf's Keen Sensitivity to War." ed. Hussey, Mark. *Virginia Woolf and War*. New York. Syracuse University Press, 1991.
- Berger, Arthur Asa. *Cultural Criticism. A Primer of Key Concepts*. California. Sage Publications, 1995.
- Bilen, Osman. *Çağdaş Bilim Kuramları: Romantik, Felsefi, Eleştirel Hermeneutik*. Ankara. Kitabiyat, 2002.

- Bowlby, Rachel. *Feminist Destinations and Further Essays on Virginia Woolf*.
Edinburgh. Edinburgh University Pres, 1997.
- Burke, Peter. *Tarih ve Toplumsal Kuram*. İstanbul. Tarih ve Yurt Yayınları, 1994.
- Dilthey, William. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. İstanbul. Paradigma Yayınları, 1999.
- Dowling, David. *Mrs. Dalloway: Mapping Stream of Conciousness*. Boston. Twayne
Publishers, 1991.
- Durkheim, Emile. *İntihar*. İstanbul. Cem Yayınevi, 2002.
- Eflatun. *Devlet*. İstanbul. Remzi Kitabevi, 1980. 276-295.
- Elwell, Frank. Harris's Cultural Materialism. 2001. Roger State University. 09
Jan.2003.
<<http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Four/Presentations/Harris/sld001.htm>>.
- Evans, Ifor. *A Short History of English Literature*. Middlesex, England. Penguin Books,
1976.
- Gibaldi, Joseph and Achtert, Walter S. *MLA Handbook for Writers of Research Papers*.
New York. The Modern Language Association of America, 1992.
- Gündüz, Atalay. *The Reflection of the Industrial Revolutin in Elizabeth's Gaskell's
Mary Burtonand Charles Dickens' Hard Times*. İzmir, 2002.
- Hacimirzaoğlu, Berktaş Ayşe. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Tarih Vakfı
Yayınları, 1998.
- Hussey, Mark. *Virginia Woolf and War: Fiction Reality and Myth*. Syracuse, New
York. Syracuse University Press, 1991.
- Ingman, Heather. *Women's Fiction Between the Wars: Mothers, Daughters and
Writing*. New York. St. Martin's Press, 1998.

- Levenback, Karen L. *Virginia Woolf and the Great War*. New York. Syracuse University Press, 1999.
- Marx, Karl. *1844 Elyazmaları: Ekonomi Politik ve Fesefe*. Ankara. Sol Yayınları, 1993.
- Mish C., Frederick, Gilman Ward E. , vd. *Webster's Ninth New Collegiate Dictionary*. Massachussets,U.S.A. Merriam Webster, 1989.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul. İletişim Yayınevi, 2001.
- Newton, K. M. *Interpreting the Text: A Critical Introduction to the Theory and Practice of Literary Interpretation*. London. Harvester Wheatsheaf, 1990.
- Ouditt, Sharon. *Fighting Forces, Writing Women: Identity and Ideology in the First World War*. London and New York. Routledge, 1994.
- Özakman Turgut. *19 Mayıs 1919 Atatürk Yeniden Samsun'da*. Cilt1-2. Ankara. Bilgi Yayınevi, 2002.
- Özlem, Doğan. *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul. Remzi Kitabevi, 1986.
- Peach, Linden. *Virginia Woolf*. New York. St. Martin's Press, 2000.
- Pelling, Henry. *Modern Britain 1885-1955*. London. The Sphere Books, 1974.
- Pope, Rob. *The English Studies Book*. London and New York. Routledge, 1998.
- Reese, Judy S. *Recasting Social Values in the Work of Virginia Woolf*. London. Susquhenna University Press, 1996.
- Rosenman, Ellen Bayuk. *The Invisible Presence: Virginia Woolf and the Mother-Daughter Relationship*. Baton Rouge and London. Louisiana State University Press, 1986.
- Ruotolo, Lucio P. *The Interrupted Moment: A View of Virginia Woolf's Novels*. Stanford, California. Stanford University Press, 1986.

- Sceats, Sarah and Cunningham, Gail. *Image and Power. Women in Fiction in the Twentieth Century*. London and New York. Longman, 1996.
- Sinfield, Alan. *Literature, Politics and Culture in Postwar Britain*. Oxford. Basil Blackwell, 1989.
- Tambling, Jeremy. "Repression in Mrs. Dalloway's London" ed. Reid, Sue. *Mrs. Dalloway and to the Lighthouse*. New York. St. Martin's Press, 1993.
- Toplu, Şebnem. *Cultural Materialism: Text and Context Relation in Jane Austen's Works*. Modena: Edizioni Il Fiorino, 2001.
- Urgan, Mina. *Virginia Woolf*. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Usui, Masami. "The Female victims of the War." ed. Hussey, Mark. *Virginia Woolf and War*. New York. Syracuse University Press, 1991.
- Wellek, René and Warren, Austin. *Yazın Kuramı*. İstanbul. Adam Yayınları, Ekim 2001.
- Williams, Raymond. *Culture and Society*. Victoria: Penguin, 1963.
- Woolf, Virginia. *Bir yazarın Güncesi*. İstanbul. Oğlak Yayıncılık ve Reklam Şirketi, 1995.
- Woolf, Virginia. *Mrs. Dalloway*. 1925. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Woolf, Virginia. *Mrs. Dalloway*. London. Penguin Books, 1992.
- Yılmaz, Adem Eyüp. *Edebiyat ve İntihar*. İstanbul. Selis Kitaplar, 2003.
- Zürher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul. İletişim Yayınları, 2002.
- Zwerdling, Alex. *Mrs. Dalloway and the Social System: Virginia Woolf's Mrs. Dalloway*. Ed. Bloom, Harold. New York. Chelsea House Publishers, 1988.

Özgeçmiş

1976 yılında İzmir'de doğmuşum. İlkokul'u İzmir'de, orta öğrenimimi ve lisenin ilk yılını İstanbul'da Florya Bilge Kağan Lise'sinde okuduktan sonra lisenin devamını İzmir Özel Türk Lisesi'nde tamamladım. 1994 yılında Ege Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandım. 1998 yılında mezun oldum. 1997-2001 yılları arasında aralıklı olarak Profesyonel Turist Rehberliği yaptım ve 1999-2000 yılında Ege Üniversitesi Yabancı Diller Bölümünde okutmanlık görevinde bulundum. 2000-2001 yılında İstanbul'da English Time dershanesinde idarecilik yaptıktan sonra devlete geçtim. İki yıl Manisa Lise'sinde çalıştıktan sonra 2003'te Bornova Anadolu Lise'sinde göreve başladım. İngilizce öğretmenliği görevime halen devlette devam etmekteyim.

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı: ERTEN

Adı: DİDEM

Merkezimizde Doldurulacaktır

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Virigina Woolf'un *Mrs. Dalloway* ve Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* Eserlerinde Toplumsal bir Gerçekliğin Yansıması Olarak Ölümün Kişisel Temsilleri.

Yabancı Dil : Individual Representations of Death as Reflections of Social Reality in the Works of Virginia Woolf's *Mrs. Dalloway* and Adalet Ağaoğlu's *Ölmeye Yatmak*.

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

Doktora

Doçentlik

Tıpta Uzmanlık

Sanatta
Yeterlilik

[x]

[]

[]

[]

[]

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih: 14/10/2004

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayınlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Yıldırım Koyuncu, Nevin

Ünvanı : Yardımcı Doçent Doktor

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI : 129

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Marksist Eleştiri, Yabancılaşma, Kültürel Materyalizm, İntihar ve Türleri, Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz toplumu ve yapısı, Cumhuriyet Dönemi Türk Toplumunu ve yapısı ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk Toplumunu.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

- 1-İntihar
 - 2-Yabancılaşma
 - 3-Toplumsal Çalkantı
 - 4-Kimlik ve Toplum
 - 5-Adalet Ağaoğlu & Virginia Woolf
- Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:(Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.)

- 1-Suicide
 - 2-Alienation
 - 3-Social Repression
 - 4-Identity and Society
 - 5-Adalet Ağaoğlu & Virginia Woolf
- Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

- 1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum [x]
- 2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir [x]
- 3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir [x]

Yazarın İmzası

Tarih : 14/10/2004

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No :

Konu :

Üniv. Kodu :

Not : Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin Yazarının :

Soyadı : ERTEN

Adı : Didem

Tezin Türkçe Adı : Virginia Woolf'un Mrs. Dalloway ve Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Eserlerinde Toplumsal bir Gerçekliğin Yansıması Olarak Ölümün Kişisel Temsilleri.

Tezin Yabancı Dilde Adı : Individual Representations of Death as Reflections of Social Reality in the Works of Virginia Woolf's Mrs. Dalloway and Adalet Ağaoğlu's Ölmeye Yatmak.

Tezin Yapıldığı :

Üniversite :Ege Üniversitesi

Enstitü :Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yılı :2004

Tezin Türü :

Yüksek Lisans

[X]

Doktora

[]

Tıpta Uzmanlık

[]

Sanatta Yeterlilik

[]

Dili : Türkçe

Sayfa Sayısı : 129

Referans Sayısı : 54

Tez Danışmanlarının :

Ünvanı : Yrd. Doç. Dr.

Adı : Nevin

Soyadı : Yıldırım Koyuncu

Ünvanı :

Adı :

Soyadı :

Türkçe Anahtar Kelimeler

1-İntihar

2-Virginia Woolf

3-Adalet Ağaoğlu

İngilizce Anahtar Kelimeler :

1- Suicide

2-Virginia Woolf

3-Adalet Ağaoğlu

İNGİLİZCE ABSTRAKT:

This study is based on to prove the suicides taking place in the works of Virginia Woolf's *Mrs. Dalloway* and Adalet Ağaoğlu's *Ölmeye Yatmak* were occurred because of social reasons. Cultural Materialism and New Historicism were chosen to criticise the social facts for committing suicide. In the first and second chapters, Marxist Theory along with alienation is discussed as a result of social differences, discrimination, and class distinction. In the third chapter Althusser's Ideological State Apparatuses are examined believing that the societies are formed by ideologies and its apparatuses. New Historicism is considered in the fourth chapter because there was parallelism with the history of the books and the time they were written.

The second part examines the reasons for committing suicide, suicide categories. The first chapter is suicide's background and the latter three chapters discuss the types of suicides according to Emile Durkheim's suicide categories. Egoistic, is a category for outsiders, those who have not been integrated into society. Altruistic, sees his existence as an obstacle to reach the eternal truth and done to protect honour, name with high respect to a devoted object. Anomic mainly emerges after wars, commercial, industrial, economic repressions.

The first chapter's of the third and the fourth part discusses the historical events took place in the novel and during the era. In the second and third chapters, the character analysis with the help of Durkheim's suicide categories enabled us to figure out, the suicides in the novels occurred because of social restraints and therefore, the suicides were anomic.

Özet

Bu çalışmada, Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* ve Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* isimli eserlerinde gerçekleştirilen intiharların, toplumsal nedenlerden kaynaklandığı ispat edilmeye çalışılmıştır. Eserler toplumsal olgulara göre irdeleneceği için yeni tarihselcilik ve kültürel materyalizm kuramları kullanılmıştır. Çalışmanın ilk iki bölümünde Marksist kuramın ne olduğu ve yabancılaşma üçüncü bölümünde Marksizm'in edebiyatta yansıması olan sömürü, tabakalaşma, sınıf çatışmaları Althusser'in DİA'larına göre incelenmesi üçüncü kısımda irdelenmiştir. Eserlerdeki olaylar, Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz toplumunda ve İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Türk toplumunda geçtiği için yeni tarihselcilikten ilk bölümün dördüncü kısmında bahsedilmiştir. Toplumsal çalkantılar sonrasında değişen kültür ve savaşın insanların üzerinde bıraktığı etkiler kültürel materyalizm başlığı altında ilk bölümün beşinci kısmında ele alınmıştır.

İkinci bölüm, çalışmanın temelini oluşturan intihar ve türlerini kapsamaktadır. Birinci bölümde intiharın geçmişi ve intiharın toplumlara zaman içerisindeki yaklaşımları, ikinci üçüncü ve dördüncü bölümde de Emile Durkheim'in intihar kategorileri incelenmiştir. Elcil intihar, görev ve sorumluktan kaynaklanan, onur,şeref ve mutlak gerçeğe ulaşmak adına gerçekleştirilen intihar türüdür. Bencil intihar, bireyin toplumla olan bağlarının zayıf veya kuvvetli olmasıyla alakalı bir türdür. Kuralsızlık intiharı, savaş, ticari, sanayi, ekonomik bunalımlardan sonra yaşanan toplumsal dengelerin ve tabakalaşmanın değişmesiyle gerçekleşen bir intihar türüdür.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinin ilk kısımlarında, o günün tarihsel olayları ve eserlerdeki tarihi olaylar arasında bir paralellik kurulmuş böylece, tarihi olaylar ve yazarların eserlerinde yansıttıkları olay ve kişilerin birbiriyle örtüştüğü saptanmıştır. Durkheim'in intihar türleri karakter analizlerinin yapıldığı ikinci ve üçüncü bölüme uyarlanınca ortaya, intiharın toplumsal baskılardan ve savaş sonrasında yaşanan bunalımlardan ortaya çıkan kuralsızlık intiharından dolayı gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.